

DI BLASIO BARBARA: A keresztény hit szerepe a női fogvatartottak reintegrációjában

HEZAM LEILA MELINDA: A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben

ERDÉLYI CSABA: A vallásgyakorlás helyzete, szerepe, lehetőségei a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében

KOVÁCS MIHÁLY: A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között

DOMOKOS ANDREA: Vallás-erkölcsi nevelés egykor és ma

TIHANYI MIKLÓS – SIVADÓ MÁTÉ – FEKETE MÁRTA – MIKLÓSI MÁRTA:

Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? Kutatás hosszúidős fogvatartottak körében

KÖBEL SZILVIA: A börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetülete – a jogdogmatikán innen és túl

LEILA MELINDA HEZAM: The role of religious education in tertiary crime prevention

BARBARA DI BLASIO: The role of Christian faith in the reintegration of female prisoners

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

---

72. ÉVFOLYAM

2024/3. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Gál István László, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatanács elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Patyi András, alkotmánybíró, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár

NEMZETKÖZI SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár (Csehország)
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ (Svájc)
Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója (Németország)
Dr. Ciprian Maftעי, konzuli ügyekért felelős vezető, Románia Magyarországi Nagykövetsége (Románia)
Prof. Dr. Wei Changdong, Kelet-Kínai Állam- és Jogtudományi Egyetem, Shanghai, egyetemi tanár (Kína)
Prof. Dr. Lam Kwok Yan, Nanyang Műszaki Egyetem (Szingapúr)

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Dr. Gömbös Sándor r. dandártábornok, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója

Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács elnöke
Dr. Hegyaljai Mátyás, a Belügyminisztérium európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkára
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemléelője
Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke
Dr. Thomas Herko, az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium belügyi attaséja Magyarországon

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
MB. FELELŐS SZERKESZTŐ
OLVASÓSZERKESZTŐ
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR

FŐMUNKATÁRS
MUNKATÁRS
SZERKESZTŐSÉG

ISSN

FELELŐS KIADÓ

NYOMDA
FELELŐS VEZETŐ

Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
Fazekas-Pátyodi Szandra
Végh Zsuzsanna
Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
Dr. Németh Viktor PhD
Luda Henrietta
2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626
szerkesztoseg@belugyiszemle.hu
<https://belugyiszemlejournal.org>
ISSN 2062-9494 (Nyomtatott)
ISSN 2677-1632 (Online)
LXXII. évfolyam
Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
Duna-Mix Kft.
Nemecz Attila bv. alezredes, ügyvezető
Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	363
	TANULMÁNYOK	
DI BLASIO BARBARA	A keresztény hit szerepe a női fogvatartottak reintegrációjában	365
HEZAM LEILA MELINDA	A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben	393
ERDÉLYI CSABA	A vallásgyakorlás helyzete, szerepe, lehetőségei a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében	415
KOVÁCS MIHÁLY	A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között	431
DOMOKOS ANDREA	Vallásétkölcsei nevelés egykor és ma	449
TIHANYI MIKLÓS – SIVADÓ MÁTÉ – FEKETE MÁRTA – MIKLÓSI MÁRTA	Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? Kutatás hosszúúidős fogvatartottak körében	461
KÖBEL SZILVIA	A börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetülete – a jogdogmatikán innen és túl	491
LEILA MELINDA HEZAM	The role of religious education in tertiary crime prevention	501
BARBARA DI BLASIO	The role of Christian faith in the reintegration of female prisoners	521

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

*„Az összes fogvatartottra vonatkozó szabályokon túl,
az elítélt fogvatartottak rezsimjét úgy kell kialakítani,
hogy felkészítse őket a felelősségteljes és bűnözés nélküli életvitelre.”*

A Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló
R/2006/2 ajánlása a Tagállamok számára

Immáron negyvenöt éve annak, hogy Magyarországon a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet megteremtette a jogi alapját annak, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben – a klasszikus büntető funkciónak való megfelelésen túl – olyan programok is indulhassak, amelyek a fogvatartottak társadalomba történő visszailleszkedését, a bűnözést elkerülő életmód megtartását kívánja támogatni és elősegíteni.

A rendszerváltozást követően újból megnyílt a lehetőség a fogvatartottak számára, hogy az intézetek falai között vallásukat gyakorolhassák, vallási meggyőződésükben őket támogató-vezető egyházi személyeket fogadjanak.

Nemzetközi kutatási és hazai gyakorlati tapasztalatok alapján bebizonyosodott, hogy az egyházi szereplőknek szerepe van abban, hogy a fogvatartottak sikeresen megküzdjenek a börtönkörülményekkel, tudatosan készüljenek a börtönlét utáni életre, illetve, hogy vallási értékrend alapú megküzdési képességet alakítsanak ki az újbóli bűnözővé válás elkerülésére. Ezért amikor 2013-ban kidolgozták a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának új koncepcióját, már egyértelmű volt, hogy az egyházak a reintegrációs tevékenység fontos és kihagyhatatlan szereplői, s a vallásgyakorlásban rejlő reintegráció hatalmas potenciállal rendelkezik.

Tíz év elteltével a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kara, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa *Vallás és reintegráció* címmel tudományos konferenciát szervezett annak érdekében, hogy a témakörben született legfrissebb szakmai és tudományos eredményeket közreadják. A Belügyi Szemle jelen lapszámában a tisztelt olvasók az ezen konferencián elhangzott előadások kimunkált, tudományos igényességgel megformált írásos verzióit találják.

A statisztikák szerint a büntetés-végrehajtásban fogvatartotti oldalról főként férfiak érintettek, ezért is egyedülálló és hiánypótló az a kutatás, amely a női fogvatartottak körében vizsgálja a keresztény hit szerepét.

Hasonlóképpen izgalmas kérdés a büntetés-végrehajtási szakma művelői és az azt vizsgáló kutatók számára, hogy a vallási nevelés milyen szerepet tud betölteni a harmadlagos bűnmegelőzésben, milyen hozzáadott értékkel bír a vallásos fogvatartottak konfliktuskezelési képességeire nézve.

A drámapedagógiai módszerekre alapozott színházi programok, a vallás és a hit elemeivel ötvözve egyértelműen beilleszthetők a fogvatartottak szabadításra történő felkészítését szolgáló programok palettájába.

Kis elemszámú kutatás eredményei alapján a vallás mély, tartalmi megélése pozitívan képes befolyásolni a bűncselekmény elismerését, és az érte kapott büntetés elfogadását.

Remélem sikerült felkeltenem az olvasók érdeklődését a Belügyi Szemle márciusi számának cikkei iránt, melyekhez jó olvasási élményt kívánok!

Várkonyi Zsolt Kristóf

titkár

Büntetés-végrehajtási Szervezet

Tudományos Tanácsa

A keresztény hit szerepe a női fogvatartottak reintegrációjában

The Role of Christian Faith in the Reintegration of Female Prisoners

Di Blasio Barbara

Dr. PhD, egyetemi docens
Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
Neveléstudományi Tanszék
diblasio.barbara@avkf.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a hit és a reintegráció összefüggését vizsgálja női fogvatartottak körében. Hazánkban a téma alulkutatott, de nemzetközi tapasztalatok arra mutatnak rá, hogy a vallásos hitnek a szerepe az egyén bűnözéshez való viszonyában és a proszociális viselkedésre gyakorolt hatásában kiemelkedő. A reintegrációban betöltött szerepe azonban vitatott és korlátozott mértékű, mert a fogvatartottal kapcsolatban lévő társadalmi intézmények nem fordítanak kellő figyelmet a vallásban, a hitben rejlő szocializációs lehetőségekre, melyeket a szociológusok részletesen vizsgáltak már, úgymint a társadalmi rend fenntartása és megerősítése, az emberek tevékenységeinek szabályozása stb. A másik nehézség, hogy a szabadulás után azok a civil szervezetek, egyházak, amelyek a börtönben részt vettek a fogvatartott lelki rehabilitációjában, elveszítik a kapcsolatot az érintettel, így utánkövetéses vizsgálatokra sincs lehetőség.

Módszertan: Pilot kutatásunk adatait a Kalocsai Fegyház és Börtön lakóinak körében gyűjtöttük 2024-ben. Kutatásunkban az Aspirációs Index rövidített változatát használtuk, amelyet interjúval egészítettünk ki. Leíró statisztikai elemzésünket az interjúk tartalmi elemzésével bővítettük. A minta kiválasztása véletlenszerű volt, önkéntességen alapult (N: 46 fő). Eredményeink nem általánosíthatók, csak a mintánkra érvényesek.

Megállapítások: Megállapíthatjuk, hogy a megkérdezett női fogvatartottak esetén a hit és a vallásgyakorlás az életcélok kijelölése tekintetében pozitív hatású,

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 19. Átdolgozás: 2024. 02. 01.
Elfogadás: 2024. 02. 07.

a lelki egyensúly fenntartásában lényeges pszichoedukációs hatású, illetve a katekézis során a műveltség gyarapítása mellett erkölcsi tanítások és a normális életvezetéshez szükséges morális értékek és keretek megismerése zajlik.

Érték: A szabadulás utáni reintegráció sikerességének kritériumai nehezen körvonalazhatók, mert minden érintett személy esetén más és más jellegű sikerről beszélhetünk. Az ember lelki működését és magatartását befolyásoló tényezők rendkívül bonyolult, soktényezős gazdasági-társadalmi rendszerbe szerveződnek, így joggal gondolhatjuk, hogy a keresztény tanítások, a hit, a vallásgyakorlás szellemi és szervezeti keretei mind részei lehetnek a támogatórendszernek. Különösen a nők esetén fontos elismerni a keresztény hit megerősítő szerepét, hiszen a KSH 2022-es népszámlálási adatai is jelzik, hogy ma Magyarországon a vallásosság általában véve a nőknél jellemzőbb.

Kulcsszavak: női fogvatartottak, reintegráció, hit és vallás, mentálhigiénés támogatás

Abstract

Aim: This study delves into the correlation between religious faith and the process of reintegration among women in incarceration. In Hungary, this subject is relatively understudied; however, international insights underscore the prominent role of religious convictions in shaping an individual's predisposition towards criminality and their influence on prosocial conduct. Yet, the extent and contentious nature of its role in reintegration persist due to a lack of emphasis by societal institutions associated with detainees, disregarding the intricate sociological prospects embedded within religion and faith. These prospects, meticulously scrutinised by sociologists, encompass the maintenance and fortification of social order, the regulation of human activities, and more. An additional challenge arises post-release, where organisations and religious institutions involved in the spiritual rehabilitation of detainees lose contact with these individuals, impeding subsequent investigative efforts.

Methodology: The data for our pilot study were gathered among residents of Kalocsa Prison in 2024. Employing the Shortened Aspiration Index, augmented by interviews, our research methodology sought to enrich descriptive statistical analyses through the nuanced exploration of interview content. Sample selection followed a randomised and voluntary basis (N: 46 individuals). Importantly, the outcomes derived from our study are not intended for generalisation but rather apply specifically to our sampled cohort.

Findings: Our discernments indicate that, for the female detainees under scrutiny, faith and religious practices wield a positive influence on delineating life

objectives. They also play a pivotal role in sustaining mental equilibrium, with noteworthy psychoeducational ramifications. During catechesis, knowledge enrichment extends beyond cultural dimensions to encompass moral teachings, fostering an understanding of the ethical values and frameworks essential for normative living.

Value: Determining the criteria for the success of post-release reintegration proves elusive, given the nuanced and idiosyncratic nature of success for everyone. Factors influencing an individual's psychological dynamics and behavioural patterns intricately interweave within a complex socioeconomic system. Thus, it is reasonable to assert that the precepts of Christian teachings, faith, and the spiritual and organisational scaffolding of religious practices can form integral components of a supportive framework. Acknowledging the reinforcing role of Christian faith, particularly among women, aligns with the 2022 census data from the Hungarian Central Statistical Office (KSH), which underscores a prevailing proclivity towards religiosity among women in contemporary Hungary.

Keywords: female inmates, reintegration, faith and religion, mental health support

Bevezetés

A globalizált és szekuláris világban az egyén a hétköznapi életében soktényezős, gazdasági-társadalmi-pszichológiai biztonsági kockázatnak van kitéve. Különösen nehéz az összefüggések vizsgálata a reintegráció tekintetében, mert már a használt fogalmak definiálása sem egyszerű feladat. Ebben a környezetben a nők helyzete általában véve nehéznek mondható, hiszen a családi élet szervezési nehézségei, a gyermeknevelés modern kihívásai, a pszichológiai sérülékenység, a gazdasági és társadalmi kiszolgáltatottság, a kriminalizálódás lehetősége és mértéke, a toxikus családmódel kultúrális továbbörökítése jelentős mértékben sújtja őket (Di Blasio & Kiss, 2022). Ezért fontos kérdés, hogy a büntetés-végrehajtás intézménye milyen mértékben, hogyan járul hozzá a szabadulás utáni sikeresebb társadalmi visszailleszkedésükhöz. Az elméleti áttekintés során éppen ezért a keresztény hit teológiai, pszichológiai, mentálhigiénés és életminőséget befolyásoló hatásait, illetve mindezek reintegrációval kapcsolatos összefüggéseit vizsgáltuk. Pilot kutatásunkban női fogvatartottak körében kérdőíves és strukturáltinterjú-technikát alkalmaztunk a célul kitűzött probléma – a hit és a reintegráció összefüggése – alapvető vizsgálata, illetve későbbi kutatás megtervezése céljából.

A témaválasztást az is indokolja, hogy a KSH 2022-es magyarországi népszámlálásán a lakosság 43,4%-a vallotta magát kereszténynek. A kereszténységben belül a katolikusok vannak többségben. A nemek arányát tekintve a férfiak 28,3%-a, míg a nők 31,7%-a vallotta magát katolikusnak, továbbá 9,2%-uk és 10,4%-uk reformátusnak. Magasabb volt a férfiak körében a nem válaszolók aránya (férfiak: 41%, nők: 39,3%), illetve a nem vallások aránya is (férfiak: 17,8%, nők: 14,6%). Adott valláson belül vizsgálva a férfi-női arányokat, a teljes magyar lakosságra érvényes férfi-női aránynál (48–52%) számottevőbb különbségek voltak a nők javára a katolikus vallást megjelölők között (nők: 54,7%, férfiak: 45,3%) és a református vallásnál is (nők: 55%, férfiak: 45%), mely a két leginkább elterjedt vallás Magyarországon. Ugyanakkor a nem vallásos kategóriában magasabb volt a férfiak aránya (53%). Mindebből arra lehet következtetni, hogy a nők körében jellemzőbb a vallásosság Magyarországon, mint a férfiak esetében (URL1). Tehát a reintegráció sikerkritériumainak latolgatásában a kereszténység hatásának figyelembevétele indokoltnak tűnik.

A vallásos tapasztalatok sokfélesége

A vallásos tapasztalatok sokféleségének kutatása elsősorban pragmatikus és humanisztikus amerikai hagyományon alapul, az európai kutatások kezdetei a wundti és freudi esszencialista vallásértelmezésekig nyúlnak vissza. William James pragmatikus pszichológiája az 1902-ben megjelent, *A vallásos élmény sokfélesége* (The Varieties of Religious Experience) című művében a vallást úgy határozza meg, hogy „*az egyénnek a magányban megnyilvánuló azon érzelmei, tettei és tapasztalatai, amelyeket úgy fog fel, hogy kapcsolatban vannak azzal, amit isteninek tekint, bármilyen legyen is az*” (James, 2002; Benkő, 2003). William James két típusú vallásosságot különböztetett meg: az úgynevezett „egyszer született” vagy egészséges kedélyűek és a „kétszer született” vagy beteges kedélyűek vallásosságát (James, 2002; Kézdý, Urbán & Martos, 2018). Az „egyszer születettek” a lelki traumáktól viszonylag mentes személyiségfejlődés, felnőttként pedig érzelmi stabilitás és kiegyensúlyozottság volt jellemző. A „kétszer születettek” gyakran számoltak be gyermek- és ifjúkori traumatikus tapasztalatokról, érzelmileg instabilak, szorongók, neurotikusak voltak. Ők azok a személyek, akik James szerint a vallásos megterés következményeként pszichológiai értelemben is újjászülettek, az istenükkel kapcsolatban egészségesebb fejlődési útra léptek, és sokan közülük arról számoltak be, hogy pszichés zavarai megszűntek (James, 2002).

Gordon Allport az 1950-ben publikált *The Individual and His Religion* című könyvében – Jameshez hasonlóan – hangsúlyozza, hogy ahogy nincs két egyforma személyiség, nincs két ugyanolyan vallásosság sem. A vallásosságot olyan érzületnek (sentiment) tartja, amely sajátos affektív-kognitív rendszernek tekinthető; amely nem tekinthető sem racionális, sem irracionális átélésnek, valamint hatással vannak rá a személyiség fiziológiai adottságai, mentális képességei, érdeklődése és értékrendszere, cél- és értelemkeresése, és a környező világra adott válaszai (Allport, 1950; Kézdy, Urbán & Martos, 2018). Allport vallásfelfogása kifejezetten tágan értelmező, mégis hangsúlyozza, hogy a vallásos érzület csak annak érett formájában tud igazán megmutatkozni. Az érett vallásosságot a melegebb telítettségű hit (faith) jellemzi, szemben az éretlen vallásosság hiedelmeivel (belief). Az érett vallásosság középpontjában a jóra mint célra irányuló szándék és elkötelezettség áll, valamint az annak megfelelő eszközöket használó aktivitás. Az éretlen vallásosság pedig a személy biztosságérzetével, testi és lelki jóllétével kapcsolódik össze. Allport mindezek nyomán megkülönböztet extrinzik és intrinzik motivációs bázissal bíró vallásosságot. Az eszközjellegű vallásos érzület extrinzik jellegű. Allport megfogalmazása szerint: „*az extrinzik motiváltságú személy használja a vallását, míg az intrinzik motiváltságú megéli azt*” (Allport & Ross, 1967; Kézdy, Urbán & Martos, 2018, Vergote, 2003).

Reintegráció

A sikeres reintegráció meghatározása igen nehéz feladat, hiszen minden egyes eset különbözik a másiktól, és a sikeresség függ a külső körülményektől és a belső pszichés erőforrásoktól is. A reintegráció fogalmilag elővételezi, hogy a börtönbüntetését letöltő, majd szabaduló nők a megelőző életszakaszukban sikeresen vették ki részüket a társadalmi szerepvállalásból. Ezzel szemben nagy hányaduk marginalizálódott csoportok tagjai voltak, akik korábban is számos gazdasági, kulturális hátránnyal küzdöttek, amelyet tovább nehezít majd a börtönviseltség stigmája (Tóth, Krizsán & Zentai, 2005; Csáki, Kovács, Mészáros & Sponga, 2006; Miklósi & Tihanyi, 2023). Megfigyelhető, hogy a nemzetközi szakirodalomban a visszailleszkedés (re-entry) fogalma is teret nyer a reintegráció fogalma mellett (Burke, 2008; Myers & Olson, 2013). A visszailleszkedés folyamata magában foglalja a lakhatást, jövedelemszerzést és a kapcsolati háló kiépítését. Maruna és munkatársai meghatározásában a reintegráció folyamat és egyben egyszeri esemény is, amely mindenképp feltételezi a szabaduló fogvatartott valamilyen szintű közösségi elfogadását (Maruna, Immarigeon &

LeBel, 2004). A visszailleszkedés a szabadulás után is még jó ideig eltarthat (Albert & Biró, 2015). A Magyarországon tapasztalható fogalmi zavarokra Szabó Judit (2012) tanulmánya hívja fel a figyelmet, aki egyben arra is utal, hogy a hazai büntetés-végrehajtási gyakorlatban a harmadlagos megelőzés pszichológiai eszközeinek alkalmazása nem bevett gyakorlat. A harmadlagos megelőzés éppen a bűnismétlés megelőzését tűzi ki céljául. Azonban a kriminálpolitika represszív jellege és a szűkös lehetőségek az esetleges támogató közegben is felülírják a reszocializációs célokat, másrészt a közvélemény is befolyásolja a reszocializációs törekvések elfogadtatását. Főként a reintegrációban segítő hatással bíró pszichológiai megközelítéseknek alacsony a támogatottsága, hiszen a börtönpszichológusok is leginkább a börtönártalmak csökkentésével kénytelenek foglalkozni.

Különösen a női fogvatartottak esetén találunk kevés adatot a célzottan számukra kidolgozott programokról és azok hatékonyságáról; ez igaz a nemzetközi gyakorlatra is. Itthon ennek háttérében az a szemlélet állhat, hogy nincs többszemponú differenciált büntetés-végrehajtás, illetve, hogy ezen fogvatartotti populáció lélekszáma nem számottevő.

Mivel a szakirodalomban a nőkre vonatkozó adatok elenyészőek, a hatékonyságvizsgálatok nem terjednek ki külön a női fogvatartotti csoportra, ezért az alábbiakban általánosan hivatkozom a büntetés-végrehajtásban alkalmazott programokra.

Az 1970-es évek óta a rehabilitációs programok hatékonyságára vonatkozó kutatások és programok módszertanilag sokat fejlődtek, kidolgozottabb elemzések láttak napvilágot (Borbíró, 2010). A kutatások arra keresik folyamatosan a választ, hogy a bűnismétlés szempontjából milyen módszerek, programok hatékonyak, illetve milyen körülmények között és mely bűnözői csoport esetén bizonyulnak eredményesnek (Szabó, 2012). Az 1990-es évek óta, összehasonlító elemzésekre alapozva, néhány program hatékonysági szempontból kiemelkedő ismertségre tett szert: ilyen a Risk-Need-Responsivity (RNR) angolszász modell (Borbíró, 2010; Szabó, 2012). Amint az elnevezésből is látható, a kockázati elv azt határozza meg, hogy kit kell kezelni, a szükségleti elv a mit kérdést emeli ki, a reszponzivitás elve pedig a kezelés módját hangsúlyozza. A program pragmatikus és szilárd elméleti alapokon nyugszik. A magatartásmódosításra a kognitív viselkedéses megközelítésen alapuló módszereket tartja a legalkalmasabbnak. Pszichológiai mérőeszközök segítségével végzi el a kockázat- és szükségletbecslést, majd ennek birtokában a modell alapelvei alapján szakember alakítja ki a terápiás tervet (White & Graham, 2010; Szabó, 2012). A program hatékonyságát az adja, hogy strukturált, összetett kérdések megválaszolására törekszik, a készségek fejlesztésére összpontosít, és kognitív viselkedéses

technikákat alkalmaz (MacKenzie, 2000). További jellemzője, hogy önkéntes-ségen alapul, és az elkövető kriminalitással összefüggő befolyásolható adottságaira irányul, illetve a terv megvalósítása a folyamat és a résztvevők tevékenységének integritására épít. Szabó Judit (2012) Hollin (1999) alapján ismerteti a nemzetközi szakirodalomban fellelhető kezelési hatékonysági kritériumokat:

Közepes és magas kockázatú bűnelkövetők esetén a strukturált és multimodális programok eredményesebbek, az attitűdökre és kognitív komponensekre is fókuszálni kell, magas szintű válaszkészséget kell elérni a fogvatartottnál, a közösségi környezetben zajló programok hatékonyabbak, a programot vezető szakemberek magas fokú integritással rendelkeznek.

A bűnisméltés megelőzése tekintetében a kognitív viselkedéses módszerek bizonyulnak a leghatékonyabbnak. Kidolgozott elméleti alapokon a magatartás magyarázatához és a viselkedés módosításához a kogníciót, a kommunikációt és a modelltanulást hívják segítségül. Ezek a módszerek azon a feltevésen alapszanak, hogy a viselkedést a megismerő funkciók határozzák meg, vagyis a kognícióra hatva jelentős viselkedésváltozást idézhetünk elő (Perczel-Forintos & Mórotz, 2019). A kriminális viselkedés és a világról alkotott kép, értékrend, érvelési és problémamegoldó képesség színvonala szoros összefüggést mutatnak (Cann, Falshaw & Friendship, 2005). A módszerek a proszociális attitűd kialakításában, a társas készségek fejlesztésében, az interperszonális problémamegoldás, kognitív készségfejlesztés, dühmenedzsment terén és a visszaesés megelőzésében játszanak szerepet (Robinson & Crow, 2009). A módszerekből kialakított programok hosszú időtartamú, magas és közepes kockázati besorolású bűnelkövetőkre fókuszálva, együttműködési előírásokat tartalmazva sikeresek (Gideon & Sung, 2011; Szabó, 2012).

Ács-Bíró Adrienn (2022) a női fogvatartottak reintegrációjával kapcsolatban hiánypótlóan és átfogóan mutatja be hazai körülmények között a nők képzési igényeit, leírja kognitív profiljukat. A reintegráció tekintetében kiemelten fontos az igényekhez és szükségletekhez igazított célzott foglalkoztatás, amely figyelembe veszi például a kognitív profilt is (Di Blasio & Ács-Bíró, 2022).

A hit és az emberi tényezők

A hit Isten kinyilatkoztatásának az elfogadása, mely a hit tartalmával és szándékával kapcsolatos kérdéseket is felvet. A tudatos hit gondolkodik önmagáról és a jelennel való kapcsolatáról, az ember jövőbeli életéről, a történelemről, a világról, a társadalomról és a kultúráról. Ez a kritikai, módszertani és szisztematikus gondolkodás a hitről a következő problémákat értékeli: 1) A hit jelentése

és értéke (hermeneutikai kérdés). 2) Az emberi állapottal és a világgal való kapcsolata (etikai és ortopraxis kérdése). A hit teológiája pedig a hit alapjait vizsgálja, az emberi feltételeket és a racionális megközelítéseket elemzi a filozófia és más tudományos diszciplínák keretei között. Az emberi létről való gondolkodás során a személy megtapasztalja saját magának és tetteinek a végességét, amely egzisztenciális nyugtalanságot ébreszt benne, így kérdéseket tesz fel magának folyamatosan: Mit kell tennem? Mit remélhetek? Milyen sors vár rám?

Ezek a lényeges kérdések az eredetre, a célra, az egyén életében az idő múlására, az emberiségre és az egész világegyetemre vonatkoznak, vagyis a létezés értelmének problémája a folyamatos ontológiai struktúra, mely magában a létezésben van jelen, és ettől nem lehet eltekinteni. Az ember felhasználja a természetet, humanizálja azt, és mint ember önmagát is növeli, fejleszti. Az ember tehát mindeközben magát is megismeri, nemcsak a világot. A személy, a szubjektum a létének állandó énje, melyet a tettei formálnak, de mindig önmaga marad (Kránitz, 2019). A transzcendens valóság az egyén számára felkínálja a szabadság, a felelősség és közösség élményét. A hit biblikus valósága az ismeret és választás elválaszthatatlan egységében megy végbe, amellyel az ember ráhagyatkozik Istenre. Ebben a szövetségben az ember a szeretet követelményeit is vállalja. A keresztény hit a hiteles tanítás (ortodoxia) és a hiteles gyakorlat (ortopraxis) egysége által igazolható (Kránitz, 2019). Erkölcsteológiai szempontból vizsgálva, a keresztény hit az egyén számára azokat a kereteket kínálja, amelyek a sikeres társadalmi élet megélésére készítik fel.

Szociológusok a vallásban különböző társadalmi funkciókat azonosítottak, úgymint a társadalmi rend fenntartása és megerősítése, a tevékenységek szabályozása, a kulturális hagyományok őrzése és a társadalmi kapcsolatok hálózatának rendszerezése. A vallással kapcsolatos értelmezések tudományterülettől függően jelentős eltérést mutatnak, ugyanis a szociológusok, antropológusok, teológusok és pszichológusok számára más-mást jelent a fogalom.

A szakirodalmi áttekintés után megállapíthatjuk, hogy a hit és a bűnözés kapcsolatának összefüggése alig kutatott téma. A csekély számú kutatás eredménye azonban arra utal, hogy a vallásgyakorlás és a hit csökkenti a deviáns viselkedés valószínűségét, különösen a serdülőpopulációkban. Felnőttek körében végzett kutatások szerint a vallásnak pozitív hatása volt a fogvatartottak börtönéletében, amely azonban nem feltétlenül igényelt előzetes vallási háttérrel (Tihanyi, 2019). Stansfield és munkatársai (2017) úgy gondolják, hogy a vallásban fontos lehet a „jelenlegi jutalom” fogalma, amit az egyén a vallási vagy spirituális értelmezési módból kap az életében. Némi előzetes tapasztalat a vallásban vagy spiritualitásban megkönnyítheti azoknak az egyéneknek az életét, akik korábban vallásgyakorlók voltak, majd eltávolodtak tőle, és később a börtönbüntetés alatt

vagy azt követően újra felfedezték a vallást mint létértelmezési módot (Várkonyi, Rutkai & Szabó, 2021).

Vallásosság és életminőség

„A vallásra úgy is tekinthetünk, mint egy szociálpszichológiai rendszerre, amely a vallási szükségletek kielégítésének, a vallási élmények megszerzésének és ebben való fejlődés elősegítését [...] biztosító kultúra, mely az alapelveinek megfelelő életfelfogást és az ebből következő életformát, az emberek egymás közti kapcsolatát szervező erkölcsi, morális rendet is igyekszik kialakítani és fenntartani.” (Süle, 1997). Pszichológiai szempontból a vallási életnek van egy intraperszonális és egy külső, interperszonális vetülete. Az egyik lelki-szellemi munka, a másik pedig közösségi tevékenységben érhető tetten. A hitélet összetevői a következők: vallási élmény, vallásos lelkület, vallásos kultusz, vallásos életgyakorlat, vallásos világkép, vallásos közösségi élet (Süle, 1997). Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a vallás lélektani lényege az ember valós világképének és értékrendszerének esszenciája (Süle, 1997), egyetemes emberi jelenség. Kultúrantropológiai és keresztény szempontból a homo religiosus alapadottság, vagyis az ember eleve nyitott, kereső és befogadó lény. A vallás sajátos kulturális tevékenység, sajátos nyelvhasználat és egyben viselkedés, amely a természetfelettre irányul (Di Blasio, 2022). Szimbólumrendszer is, amely a természetfelettit jelek által teszi megfoghatóvá. A zsidó–keresztény vallási vonatkozásban a Biblia kinyilatkoztatása egy nép történelmi idejében történik, és Isten közel lép az emberhez. A zsidó–keresztény vallás a hitre épül, hitet kíván és ennek megfelelő magatartást. A felnőtt hit szabad döntést és állásfoglalást feltételez, amely egyben belátásra is épülő magatartás (Benkő & Szentmártoni, 2002).

Az életminőség szempontjából a WHO életminőség-meghatározása hangsúlyozza, hogy a személyt kulturális és spirituális teljességében kell látnunk (Kopp & Pikó, 2006). A spirituális dimenzió, a vallási közösséghez tartozás is fontos egészségvédő faktor (Tózsér, 2019). A pszichológiai vagy lelki egészség szorosan összefügg a társadalmi-gazdasági tényezőkkel, az iskolai végzettséggel, az etnikai, vallási hovatartozással, a kulturális, nemi és hivatásbeli azonosságtudattal (Kopp & Pikó, 2006). A hit és a vallási közösséghez tartozás pozitív, személyes elkötelezettségen alapuló formái ugyancsak jelentős egészségvédő faktort jelentenek. Kiemelhetők azok a vallási-kulturális erőforrások is, amelyek alapvetőek az egyén és a közösség megbirkózási készségeinek erősítésében. Kopp Mária és munkatársai a *Hungarostudy* longitudinális felmérés során a vallásos

beállítódás és a spiritualitás szintjét vizsgálták a magyar társadalomban 1988 és 2002 között (Rózsa ez al., 2003). A kutatás eredményei szerint a vallásgyakorlás a népesség egészségi állapotát és lelki egészségét mérő minden vizsgált változója tekintetében egészségvédő faktornak mutatkozott. Az általános egészségi mutatók közül a vallásos populáció köreiben sokkal kisebb mértékű a munkaképesség csökkenése, de a betegség miatt kiesett munkanapok száma is alacsonyabb volt. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a vallásgyakorlás és a vallás fontossága, valamint az önkárosító magatartásformák (töményalkohol-fogyasztás, dohányzás stb.) előfordulási gyakorisága között fordított a viszony. A globális fogyasztói kultúrával szemben az Istenbe vetett hit, a vallás, a közösségiség és az egyéni léten túlmutató pozitív célok lehetőségeit kínálja (Kopp & Martos, 2011), illetve a rendszeres vallásgyakorlók egészséglélektani szempontból védettséget is élveznek (Székely & Lázár, 2013).

A vallásosság és a bűnözés kapcsolata

A vallásosság a proszociális hálózatokhoz való kapcsolódást segíti, a részvétel a csoportok életében strukturált tevékenységeket kínál, keretet nyújt a hétköznapokban, amely a bűnözéstől visszatartó erőként is funkcionál, az esetleges visszaeséstől óvja meg az egyént. A vallás intézményes támogatóhálózatként is értelmezhető, amely az egyén szabadulása után a kapcsolatok újrakapcsolásában, a munkalehetőség felfedezésében és a társadalmi reintegrációban segít. A vallásgyakorlás átforgalmazhatja az egyén céljait és aspirációit, amely a rehabilitáció szempontjából fontos tényező (Adamczyk, Freilich & Kim, 2017; Jang, 2007; Jang & Franzen, 2013; Jang, Johnson, Hays, Hallett & Duw, 2017; Johnson, 2011; O'Connor, 2006; Stansfield, Mowen, O'Connor & Boman, 2017). A nemzetközi szakirodalomban hangsúlyos szerepet kap a család, amely a visszaesés szempontjából nagyon meghatározó.

A nemzetközi tapasztalatok és kutatási eredmények alapján sajnálatos módon nincsenek kiforrott technikák, amelyek a vallási meggyőződés és a szabadulás utáni társadalmi magatartás összefüggéseit mutatnák ki. A kutatások számos módszertani problémával terheltek, az eredmények nem általánosíthatók. Mindezek a nehézségek a folyamat és a jelenségek megértését akadályozzák. Nem tudjuk, hogy a vallás a szabadulás utáni időszakban milyen szerepet tölthet be (Mowen, Stansfield & Boman, 2018). A megfigyelések alapján a börtönbeli vallásos élet, a hit megnyilvánulásai addig maradnak meghatározóak, amíg az egyén a szabadulás utáni nehéz, stresszel teli időszakban rászorul a vallás támogató aspektusaira. Azt azonban nem ismerjük, hogy az egyén a hitén keresztül

mennyire találja az életének értelmét, mennyire képes fegyelmezett életvitelre, életcélok kitűzésére és megvalósításukban kellő kitartásra.

Mowen és munkatársai (2018) a korábbi kutatások eredményeit foglalták össze, megállapítva, hogy a büntetés előtti, a börtönbeli és a szabadulás utáni vallásgyakorlás összefüggéseit együttesen és hatásában senki sem vizsgálta. Így azt sem ismerjük, hogy a korai vallási meggyőződés miként alakul át a börtönben, ahol a hit mentálhigiénés megtartó erővel is bír, vagy miként hat a szabadulás utáni sikeres pszichológiai rehabilitációra, majd a társadalmi visszatérésre. Többen úgy vélik, hogy a fogvatartottak a humanizáló, szellemi síkkal foglalkozó, vallásos jellegű szolgáltatásokat azért veszik igénybe, mert értelmet akarnak találni létükben a kritikus helyzetek közepette (O'Connor & Duncan, 2011). Az extrinzik motiváció is gyakran jellemző, ami nem kapcsolódik össze kognitív és később társadalmi átalakulással. A legtöbb kutató a vallási nevelést, gyakorlatot főleg a börtön dehumanizációs hatásainak ellensúlyozására tartja hatékonynak (Maruna et al., 2004; O'Connor & Duncan, 2011).

A börtönlelkészek és önkéntes segítők többsége úgy véli, hogy a hit és a vallás jelentős mértékű hozzájárulás a fogvatartottak lelki rehabilitációjához, de a támogatásnak jó ideig meg kell maradni a szabadulás után is. Az ezzel kapcsolatos vizsgálatok azonban a közösségi programokra és a katekézisre összpontosítottak. Meggyőződésük szerint a hit kialakítása támogatja a tartós reintegrációt, és az extrinzik motiváció csupán időleges eredményekhez vezet. Elenyésző azon kutatások száma, amelyek a megtéréssel, a meggyőződéses hit kialakulásával, a börtönlelkészek módszertani kultúrájával, vagy a szabadulás utáni közösségi élet hatásrendszerével foglalkoznak (Jang et al., 2017; Johnson, 2004; O'Connor, Duncan & Quillard, 2006; Young, Gartner, O'Connor, Larson & Wright, 1995). A hazai és nemzetközi kutatások kimutatták, hogy a visszaesés kockázata azoknál a személyeknél magasabb, akik a szabadulás után hátrányos helyzetű országrészekben vagy lakókörnyezetben élnek. Azok a társadalmi struktúrák, amelyekbe visszatérnek, meghatározóak a munkalehetőségek, a függőségek kezelésének lehetőségei vagy más támogatások elérése szempontjából (Kubrin & Stewart, 2006; Tillyer & Vose, 2011; Ács-Bíró, 2022). Az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok esetén a támogató szolgáltatások iránti kereslet magasabb volt (Hipp, Petersilia & Turner, 2010).

Az emberi létezés kritikus átmenetei között tartjuk számon a börtönből való szabadulás időszakát, amely a börtönbeli vallásosság átalakulását eredményezheti. A feszültségelméletek (Agnew, 2001) szerint a lakhatás földrajzi-gazdasági-társadalmi adottságai befolyásolják a vallásosság változását, a visszaesés valószínűségét. Az erőforrások hiánya, a kollektív támogatás hatékonysága, a szolgáltatások elérhetősége is hatással van az egyén döntéseire, akár vallásos meggyőződésére

(Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Egyrészt a vallásba vetett bizalom csökkenhet, ezzel akár rossz problémamegoldási módokat választva, másrészt éppen a lehetőségek korlátozott elérhetősége miatt a vallás, a hit még nagyobb szerepet kaphat az egyén életében (Duwe & Clark, 2013; O'Connor & Duncan, 2011). A börtönpasztoráció a maga módszereivel a remény felébresztését és az egyén önértékelését javítja, ezzel növelve annak az esélyét, hogy a szabadulás után a pszichésen megátmogott személy majd a stresszel szemben nem a korábbi megbirkózási módokat választja, hanem ellen tud állni a drogok és az alkohol csábításának.

A fentiek alapján a vallásra mint megküzdésre (coping) is tekinthetünk, de mégsem csupán egy megküzdési mód, hanem olyan keretrendszer, amely a mindennapi életben segít eligazodni (Geertz, 1994; Szenes, 2008). A vallási coping nyújthat vigaszt, személyes fejlődésre ösztönözhet, elősegítheti a másokkal való együttműködést, meghittséget alakíthat ki a transzcendens szférával vagy értelmet adhat az életnek (Pargament & Brant, 1998; Szenes, 2008). A vallási coping formáit tekintve lehet passzív, aktív, személyes, személyközi, probléma- és érzelemközpontú. A vallásnak copingban való használatról az idősek, a szegények, az alacsony iskolai végzettségűek, az özvegyek és a nők körében találunk gyakrabban adatokat (Pargament, 1997). A közös ezekben a csoportokban, hogy kevesebb hozzáféréssel rendelkeznek a világi erőforrások tekintetében (Szenes, 2008). Pargament (1997) a vallásos coping jelentőségét abban látja, hogy a vallás a belső feszültség csökkentésére a kritikus eseményeket átértékeli. A vallásos coping során előtérbe kerülő magatartásformák (elkerülés, megnyugvás, engedelmesség, megbékélés) a felelősség és a kontroll helye szerint három jellemző megküzdési modellbe sorolhatók. Az önirányító ember a coping során inkább magára, mint Istenre támaszkodik, a halogató típus passzívan Istenre hárítja a felelősséget. Az együttműködő coping-stratégia viszont olyan aktív kapcsolatot feltételez Isten és ember között, amelyben mindkét fél megteszi a tőle telhetőt.

A vallásgyakorlat és az egészség között azonban lehet negatív kapcsolat is. Például, ha a vallási felekezeti hitelvei nem egyeztethetők össze a társadalmi-egészségügyi elvekkel (például nem fogadnak el vérátömlesztést) (Pikó, 2002).

A lelkiileg sérülékenyebb emberek életvitelükben nagyobb valószínűséggel érzik a vallás fontosságát. Kutatási eredmények igazolják, hogy a vallásosság a lelki betegségekkel, depresszióval szemben védőfaktorként működik, főleg a társas támogatás, a kapcsolati tőke kiépítésével. A vallásgyakorlók között alacsonyabb az anómia, értékvesztés mértéke (Kopp, Székely & Skrabski, 2001).

Úgy tűnik, hogy a vallás az emberi, sokszor reménytelen problémákra kínál választ, megmutatva, hogy végesek és korlátozottak vagyunk a világban, sebezhetőségünk nyilvánvaló. A megoldás jöhet spirituális formában, amikor a támogatás más forrásai hiányoznak, magyarázatok formájában, az egyházon

keresztül, az irányítás érzésének formájában, amikor úgy tűnik, az élet kikerül az irányításunk alól, vagy a jelentés új tárgyainak formájában, amikor a régiak már nem megfelelőek. A vallás kiegészíti a coping nem vallásos formáit azáltal, hogy a személyes erőnket fokozza (Szenes, 2008). A lelki támogatottság ugyanakkor a testi egészségben és jóllétben is tetten érhető.

A vizsgálat leírása

A vizsgálat célja a hit, a vallás és a reintegráció összefüggéseinek tanulmányozása a női fogvatartottak körében. Leíró statisztikai, főleg kvalitatív módszerek segítségével vizsgálom a vallás protektív szerepét a nők szabadulásra való felkészülésében és a visszaesés tekintetében. Az önként vállalkozók nagyobb részt fegyház fokozatú büntetésüket töltik. A kutatás ideje és helyszíne: 2024. január, a Kalocsa Fegyház és Börtön. Véletlenszerűen kiválasztott mintával dolgoztam, akik önkéntes alapon vállalták a válaszadást, s kizárólag nők voltak (N: 46 fő). Az átlagéletkor 42 év, a legfiatalabb személy 23, a legidősebb 77 éves volt.

Nem törekedtem arra, hogy csak a börtönpsztorációban részt vevő személyeket válasszuk ki, hiszen vannak olyanok is, akik megélik hitüket, de különböző okok miatt nem akarnak közösséghez tartozni. A megkérdezettek között történelmi egyházakhoz és modern szektákhoz tartozó személyek is voltak. A mérések közül a Rövidített Aspirációs Indexet alkalmaztam. A fókuszcsoporthoz hat fő vett részt, mindannyian felekezeti hitoktatásban részesültek, 29–58 évesek, büntetés-végrehajtási fokozatok tekintetében két fő börtön és négy fő fegyház fokozatú büntetéssel, illetve közülük négy fő jelenleg drogpreevenció részlegén tartózkodik.

Kutatói kérdéseim, hogy a fogvatartott nők milyen jellegű támaszt találnak a vallásgyakorlásban? Van-e hasznosulása a börtönbeli katekézisnek az életcélok minőségére? A vallás és a hit milyen természetű segítséget jelent az reintegrációban?

A mérőeszköz jellemzése

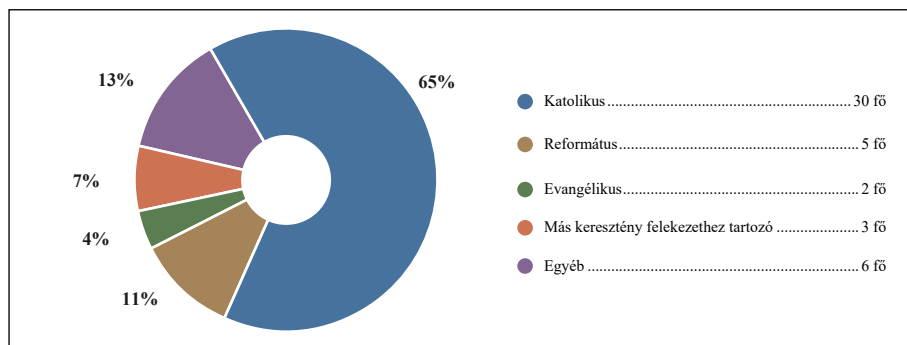
A Rövidített Aspirációs Index az életcélokat válogatja szét belső és külső motivációs szükségletek szerint. Az extrinzik motiváció (E) a külső jutalmakra helyezi a hangsúlyt, úgymint a hírnév, anyagi javak, jó megjelenés stb. Akik inkább a külső jutalmakat helyezik előtérbe, számukra a tartalmas emberi kapcsolatok, a közösségi együttműködés, a személyes növekedés megvalósítása problematikus lehet. Az intrinzik motiváció (I) a teljesebb és tartalmasabb élet megélését teszi lehetővé.

A kérdőív megfogalmazása könnyen értelmezhető állításokból áll, a kitöltés időtartama pedig nem megerhelő (14 állítás). 1–7 fokozatú Likert-skálán mutatja a válaszadó vallásosságának mértékét is. Az intrinzik és extrinzik alszálak átlagának különbsége az úgynevezett aspirációs mutató (AM), amely az adott személy esetében arról tájékoztat, hogy a célok két nagy csoportja milyen mértékben van jelen a célok rendszerében (Martos, Szabó & Rózsa, 2006). A felmérés eredményétől azt várjuk, hogy lássuk a női fogvatartottak motivációs szükségleteit, és azonosíthatjuk a személyes növekedés iránti motivációjukat. A vallásgyakorlás és a megtérés (hit) mindenképp támogat, ha csak a műveltség fejlesztése és közösségi hatására gondolunk, hiszen az egyén kognitív viselkedéses kompetenciáit célozza meg. Utalva Allport vallással kapcsolatos felfogására, akár extrinzik, akár intrinzik vallásosságról beszélünk, valamilyen formában mindenképp pszichopedagógiai pozitív hatása van az egyén személyes működésére, lelki egyensúlyára. Az Aspirációs Indexszel folytatott kiterjedt kutatások azt jelzik, hogy az extrinzik célok viszonylagos előnyben részesítése negatívan kapcsolódik a mentális egészség számos indikátorához (például depresszió, szorongás), míg az intrinzik célok viszonylagos előnye pozitívan korrelál a jóllét (boldogság, elégedettség) és a mentális egészség mértékével (Kasser & Ryan, 2001). Schmuck (2001) német mintán azt találta, hogy az extrinzik és intrinzik célok kapcsolata a jóllét mutatóival az idősebb korosztályoknál volt kifejezettebb, míg fiataloknál gyenge.

Eredmények

1. számú ábra

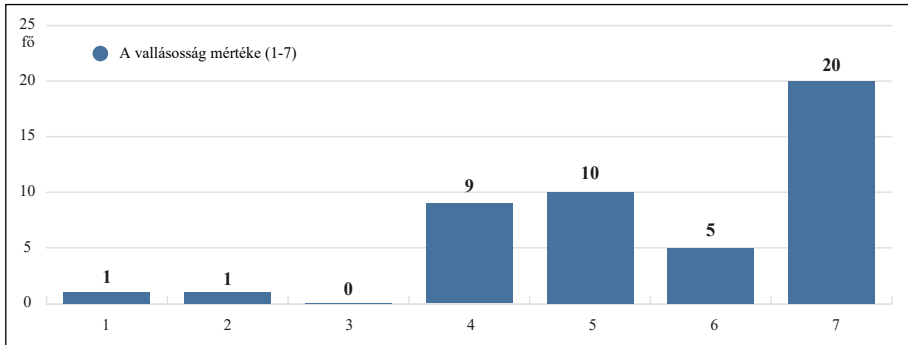
Vallási megoszlás (fő/%)

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

2. számú ábra

A vallásosság mértéke

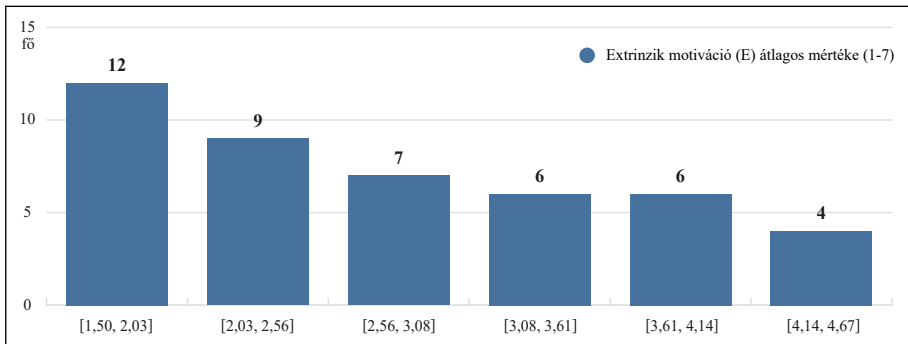

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Az 1. számú ábra mutatja a válaszadók vallási megoszlását, és látjuk, hogy a katolikusok száma viszonylag magas. A reformátusok aránya 11%, és más keresztény gyülekezethez tartozók aránya is ehhez hasonló. Ismert, hogy a Kalocsai Fegyház és Börtönben a börtönpasztoráció működése folyamatos és viszonylag differenciált jellegű tevékenységekkel van jelen az intézményben. Figyelemreméltó azonban az egyéb vallási csoportok, szekták térhódítása is. A 2. számú ábrán látjuk, hogy a megkérdezettek közül csak kettő fő választotta az egyáltalán nem, vagy csak alig mértékét a vallásosságnak, így azt feltételezhetjük, hogy az önkéntesség mögött a vallás iránti pozitív attitűd tapasztalható.

3. számú ábra

Extrinzik motiváció

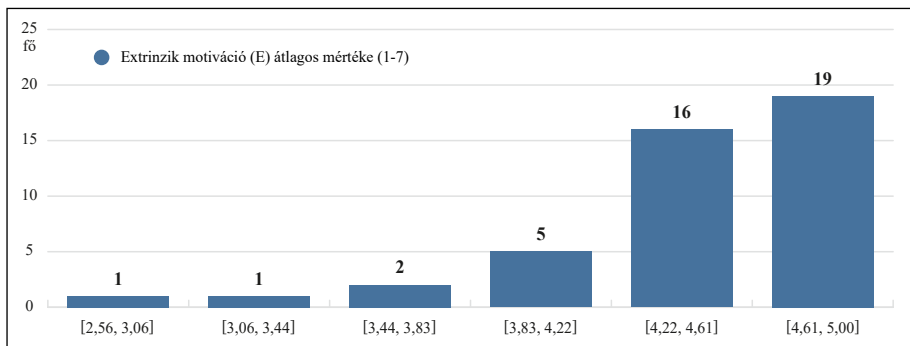

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

A 3. számú ábrán a válaszadók extrinzik motivációjának trendjéből arra következtethetünk, hogy a megkérdezettek majdnem fele kevésbé választja az extrinzik motivációs jellemzőket, őket tekinthetjük azon ingadozóknak, akiknek még nincs meggyőződése a konstruktív életcélok tekintetében. A másik hányadot képviselőknél pedig úgy tűnik azok a foglalkozások lennének tartalmilag hasznosak, amelyek az értelmes életcélokra megfelelő döntésekre készítik fel, illetve a pszichés és érzelmi hanyatlást enyhítik.

4. számú ábra

Intrinzik motiváció

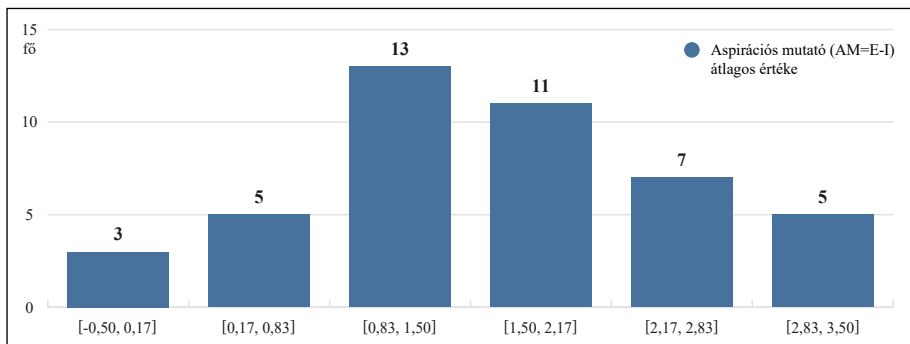

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

A 4. számú ábrán látjuk, hogy a megkérdezettek közül 35 fő esetében a belső motivációs célok fontosak és jellemzőek, vagyis ők a személyes és kapcsolati fejlődésre, a társadalmi célok megvalósítására nyitottak bizonyulnak.

5. számú ábra

Aspirációs mutató

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Az extrinzik és az intrinzik motiváció a vizsgált mintánkban függetlenek ($r = 0,038$), a szakirodalmi adatok is ezt mutatják (Martos, Szabó, Rózsa, 2006).

1. számú táblázat

Összefüggések az életkor, vallásosság és motiváció között

	Életkor	Vallásosság
Extrinzik motiváció	0,188	0,211
Intrinzik motiváció	0,331	0,302
Aspirációs mutató	-0,002	-0,037

Forrás. A táblázatot a szerző készítette.

Pozitív, közepes szorosságú kapcsolat van az életkor és az intrinzik motiváció között ($r = 0,331$), valamint a vallásosság és az intrinzik motiváció között ($r = 0,302$). Szintén pozitív, de csak gyenge szorosságú kapcsolat van az életkor és az extrinzik motiváció között ($r = 0,188$), valamint a vallásosság és az extrinzik motiváció között ($r = 0,211$). Mintánkban az aspirációs mutató független mind az életkortól, mind pedig a vallásosságtól (1. számú táblázat).

Úgy tűnik, hogy a mintánkban megfigyelhető trend alapján a nők nem különösen motiváltak az életcélok és a mentális egészséghez kapcsolódó célok tekintetében, hiszen a 46 megkérdezett személyből csak 12 fő aspirációs mutatója haladja meg az átlagot. Így a hatékony életvitel kialakítására és proszociális kapcsolatépítésre kevesen alkalmasak, miközben a reintegráció sikerének ezek a tényezők alapvető építőelemei lennének.

A kutatás korlátai

A jelentkező fogvatartottak kognitív profilját általában ismerve, az olvasás és szövegértés területén komoly nehézségeik vannak, így csak feltételezhetjük, hogy a skála kitöltése nem okozott nehézséget. Az őszinte válaszadás terén is bizakodhatunk, hiszen semmilyen következménnyel nem járt a mérésben való önkéntes részvétel. Mivel a kapott eredményeink több ponton összhangban vannak más populáció körében végzett kutatásokkal, remélhetjük, hogy a kitöltések saját meggyőződésen alapulnak. Másik komoly korlát, hogy a megkérdezettek többsége elég hosszú időt tölt a fegyházban ahhoz, hogy elveszítse az élettel kapcsolatos aspirációit, illetve a prizonizáció súlyosan befolyásolja mentális egészségét.

Az interjúk tartalmi áttekintése

1. téma kérdései

Ki vezette be a jelenlévőket a hit, a vallás világába? Ki indította el Önöket a hit útján, hol látták a példát?

2. téma kérdései

Hogyan gondolnak a saját szabadulásukra? A vallás és a hit milyen összefüggésben lehet a sikeres reintegrációval?

1. válaszadó (29 éves, egyetemi tanulmányokat hagyott félbe, hajadon, nincs gyermeke, fegyház fokozatú büntetés).

„Engem a volt párom. Az egész családja jár gyülekezetbe, ő is a mai napig. Én katolikus vagyok, nekem ő volt a példa. A családom kiskoromban kereszteltet meg, édesanyámék. Édesanyámék hisznek, de nem voltak soha templombajárók, nem gyakorolják a vallásukat. Én jártam hittanra az iskolában. A vallás mindig része volt az életemnek, de nem foglalkoztam vele. Bekerülésem után lett intenzív a vallásgyakorlásom, most voltunk egy Cursillón, az háromnapos intenzív alkalom volt, egyébként folyamatosan részt veszek börtönpasztorációs foglalkozásokon, szentmisén.

A lopást édesanyámtól tanultam, nekem tetszett ez az élet, a gyors pénz. Ez a példa volt előttem, mindenem megvolt, nem panaszkodhatok. A párom már nincs meg, jobb is így. Drogos is voltam, a kísértés még mindig ott van.

Az atya sokat tud segíteni, a hit megerősít és kapaszkodót kínál nekem. Az a baj, hogy mindig meg akarunk felelni valakinek, nem merünk igazán önmagunk lenni, aztán ebből jönnek majd a bajok.”

2. válaszadó (49 éves, egy felnőtt gyermeke van, a magánéletéről kevés szó esett, fegyház fokozatú büntetés).

„Katolikus vagyok, kicsi koromban kereszteltek meg. Mindig jelen volt az életemben a vallás, de nem mindig a normális úton jártam, ezért azt gondoltam, hogy jobb a vallást félretenni. Korábban heroinista voltam, majd áttértem a kokainra és a szintetikus drogokra, Németországban éltem már egy ideje. Ha abahagytam azt, amit éppen csináltam, rossz dolgokat, akkor visszatértem a hit kérdéseihhez. Azt gondoltam, ha megyek lopni, akkor nem lenne helyes a templomba és misére is járni. Úgy éreztem, hogy rossz útra tévedtem, így inkább eltávolodtam a vallástól. Németországban magamtól fordultam a hitemhez, lehet, hogy Isten akarta így. Itt pedig én is részt vettem a Cursillón. Nagyon tanulságos volt, nagyon-nagyon jót tett és megmutatta, hogy ebbe az irányba

kell menni. A gyónással is bajban voltam, az atyának is meggyóntam, hogy én nem éreztem sokszor az igazi megbánást a cselekedeteim miatt, magamnak magyaráztam meg, hogy én nem személyt, hanem az államot loptam meg, ez nem akkora bűn. Ami nem a bűncselekményemmel kapcsolatos, azt meg szoktam bánni, majd lehet, hogy rendszeresen járok gyónni is. Édesanyám mindig dolgozott, 2-3 munkahelyen egyszerre, a tesóm sportoló, igazán én vagyok az, aki rossz útra tévedt. Anyukámmal néha elmentünk misére, mikor kicsi voltam, de anyukám nem annyira hisz.

Németországban dolgoztam pincérként, onnan kerültem a börtönbe. Itt, Magyarországon nagyon nehéz a szabadulás utáni újrakezdés, mert priuszos vagyok. Olyan helyen kellene dolgoznunk, ahol a fizetés semmire sem lenne elég, pedig a családom mellettem áll. Még öt év letöltendőm van, de nem fogok itt maradni, kiköltözöm újra Németországba.

A keresztény hitünkre pedig vigyázni kell, mert vannak olyan helyek Európában, ahol jelen van már a keresztényüldözés. Toleráns vagyok a vallásokkal szemben, de biztosan vannak helyek, ahol retorzió várna rám a vallásom miatt.

A szeretetet hiányoljuk leginkább a világból, ez számos baj forrása.”

3. válaszadó (37 éves, egyetemi tanulmányokat hagyott félbe, egy gyermek édesanyja, 7 év fegyház fokozatú büntetés).

„A roma családok 80%-a valamilyen módon hívő. A mi családunk generációk óta hívő, a roma kultúrában ez elég erősen benne van. Kisgyermekkoromban még jártunk Szentkútra (Petőfiszállás), zarándokúton, gyertyagyújtás meg ilyesmi. Kiskoromban kereszteltek, de felnőtt koromban nekem sikerült egy rossz társaságba keverednem, hogy egyetemről a börtönbe kerültem, a balhébá rántva a szüleimet is. A jogi egyetemen voltam akkor harmadéves. Amikor egyedül voltam a zárkában, akkor éreztem meg, hogy engem így mentett meg Isten, mert nagyon drogfüggő voltam, nem éltem volna sokáig. Sokunkkal megtörtént itt a börtönben, hogy meghallottuk az elhívást, velünk sokkal rosszabb dolgok történtek volna kint. Meg tudom köszönni, nem baj, hogy börtönbe kerültem, de nem meghaltam. Én még kint újra keresztelkedtem egy karizmatikus gyülekezetben, ami hasonló a Hit Gyülekezetéhez. Itt bent is van Hit Gyülekezet, én oda járok minden szombaton. A prevención is van dicsőítő lemez, amit tudunk hallgatni, ha szükségünk van rá, a ház ezt támogatja. A börtönadta lehetőségek megerősítenek minket. Nekem új életet adott. Nálunk pásztor van, és szabadulásom után is aktív gyülekezeti tag leszek. Gondolkodom azon, hogy ha szabadulok, akkor teológiát tanulok, esetleg a Szent Pál Akadémián, Budapesten. Akár vissza is járok ide a börtönbe, bizonytságot tenni. A »Hit Gyüilis« megtérésem anyukám hatására alakult ki.

Nekem a hit az reménység is. Sokszor érezzük, hogy amink van, az az Úrtól van. Jön az ördög is azonban, hogy vádoljon vagy eltántorítson. A gyermekemre gondolok szomorúan, az anyagiak meg vannak, de nincs meg az anyai szeretet a számára. Ez bánt engem nagyon. A börtönélet megtanított arra, hogy hogyan lehet minőségi időt eltölteni a családommal. Nem a pénz a legfontosabb az életben, a szeretet, a másik ember támogatása sokkal inkább. A zárkában idén nagyon jól sikerült a karácsonyi ajándékozás, szinte a semmiből készítettünk ajándékot a többieknek. otthon nem is becsültük ezeket a semmiségeket.

A hit segít a bűnök elkerülésében, jó kereteket ad az élethez. Isten mindenkiért elküldte a fiát, ezt kell magunkévá tenni.”

4. válaszadó (58 éves, tanult, családos nő, fegyház fokozaton, 9 év fegyház fokozatú büntetéssel).

„Én a családtól, a nagymamámtól tanultam meg imádkozni, katolikus vagyok. Kettősség volt a mi családukban. A dédmama, nagymama nagyon vallásosak voltak, a szüleim viszont párttagok voltak. Az egyik szobában feszület volt, a másikban pedig vörös csillag. Ebben nőttek föl. Meg vagyok keresztelve, de pont az én korosztályom már nem járt hittanra, inkább úttörők voltunk. Fejér megyei vagyok. A nagyszüleimmel azért mindig mentünk templomba, a szüleim is mentek ritkán templomba, például Szentestén. Felnőttkoromban igazából templomba nem jártam, nem szerettem templomba járni. Mindig éreztem a vallás körüli feszültségeket, azt nem szerettem. Én sokat utaztam az országban, így Szentkútra (Mátraverebély) is jártam, persze nem búcsúra, csak úgy magamban. Egy-egy órát töltöttem ott, a Mária-szobornál vagy a Remete barlangig felmentem. Onnan, arról a helyről mindig békével jöttem el. vannak ilyen helyek, ahol fel tudunk töltekezni, a hit megélése lehetséges. Idegen helyen mentem templomba. A gyermekeim is meg vannak keresztelve, az unokám felekezeti iskolába jár.

Magyarországon nagyon nehéz a reintegráció, mert a társadalmi felfogás is elmaradt ebben a tekintetben. A saját környezetemben is tapasztaltam, hogy milyen véleménnyel vannak az emberek az elítéltekről. Nekem nagyon nehéz a helyzetem, mert mikor szabadulok, már nyugdíjas életkorú leszek. Ha történetileg nézzük, a rendszerváltás után nagyon sok mindenben ment keresztül ez az egész ország. Sokan kerültek válságos helyzetbe, felszámoltak mindent az országban. Mindig tanultunk valamit, próbáltunk beleilleszkedni az állandó változásba, sodródtunk is. Nincs már stabil és kiszámítható munkahely, a munka világa is állandóan változik. Visszafelé csúszik az egész ország a Balkán felé. Az emberi felfogás miatt nehéz az újrakezdés. Ha megtalálom az igazi hitet, amit keresek, akkor bennem meg lesz az a megnyugvás, hogy ki tudom zárni a rosszindulatú megjegyzéseket. Ha kimegyünk innen, szembesíteni fognak bennünket

azzal, hogy börtöntöltelékek vagyunk. Az nem is érdekes, hogy miért jutottunk ide, de szembesülni kell a közvéleménnyel. A hit biztosan segít valamennyit, mert a felfogásunk változik az elmélyedéssel együtt. Szerettem hallgatni az atyát, ki akartam magam zárni a börtönatmoszférából. Mostanra már nem ezért járok a kápolnába, hanem kapaszkodót keresek, amit magammal is tudok majd vinni. Wass Albert könyve, az Adjátok vissza a hegyeimet regénye nyomán, amit itt bent átgondol az ember, ha kimegyek, mindent el kell felejteni, mert Isten mindent megbocsát, ki kell állni magunkért, felvállalni önmagunkat.”

5. válaszadó (54 éves nő, négy felnőtt és egy kisgyermek anyja, 4 év fegyház fokozatú büntetés).

„Baranya megyei vagyok, vallásos környezetben éltem, kéthónaposan kereszteltetek meg, katolikus vagyok. Édesanyám volt nagyon vallásos. Rendszeres templombajáró voltam kint is. Itt bent is azonnal csatlakoztam a hitoktatáshoz, de minden benti felekezet imaalkalmait látogatom, az nem árthat. Mielőtt beke-rültem, folyamatosan dolgoztam.

A reintegrációval kapcsolatban nincsenek terveim, munkahely lesz a legfontosabb. Kértem a börtön személyzetét, hogy segítsenek ebben.

A hit önbizalmat és erőt ad az embernek. A hit sok szép dolgot ad, például a szeretet, barátok, az ember ne essen össze a bajban, az újrakezdésben legyen kapaszkodója.”

6. válaszadó (11 év fegyház fokozatú büntetés, már 5 évet letöltött).

„Borsodi roma származású vagyok, Miskolcon éltem. A családom sajátosan vallásos, de nem megtért. Nálunk a hagyomány szerint születés után röviddel keresztelik a gyermeket. Katolikusok vagyunk. Én az iskolában tanultam hit-tant, de felsőtagozaton már nem tanultunk. Engem korán férjhez adtak, 15 éves voltam. A házasságom egy rémálom volt, de azt sem tudtam mi az élet. A nagy-mamám halála után válhattunk csak el. Kötelezőség volt ez a mi kultúránkban. Kettő gyermekem van, hat évig éltünk együtt a férjemmel, akivel a család adott össze, nem pap. Én vagyok az egyedüli fekete bárány a családban, a fiútestvé-reim nem voltak börtönben. Kábítószeres voltam, de a prevenció ellenére sem tudok lemondani egyelőre a drogról. A gyerekeim katolikus iskolába járnak, Ausztriában, akiket anyukám nevel.

A hitre lesz majd szükségem leginkább a kinti életben. Arra törekszem, hogy megbocsássak saját magamnak, de ez még nem sikerült. Viszont mindennap bocsánatot kérek gondolatban a gyerekeimtől, a családomtól, hogy ide kerültem, nekik ezt okoztam. Várom, hogy a hitem kialakuljon, keresem a lehetőségét. 6 év alatt 3 börtönben voltam, voltam a Hit Gyülekezetben is. Itt tanultam meg

a börtönben, hogy a karácsony mit is jelent. Kint csak futottam mindig valahova, pörgés volt, rohanás. Rájövünk arra, hogy a papír ingyen van, amit kiszínezünk a másoknak, leülünk az asztalhoz együtt, annyiból élünk, amit kapunk a családkunktól. Magamról beszélek. Elgondolkozom azon, hogy miért nincs szükségem arra sok tárgyra, amit otthon használtam. Van süteményünk sütés nélkül, ötletesség van, odaadás. Lelassult élet, megtanulom értékelni a keveset is, mert elég az élethez az is. »Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa«. Ez azt jelenti, hogy visszagondoltam arra, mikor bebuktam. Nem voltam boldog, nem tudtam, hogy mi a nyugalom a családom körében. A karácsony a gyermekeimmel mindig rohanás volt, az én akaratom érvényesült. Pedig ez lehetett volna másképp is. Én ebből a mondatból kiindulva építettem fel újra magam a bebukás után. Az anyai szeretetemet nem tudtam adni a gyermekeimnek, ezt bánom nagyon. Várom a hitem megerősödését, amihez fordulhatok majd szabadulás után. Az életben minden perc számít és fontos, főleg a családom körében.»

Összefoglalás

A pilot kutatás eredményei nem általánosíthatók, csak a mintánkra érvényesek, de iránytűként szolgálhatnak a továbbgondoláshoz. Látjuk, hogy nemzetközi szinten sem találunk olyan kutatási eredményeket, amelyek igazán segítségünkre volnának, de az bizonyos, hogy a fogvatartottak affektív és kognitív rendszerének tudatos és tervezett fejlesztése mindenképpen kívánatos. Ebbe a keretbe a katekézis és a vallásgyakorlat beleillik. Ugyanis a műveltség és olvasottság mellett a katekézis és a személyes kapcsolatok, az imádságok és könyörgések révén a személy belső integritása fejlődik, érzelmi repertoárja bővül, a reflexiók révén valamennyire közelebb kerülhet önmagához. Ugyanakkor a transzcendensre irányultság a saját étellel kapcsolatos aspirációk minőségét is emelheti, erkölcsi normákat kölcsönözve az egyénnek. A közösségi szeretet megtapasztalása, a saját egyéni értékesség megélése, a csoporthoz tartozás pozitív élménye a lelki nehézségekre és a stigmákra is gyógyír. A hit erőt ad a megtérőnek, a rendszeres vallásgyakorlat pedig mélyíti a személyes istenkapcsolatot, a keresztény tanítások erkölcsi normákat közvetítenek az útkereső számára. Tapasztalataim alapján a börtönpasztoráció egyik lényeges mozzanatának tartom az útkeresők megszólítását és megerősítését abban, hogy érdemes önmagukra figyelni, megismerni és elfogadni magukat, amely a változás első lépése. Ezután jöhet a szimbolikus építkezés, amely a prizonizáció ellen is hat, majd a társadalomba vezető utat jelöli ki. A Biblia tanításai között ezekkel az építőkövekkel találkozhatunk.

Evangélium Szent Márk könyvéből:

„Mi könnyebb: Azt mondani a bénának: *Bűneid bocsánatot nyertek, vagy azt mondani: Kelj föl, fogd az ágyadat és járj? [...] Ezzel odafordult a bénához: »Mondom neked: Kelj föl, fogd az ágyadat, és menj haza!« Az felkelt, fölvette az ágyát, és mindannyiuk szeme láttára eltávozott. Mindenki elcsodálkozott.» (Mk 2,1–12)*

Felhasznált irodalom

- Ács-Bíró A. (2022). Biztonságban a falakon belül és kívül – a reintegráció társadalmi jelentőségének vizsgálata női fogvatartottak esetében. *Scientia et Securitas*, 3(1), 31–37. <https://doi.org/10.1556/112.2022.00088>
- Adamczyk, A., Freilich, J. & Kim, C. (2017). Religion and crime: a systematic review and assessment of next steps. *Sociology of Religion*, 78(2), 192–232. <https://doi.org/10.1093/socrel/srx012>
- Agnew, R. (2001). Building on the foundation of general strain theory: specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(4), 319–361. <https://doi.org/10.1177/0022427801038004001>
- Albert F. & Bíró E. (2015). A sikeres reintegráció. In Albert F. (Szerk), *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek* (pp. 143–167). MTATK. http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/albert_borton.pdf 143–165
- Allport, G. W. (1950). *The Individual and His Religion*. The Macmillan Company.
- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Benkő A. (2003). A valláspszichológiától a vallásosság pszichológiájáig. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1), 19–49. <https://doi.org/10.1556/MPSzle.58.2003.1.3>
- Benkő A. & Szentmártoni M. (2002). *Testvéreink szolgálatában*. Új Ember Kiadó.
- Borbíró A. (2010). *A preventív célú kezelési programok továbbfejlesztésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. I. Kutatási beszámoló*. OKRI. http://www.okri.hu/images/stories/pdf_files/2010_intbeszamolo.pdf
- Burke, P. G. (2008). *TPC reentry handbook: Implementing the NIC transition from prison to the community model*. National Institute of Corrections.
- Cann, J., Falshaw, J. & Friendship, C. (2005). Understanding „what works”: Accredited cognitive skills programs for young offenders. *Youth Justice*, 5(3), 165–179. <https://doi.org/10.1177/147322540500500303>
- Csáki A., Kovács K., Mészáros M. & Sponga I. (2006). *Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei*. Kutatási összefoglaló. Váltó-sáv Alapítvány. <https://www.valtosav.hu/kiadvanyok/vltssvalaptvnykiadvny.pdf>
- Di Blasio B. & Kiss V. (2022). Családi minták a függőségek kialakulásában. *Börtönügyi Szemle*, 41(3), 5–17. <https://epa.oszk.hu/02700/02705/00130/pdf/>

- Di Blasio B. (2022). A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében. *Beliügyi Szemle*, 70(4. ksz), 8–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.1>
- Di Blasio B. & Ács-Bíró A. (2022). A börtönoktatás hatékonyságának vizsgálata női fogvatartottak körében. *Iskolakultúra*, 32(10), 45–61. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/44257>
- Duwe, G. & Clark, V. (2013). Blessed be the social tie that binds: the effects of prison visitation on offender recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, 24(3), 271–296. <https://doi.org/10.1177/0887403411429724>
- Geertz, C. (1994). *Az értelmezés hatalma*. Századvég Kiadó.
- Gideon, L. & Sung, H. E. (2011). *Rethinking corrections: Rehabilitation, reentry, reintegration*. SAGE Publications.
- Hipp, J., Petersilia, J. & Turner, S. (2010). Parolee recidivism in California: the effect of neighborhood context and social service agency characteristics. *Criminology* 48(4), 947–979. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00209.x>
- Hollin, C. R. (1999). Treatment programs for offenders. Meta-analysis, „what works,” and beyond. *International Journal of Law and Psychiatry*, 22(3-4), 361–372. https://www.researchgate.net/journal/International-Journal-of-Law-and-Psychiatry-0160-2527?_tr=eyJjb250ZXh0Ijpw7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
- James, W. (2002). *The Varieties of Religious Experience*. The Modern Library.
- Jang, S. J. (2007). Gender differences in strain, negative emotions, and coping behaviors: a general strain theory approach. *Justice Quarterly*, 24(3), 523–553. http://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/jang_gender_jq.pdf
- Jang, S. J. & Franzen, A. B. (2013). Is being “spiritual” enough without being religious? A study of violent and property crimes among emerging adults. *Criminology*, 51(3), 595–627. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12013>
- Jang, S. J., Johnson, B. R., Hays, J., Hallett, M. & Duwe, G. (2017). Religion and misconduct in “Angola” prison: conversion, congregational participation, religiosity, and self-identities. *Justice Quarterly*, 35(3), 412–442. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1309057>
- Johnson, B. (2004). Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long-term follow-up study. *Justice Quarterly*, 21(2), 329–354. <https://doi.org/10.1080/07418820400095831>
- Johnson, B. (2011). *More god, less crime: why faith matters and how it could matter more*. Templeton Foundation Press.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (2001). Be careful what you wish for: optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. In Schmuck, P. & Sheldon, K. (Eds.), *Life-goals and Well-being. Towards a Positive Psychology of Human Striving*. Hogrefe and Huber.
- Kézdy A., Urbán Sz. & Martos T. (2018). A vallásos orientációk mérésére kidolgozott 12 tételes Életkorfüggetlen I-E Skála (Age-Univerzal I-E Scale) magyar változata. In Torgyik J. (Szerk.), *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció* (pp. 239–249). IRI. <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0111>

- Kopp M., Székely A. & Skrabski, Á. (2001). *Vallásosság és életminőség az átalakuló társadalomban*. Végeken Alapítvány.
- Kopp M. & Pikó B. (2006). Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói. In Kopp M. & Kovács M. E. (Szerk.), *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón* (pp. 10–19). Semmelweis Kiadó.
- Kránitz M. (2019). *Alapvető hittan*. Szent István Társulat.
- Kopp M. & Martos T. (2011). A társadalmi összjóllét jelentősége és vizsgálatának lehetőségei a mai magyar társadalomban I. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 12(3), 241–259. <http://real.mtak.hu/58139/1/mental.12.2011.3.3.pdf>
- Kubrin, C. & Stewart, E. (2006). Predicting who reoffends: the neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, 44(1), 165–197. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2006.00046.x>
- MacKenzie, D. L. (2000). Evidence-based corrections: Identifying what works. *Crime and Delinquency*, 46(4), 457–471. <https://doi.org/10.1177/0011128700046004003>
- Martos T., Szabó G. & Rózsa S. (2006). Az Aspirációs Index Rövidített Változatának pszichometriai jellemzői hazai mintán. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3), 171–191. <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.2>
- Maruna, S., Immarigeon, R. & LeBel, T. P. (2004). Ex-offender reintegration: theory and practice. In Maruna, S. & Immarigeon, R. (Eds.), *After Crime and Punishment: pathways to offender reintegration* (pp. 3–26). Willan.
- Miklósi M. & Tihanyi M. (2023). A börtönökben folyó vallási nevelés lehetséges hatásai. *Belügyi Szemle*, 71(9), 1621–1633. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.9.6>
- Mowen, T. J., Boman, J. H. & Stansfield, R. (2018). Uniting needs, responses, and theory during reentry. *Journal of Offender Rehabilitation*, 57(3-4), 222–240. <https://doi.org/10.1080/10509674.2017.1400488>
- Myers, L. D. & Olson, J. (2013). Offender Reentry and Reintegration: Policy and Research. *Criminal Justice Policy Review*, 24(1), 3–8. <https://doi.org/10.1177/0887403412452426>
- O'Connor, T. & Duncan, J. (2011). The sociology of humanist, spiritual and religious practice in prison: supporting responsivity and desistance from crime. *Religions*, 2(4), 590–610. <https://doi.org/10.3390/rel2040590>
- O'Connor, T., Duncan, J. & Quillard, F. (2006). Criminology and religion: the shape of an authentic dialogue. *Criminology and Public Policy*, 5(3), 559–570. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2006.00390.x>
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping. Theory, research and practice*. Guilford Press.
- Pargament, K. I. & Brant, C. R. (1998). Religion and coping. In Koenig, H. (Ed.), *Handbook of religion and mental health* (pp. 111–128). Academic Press.
- Perczel-Forintos D. & Mórotz K. (Szerk.) (2019). *Kognitív viselkedésterápia*. Medicina Kiadó.
- Pikó B. (Szerk.) (2002). *Egészségszociológia*. Új Mandátum Kiadó.

- Rózsa S., Réthelyi, J., Stauder A., Susánszky É., Mészáros E., Skrabski Á. & Kopp M. (2003). A középkorú magyar népesség egészségi állapota: a Hungarostudy 2002 országos reprezentatív felmérés módszertana és a minta leíró jellemzői. *Psychiatria Hungarica*, 18(2), 83–94.
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Schmuck, P. (2001). Intrinsic and extrinsic life-goals preferences as measured via inventories and via priming methodologies: mean differences and relations to well-being. In Schmuck, P. & Sheldon, K. (Eds.), *Life-goals and Well-being. Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 132–147). Hogrefe and Huber.
- Stansfield, R., Mowen, T. J., O'Connor, T. & Boman, J. H. (2017). The role of religious support in reentry: evidence from the SVORI data. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 54(1), 111–145. <https://doi.org/10.1177/0022427816657578>
- Süle F. (1997). *Valláspatológia*. GyuRó Art – Press.
- Szabó J. (2012). A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(2), 73–88. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2013/07/AP_2012_2_Szabo.pdf
- Székely A. & Lázár I. (2013). Vallásosság és kötődés. In Susánszky É. & Szántó Zs. (Szerk), *Magyar lelkiállapot 2013* (pp. 63–76). Semmelweis Kiadó.
- Szenes M. (2008). *Odú és kelepce: Új vallási közösségekbe megtért fiatalok életútlemzése az identitáskeresés tükrében*. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Doktori Iskola. <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/15268>
- Tihanyi M. (2019). *Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben*. Dialóg Campus Kiadó. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14771/723_Vallasgyakorlas_kulonleges_elethelyzetekben_e_PDF.pdf?sequence=1
- Tihanyi M. (2021). A Börtönlelkészi Szolgálat jellemzői és eredményei. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 37–55.
- Tillyer, M. S. & Vose, B. (2011). Social ecology, individual risk, and recidivism: a multilevel examination of main and moderating influences. *Journal of Criminal Justice*, 39(5), 452–459. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2011.08.003>
- Tóth, H., Krizsán, A. & Zentai, V. (2005). *MIP National Report. Hungarian Country Report*. CEU. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php
- Tózsér A. (2019). A magyar társadalom mentális egészségi állapotának bemutatása. *Polgári Szemle*, 15(4-6), 370–382. <https://doi.org/10.24307/psz.2019.1224>
- Várkonyi Zs. K., Rutkai K. & Szabó M. (2021). „Hitével szolgál, tettével nevel” – Gondolatok a 20 éves Börtönlelkészi Szolgálatról. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 27–37. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202021-2%20Online.pdf>
- Vergote, A. (2003). Mi és mi nem a vallás pszichológiája? *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1), 5–18. <https://doi.org/10.1556/mpszle.58.2003.1.2>

White, R. & Graham, H. (2010). *Working with offenders. A guide to concepts and practices*. Willan Publishing.

Young, M. C., Gartner, J., O'Connor, T., Larson, D. & Wright, K. N. (1995). Long-term recidivism among federal inmates trained as volunteer prison ministers. *Journal of Offender Rehabilitation*, 22(1-2), 97–118. https://doi.org/10.1300/J076v22n01_07

A cikkben található online hivatkozás

URL1: A KSH 2022-es népszámlálás adatai. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Di Blasio B. (2024). A keresztény hit szerepe a női fogvatartottak reintegrációjában. *Belügyi Szemle*, 72(3), 365–391. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp365-391>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Dr. Di Blasio Barbara, aki a diblasio.barbara@avkf.hu e-mail címen érhető el.

A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben

The Role Of Religious Education In Tertiary Crime Prevention

Hezam Leila Melinda

Dr., tanársegéd, doktorandusz
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
hezam.leila@ajk.elte.hu

Absztrakt

Cél: Minthogy az ember értelemkereső lény, a vallás meghatározható az élet egyes eseményeihez kapcsolódó „szakrális értelemkeresés” módjaként is. Amíg egyes emberek értelemkereső rendszerében a szakralitás központi helyet foglal el, addig mások rendszerében ez marginális, vagy egyáltalán nem szakrális jellegű. Nyilvánvaló, hogy a vallás fontos iránymutató lehet az egyén számára, mivel befolyásolja a világ megértését, és érthetővé, elviselhetővé teheti az egyéni kihívásokat és a társadalmi konfliktusokat. Mivel a hit – annak érett fejlődési formájában – a vallásos emberek életvitelének alapjául szolgál, a szakrális értelemkeresés döntő szerepet játszhat az ember megküzdési folyamataiban is. Azonban az, hogy a vallás milyen mértékben vesz részt egy-egy életeseményre való megküzdésben, nagymértékben függ attól, hogy az milyen mértékben része az egyén orientációs rendszerének. A vallás megküzdésben szerepet játszó protektív hatása a tudományos pszichológia által már felismert tézis, ezért annak vitathatatlan helye van a reintegrációra vonatkozó tudományos szakmai diskurzusban is. A tanulmány célja a vallás reintegrációban megjelenő helyének és létjogosultságának tudományos igazolása.

Módszertan: A tanulmány a kvantitatív kérdőíves kutatás módszertanát alkalmazza. A kutatás két almintát vett alapul, így egy vallásos és egy kontrollcsoportként funkcionáló csoportot. A vallásos csoportba kerülés önbevallás alapján

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 25. Átdolgozás: 2024. 02. 09.
Elfogadás: 2024. 02. 27.

történt, függetlenül attól, hogy a kutatás alanyai rendelkeztek-e a büntetésük le-töltése előtti életszakaszban vallásos tapasztalattal. Az adatok elemzésére SPSS statisztikai programcsomaggal került sor.

Megállapítások: Az önbevallás alapján magukat vallásosnak megjelölő, javítóintézetben nevelt fiatalok esetében kimutatható a konfliktuskezelésben megnyilvánuló eltérő attitűd a kontrollcsoporthoz képest. Ennek alapján a civil egyházak, a tudományos közeg, valamint a szabadságvesztés-büntetést fogana-tosító intézetek döntéshozói által alkotott együttműködési keretrendszer segítsé-gével kialakítható olyan diverzifikált, vallási alapú reintegrációs modell, amely-lyel a bűnözés csökkentésére irányuló erőfeszítések hatékonyságát növelni lehet.

Érték: A publikáció hiánypótlónak tekinthető a vallási alapú reintegráció em-pirikus vizsgálatát illetően. A téma gyakorlati kérdéskört tárgyal, teljes körű feltárása azonban további kutatást igényel.

Kulcsszavak: vallásgyakorlás, reintegráció, megküzdés, konfliktuskezelés

Abstract

Aim: Since man is a being in search of meaning, religion can be defined as a way of ‘sacral search for meaning’ related to certain events in life. While sacrality is central to some people’s systems of meaning-seeking, it is marginal or not sacral at all in the systems of others. It is clear that religion can be an important guide for the individual, as it can influence one’s understanding of the world and make individual challenges and social conflicts understandable and bear-able. As faith, in its mature developmental form, underpins the way religious people live their lives, the sacral search for meaning can also play a crucial role in one’s coping processes. However, the extent to which religion is involved in coping with a particular life event depends to a large extent on the extent to which it is part of an individual’s orientation system. The protective effect of religion in coping is a thesis already recognised by scientific psychology and therefore has an undisputed place in the scientific professional discourse on re-integration. The aim of this paper is to provide scientific evidence for the place and legitimacy of religion in reintegration.

Methodology: The research is based on two sub-samples, one religious and one control group. Inclusion in the religious group was based on self-reporting, regardless of whether the subjects of the study had a religious experience in the life period prior to serving their sentence. The data were analysed using SPSS statistical software package.

Findings: Juveniles in juvenile detention who self-reported being religious showed a different attitude towards conflict management compared to the control

group. This suggests that a framework of cooperation between civil churches, the academic community and decision-makers in custodial institutions could be used to develop a diversified, faith-based reintegration model to increase the effectiveness of efforts to reduce crime.

Value: The publication is a gap in the empirical study of religion-based reintegration. The topic is a practical one, but its full exploration requires further research.

Keywords: religious practice, reintegration, coping, conflict resolution

Tézisek

Napjainkban már vitathatatlan, hogy a vallás a nagy társadalmi elméletek része, mi több a társadalomtudományok territóriumán előkelő helyet foglal el, még akkor is, ha a vallás jelenségével – a büntetőtudományok aspektusából szemlélve – inkább a szociológia és a kriminológia periférikus területein foglalkoznak, s ott sincs gazdag szakirodalma. Jelen tanulmányban a keresztény vallásra építő reintegrációs programok attitűdben kimutatható hatásait vizsgálom a hazai javítóintézetben nevelt fiatalok körében. A hatékonyságvizsgálat keresztény valláshoz kapcsolódó irányultságát Magyarország történelmi hagyományai és vallási homogenitása indokolják, a vizsgálat választott célcsoportját pedig a fiúleány neveltek arányeltolódása igazolja. A tanulmány a vallásgyakorlás egy megkülönböztetett dimenzióján keresztül (konfliktuskezelés mint megküzdési mód) vizsgálja a vallás mint reintegrációs eszköz hatékonyságát, egyúttal a társadalmi visszailleszkedés eredményességét, valószínűségét. A tanulmányban felvetett kutatási hipotézis, hogy a vallásos neveltek a kontrollcsoporttól (nem vallásos neveltek) eltérő konfliktuskezelési attitűddel rendelkeznek. Elemzésem során megkísérlem alátámasztani, hogy a vallásgyakorlás a konfliktuskezeléshez kapcsolódó attitűdeltolódást eredményezhet, amely segítheti a társadalmi visszailleszkedés eredményességét.

Jelen munka célja, hogy rávilágítson a vallásgyakorlás társadalmi visszailleszkedést támogató potenciájára (jelen esetben a konfliktuskezelésen keresztül), egyúttal felhívja a reintegráció tudományával foglalkozó szakemberek becses figyelmét arra, hogy olyan reintegrációs eszközről van szó, amely jelentős reintegrációs potenciált rejt magába.

Bevezetés

Az emberi magatartás és a vallásosság között számos, ma már ismert kapcsolat létezik. Befolyásolhatja az egyén viselkedési mintázatát, hatással lehet a céljaira, irányíthatja a választásait. A vallásos hit fejlődési folyamata legfőbb eredményének – a magatartás szempontjából – pedig az tekinthető, ha az érintett személy elér a vallási érettség azon fokára, amikor a döntési mechanizmusait már nem a külső elvárások, hanem saját meggyőződése vezeti (Martos & Kézdy, 2007).

A honi büntetés-végrehajtási politika, ide értve a javítóintézeteket is – különösen a 60-as évektől bevont társdiszciplínák megjelenését követően – nagyívű utat tett meg a harmadlagos bűnmegelőzés territóriumán, az átneveléstől a nevelési optimizmust elengedő eszméken át, az elítélt szabadulás utáni létfenntartását is támogató funkcióig. A harmadlagos bűnmegelőzésre vonatkozó jogi elgondolások, annak ellenére, hogy a tudományos eszmék egész sora áll rendelkezésre, mára letettek illuzórikus elképzeléseikről, és leginkább az ideálisan kialakított börtönkörülményekre és az alternatív büntetésekre vonatkozó állásfoglalásaikkal igyekeznek hozzátenni a prevenció elképzelések tudományos téziseihez. Amíg tehát a modern büntetőpolitikával szemben támasztott tudományos elvárások jórészt az alternatív büntetések irányába mutatnak az igazságszolgáltatás tehermentesítése, a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) túlsúlyosságának és a bv. intézetek és javítóintézetek negatív hatásainak elkerülése, valamint az emberi szabadságjogok előtérbe állítása okán, addig a végrehajtás reintegrációs célrendszerétől és annak gyakorlati megvalósításától mind a joggyakorlói, mind a tudományos körök a fogvatartási körülmények szabad társadalmi léthez közelítését célozzák, miközben a társadalmi elvárások a represszív jellegű végrehajtás mellett teszik le a voksot (Lőrincz, 2009).

Ezek az egymásnak feszülő elvárások elterelik a figyelmet azokról a lehetséges reintegrációs eszközökről is, amelyek működtetése nem a végrehajtási környezettől, a költségvetési forrásoktól, vagy a korrekciós beavatkozás megvalósításának lehetőségeitől függenek. Ilyen reintegrációs eszköz a vallásgyakorlás, amelynek (re)integrációs potenciálját szabad társadalmi kutatások egész sora igazolja. A vallás és a bűnelkövetés fogalmilag egymástól független kutatási témák, ez a fogalmi távolságtartás azonban csak látszólagos, és ennek legfőbb bizonyítéka a vallásgyakorlás jogának biztosítása a végrehajtási környezetben, jóllehet, a vallásgyakorlás a bv. intézet falai között mára inkább alapjogként funkcionál, amelyet a bv. intézetek biztosítani kötelesek. A vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat természetét illetően a szakmai diskurzus meglehetősen szegényes, másképpen fogalmazva, korunk reintegrációs szakmai

párbeszédén kívül esik a vallásgyakorlás, legalábbis ami az általános európai gyakorlatot illeti. Ez nem a vallásgyakorlás jogának megvonásában vagy erős korlátozásában merül ki, sokkal inkább az erről folyó szakmai elmélkedés hiányában figyelhetjük meg (Johnson & Schroeder, 2014).

A vallásgyakorlásban rejlő erőforrást – legyen szó a bv. intézetek fogvatartottjairól, javítóintézeti neveltekről, vagy a szabad társadalom tagjairól – Pascal gondolata jól szemlélteti: „Isten ismerete a magunk nyomorúságának ismerete nélkül kevélységet szül, nyomorúságunk ismerete Isten ismerete nélkül viszont kétségbeesést eredményez. Krisztus ismerete e kettő között helyezkedik el, mert egyaránt megtaláljuk benne Istent és a mi nyomorúságunkat” (Pascal, 1978).

A vallásgyakorlás tudományosan igazolt hatásai

A vallásgyakorlás harmadlagos bűnmegelőzés területén való létjogosultságát alapvetően kettő tényező indokolhatja: a lelkeszi hivatás összetett jellege, valamint a vallásgyakorlás tudományos kutatásokkal igazolt pozitív hatásai az életvezetésre, azaz a vallásgyakorlás protektív hatásai.

A lelkeszi hivatás elé számtalan elvárást állít a dinamikusan változó kor. A hívek számára fontos, hogy a lelkész kiváló szónok, jó tanító, bármikor elérhető lelki tanácsadó, vélemény- és közösségformáló, és jó pszichológus vagy pszichoterapeuta legyen, mindezt természetesen a hit sarokkövére helyezve. És sem egyház, sem a büntetés-végrehajtás, illetve a javítóintézetek nem várnak el kevesebbet. A keresztény szemléletű pszichológia elméleti hátterét a pasztorálpszichológia tudománya adja, amely a pszichológia és a teológia határmezsgyéjén helyezkedik el (Tiringer, 2013).

A pszichoterápia olyan segítő eljárás, amely emberi kölcsönhatás (így kommunikáció és kapcsolat) útján kíván változást elérni a magatartásban (Tiringer, 2013).

E feladatok nem kevés kihívást jelentenek, kiváltképp, ha a lelkész e tevékenységét a büntetés-végrehajtás vagy a javítóintézetek falai között végzi. Feladatai kiegészülnek ebben a sajátos környezetben a fogvatartottak kérelmeinek bírálatával, az egyházi szolgálat szervezésével, és tevékenységét nem ritkán a személyzet felé történő szolgálat is gazdagítja. A lelkész tehát a tanító szerepkörén kívül mentálhigiénés, lelkigondozói és pszichoterápiás jellegű feladatokat is ellát. Ezek a feladatok persze nem különülnek el élesen egymástól, azok számos ponton érintkezhetnek, így valójában egymásnak kiegészítői. Mindhárom terület sajátossága a korrigálható magatartásba vetett hit, a segítségre szorulóval kialakult kapcsolat, a segítségnyújtáshoz szükséges szakmai keretek megtartása, és a segítségre szoruló igényeiből kiinduló, egyéniesített

cél megfogalmazása (Tiringer, 2013). A lelkész munkája tehát túlmutat a formális vallásgyakorlási jog biztosításán.

Az egyénben lezajló „belső átrendeződés” és új típusú életvezetés értelem-szerűen létrejöhet pszichológus, mentálhigiénés szakember, lelkigondozó segítségével, vallási tartalom nélkül is, ám a lelkész által közvetített értéktartalom éppúgy alkalmas eszköze lehet a belső rend átalakulásának, amint arra a jelen fejezetben vázolt kutatások ismertetése is igyekszik rámutatni. Mi több, „*evidensnek kell tekintenünk azt a tényt, miszerint a vallásos hit, a vallásgyakorlás és az Istennel való kapcsolat összefüggésben van a pozitív egészségmagatartással, a jóléttel és a gyógyulással, hat a személyiség működésére és az emberi kapcsolatok minőségére, valamint a morális magatartásra. [...] a vallásosságot erőforrásnak kell tekintenünk a nehézségekkel való megküzdésben*” (Tiringer, 2013; Horváth-Szabó, 2007). A lelkész mellett a vallási közösségnek is szerepe lehet az attitűd formálásában, segítheti ugyanis a hit fejlődését és az úgynevezett „érett vallásosság” kialakulását. Ennek ismertetőjegyeit Szentmártoni (2003) foglalja össze. Meglátása szerint az „érett vallásossággal” rendelkező személy:

- lelki élete gazdag és differenciált, képes megkülönböztetni a lényegest a lényegtelenről;
- autonóm, mintegy önmagában hordozza sajátos dinamikáját, azaz a hit az egyén életstílusává válik;
- koherens egységet alkot a személyiségen belül, azaz kihat a morális meggyőződésre;
- átfogó, az érett vallásosság világnézeté alakul és átkeretezi az egyén értelmezési rendszerét (Szentmártoni, 2003; Tiringer, 2013).

A vallásgyakorlás protektív faktorai vonatkozásában fontos hangsúlyozni, hogy a bűnelkövetés nem feltétlenül jelenti a kriminális attitűd túlburjánzását, az gyakran a kedvezőtlen körülmények konstellációjával magyarázható jelenség (Szabó, 2015). Ezért a vallás protektív hatása elsősorban azon bűnismétlők esetében releváns reintegrációs eszköz, akinél a kriminális attitűd személyiségjegyei tetten érhetőek.

Nem újkeletű a vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat megfigyelése, ám büntetés-végrehajtási vagy javítóintézeti környezetben reintegrációs eszközként való vizsgálata ez idáig nem jellemezte a hazai kutatások és szakirodalmak irányát. A vallási alapú reintegrációs programok célja kettős: teológiai értelemben az ember – legyen szabad vagy elítélt – szívének megnyerése és hitre jutásának (megtérésének) segítése, végrehajtási értelemben pedig a visszaesés csökkentése és az elítéltek kezelhetőségének megkönnyítése. A büntetés-végrehajtásnak és a javítóintézeteknek tehát nem célja a megtérés

elősegítése, ugyanakkor e kettő aspektus közötti kapcsolat tagadása a vallási alapú reintegráció teljes félreértése (Hallett et al., 2019). A vallásgyakorlásban rejülő reintegrációs potenciál és a büntetés-végrehajtás számára hasznosítható erőforrásként való bemutatás érdekében elengedhetetlen a vallásgyakorlás hatásaira rávilágító kutatások szisztematikus áttekintése.

A vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kortárs kutatások Hirschi és Stark 1969-ben megjelent *A pokol tüze és bűnözés* című, nagy port kavart publikációjáig vezethető vissza. Munkájuk valóságos katalizátora lett a vallás és a bűnelkövetés közötti kapcsolatot vizsgáló kutatásoknak. A munka jelentősen meghatározta a bűnelkövetéssel kapcsolatos „intellektuális klímát”, nem véletlen, hogy a vallás és a bűnelkövetéssel kapcsolatos szakirodalmak „Hirschi-hatásként” hivatkoznak a tanulmányra (Jang & Johnson, 2020). A katalizátorhatást az eredményezte, hogy Hirschi és Stark nem talált szignifikáns fordított kapcsolatot a bűnelkövetés mérőszámai és a vallásos elköteleződés között a vizsgálatba bevont fiatalok körében. Ez azt jelenti, hogy kutatási eredményeik alapján a fiatalok növekvő vallásossága nem jár együtt a bűnelkövetés valószínűségének csökkenésével. Hirschi és Stark eredeti megállapításait a későbbi kutatások megerősítették, megint mások cáfolták, vitathatatlan azonban, hogy munkájuk ösztönözte a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások elvégzését (Burkett & White, 1974; Albrecht et al., 1977; Higgins & Albrecht, 1977). A kutatási eredmények tehát meglehetősen ellentmondásosnak bizonyultak, amelyet Stark később azzal magyarázott, hogy a vizsgálat alá vont fiatalok közösségei eltérő morális összetétellel rendelkeztek; megállapította, hogy a magas egyházi tagsággal és látogatottsággal rendelkező területeken úgynevezett „erkölcsi közösség” is létrejön, szemben az alacsonyabb egyháztagságú területekkel, ahol a közösségre inkább a formális működés jellemző. Stark megállapítása tehát a vallásosság és a bűnelkövetés közötti, statisztikailag is kimutatható kapcsolatot az erkölcsi közösségekben azonosította (Johnson & Schroeder, 2014; Stark et al., 1982; Hirschi & Stark, 1969). Ez a fontos elméleti perspektíva megadta a kereteit a vallás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat további vizsgálatának.

Empirikus kutatások sora utal arra, hogy a vallásgyakorlás a szegénységgel jellemezhető közösségekben is protektív hatással bír a kriminális cselekményekkel szemben. Johnson és munkatársai (2000) azt találták, hogy a szegénység szempontjából veszélyeztetett amerikai fiatalok számára (Boston, Chicago és Philadelphia területein) a vallásosság valós visszatartó erővel rendelkezik a droghasználattal szemben; továbbá rámutattak arra is, hogy a hátrányos helyzetű fiatalok körében a templomba járás gyakorisága fordított arányú hatást gyakorol a bűnelkövetésre, különösen a kábítószerhasználatra és a kábítószer értékesítésére (Johnson & Schroeder, 2014). Sőt, empirikus bizonyítékok arra is utalnak,

hogy a vallásgyakorlás kedvező hatásai a fiataloknál akkor is érvényesülnek, ha a közvetlen környezet kedvezőtlen, tehát a „rossz helyekről” származó fiatalok még mindig „jó gyermekekké” válhatnak, ha hitük fontos számukra (Johnson & Schroeder, 2014). De egyre több empirikus bizonyíték van arra is, hogy a vallási elköteleződés csökkentheti a bűnelkövetési magatartás kockázatát, ide értve a bűnözés kisebb és súlyosabb formáit is (Evans et al., 1996).

Megvizsgálva a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások téziseit, arra a megállapításra juthatunk, hogy a vallás csökkenti a stresszkeltő életesemények keletkezését, szintén csökkenti az egyén élete felett a kontrollálási nyomást, kognitív értelemzési keretet ad, ahhoz kapcsolódó világgéppel, alkalmas eszköze lehet a szocio-ökonómiai státusz javításának, növeli az adaptációs képességet, az önértékeléstől független. A vallás tehát lényegében olyan rendszer, amely morális rendet és jogkövető életmódot is kínál követőinek. A vallásgyakorlás – a fentiekben ismertetett protektív hatásai okán – a büntetés-végrehajtás és javítóintézetek reintegrációs politikájában kiemelt figyelmet érdemel. Ezt alátámasztja az a 2012-ben készült tanulmány, amelyben kimutatást nyert, hogy a vallásgyakorlással foglalkozó tanulmányok közel 80%-a pozitív kapcsolatot talált a pszichológiai jólléttel (Makridis et al., 2020).

A keresztény reintegráció általában

A fenti kutatások alapján jól kirajzolódik a téma interdiszciplinaritása. Pulszky és Tauffer a következőképp fogalmazott erről még a századforduló előtt: *„A tudomány, mint az élet, mint a természet, s az összes világrend, lényegében egységes. De az emberi elme ezen legfelsőbb egység felfogását csak az elemzés által érheti el; az első hiányos, zavart benyomás után a részletek taglalatába kell bocsátkoznia, összefüggésüket, viszonyukat átértenie, mielőtt ama második áttekintésre fölemelkedhetnék, melyben az egyetemes, magában összhangzó, s befejezett egésznek hű, s világos képét nyeri. Az egyes részek vizsgálásánál azonban soha nem szabad elfelednünk, hogy nem önállóak, nem függetlenek, hogy a tudomány élő fájáról letörve csak száraz, elkorhadó galyak.”* (Pulszky & Tauffer, 1867).

A szabadságvesztés-büntetés ténye és a végrehajtási környezettel járó tényezők (úgy mint kényszerközösség, meghatározott napirend, házirend) kemény próba elé állítja a reintegráció szakembereit és a fogvatartottakat egyaránt. A vallási alapú reintegráció azonban képes ezen tényezők ellenében hatni, segítheti a morális ítéletalkotást, a morális viselkedés helyreállítását, képes a kapcsolatokat rehabilitációjára, mind horizontális, azaz ember–ember viszonylatában, mind

vertikális, tehát ember–Isten viszonylatában. Ez utóbbi tudományos értelemben vett hasznosíthatóságát igyekszik jelen tanulmány igazolni.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása elsősorban állami feladat, amely egyszerre szolgálja a közbiztonság megteremtését, a társadalom védelmét, valamint az állam büntetőhatalmának érvényesítését, a társadalmi visszailleszkedés céljának folyamatos szem előtt tartásával. E célok érvényesülésében az egyház döntő szerepet vállal. Az egyházak szerepe pedig éppúgy túlmutat a vallásgyakorlási jog biztosításán a büntetés-végrehajtási és javítóintézeti környezetben, mint ahogy az a szabad társadalmi környezetben a társadalmi élet számos területére átnyúlik. Egyfelől biztosítja a közösségi vallási alkalmat (istentisztelet), másfelől a fogvatartottakkal is igyekszik személyes kapcsolatot fenntartani, amely az egyéni vallásgyakorlás bevett módja. A lelkeszel való kapcsolattartásnak (lelkigondozás) számtalan pozitív előnye lehet a fogvatartottak számára, így:

- a lelkész segítheti a fogvatartottakat abban, hogy nézzenek szembe saját múltjukkal, és segíthet elfogadni és feldolgozni a bűncselekménnyel járó traumát;
- támogathatja a szabadságvesztés ártalmas következményeinek lelki kivédését;
- segítheti a felkészülést a szabadulás utáni életre;
- segítséget nyújthat a szociális visszailleszkedéshez a morális értékek közvetítésével; valamint
- segítheti a pozitív jövőkép kialakítását (Tihanyi, 2019).

A bv. intézetek és a javítóintézetek falai között működő teológia alapvetése és viszonyulása az emberhez és a bűnhöz ugyanaz, mint a szabad társadalmi keresztény egyházaké. Alapvetése, hogy minden ember egyenlő, nincs különbség „kicsit bűnös” és „nagyon bűnös” ember között, hiába juttatják utóbbit a rácsok mögé. Ennek gyakorlati hasznosíthatósága az elítéltek számára az önértékeléshez kapcsolódik, mivel, ha az elítélt hiszi, hogy nincs különbség közte és a „kinti” emberek között, akkor lát kiutat a kriminális életpályából, akkor képes elhinni, hogy van más út is, mint amelyik visszavezet e falak közé (Tihanyi, 2019). Fontos megemlíteni azt a nyilvánvaló két kihívást is, amellyel a „börtönfalak” között működő lelkészeknek elkerülhetetlenül szembesülniük kell:

- 1) Egyfelől a végrehajtás falai között megjelenő speciális élethelyzetek (a bűnözői életút) arra ösztönzik az egyházak képviselőit, hogy merjenek szakítani az európaiságot egyébként jellemző komfort-kereszténységgel, és merjenek a teológiai üzenet megváltoztatása nélkül új megszólítási formációkat, csoportfoglalkozásokat kipróbálni, akár a szabad társadalmi foglalkozások megváltoztatásával, akár kifejezetten a börtön falai közé tervezett vallási foglalkozások segítségével.

- 2) A lelkész és a vallási tevékenységet végző személy bv. intézeti kultúrához való viszonya kulcsfontosságú. Amennyiben ugyanis a vallást közvetítő személynek a helyi bv. szubkultúrához való kapcsolódása elégtelen, az egyház szubkulturális gettóvá válik, ha azonban túlságosan alkalmazkodik ahhoz, éppen az általa közvetített értékrend válik súlytalanná (Tihanyi, 2019).

E helyütt fontos a reintegrációs munkát potenciálisan segítő szekuláris és szakrális hatalom partneri együttműködési rendszerének szerepére is utalni, mivel a fogvatartottak számára a reményt közvetíthetik (Jang & Johnson, 2020). Ez az együttműködés komplex intézményi együttműködést feltételez, amely számos további szervezeti kérdést vet fel. Annyi azonban bizonyos – a vallás empirikus hatásait szemlélve –, hogy a végrehajtási intézeteknek, a tudományos szakma és a társadalom szekuláris részeinek fel kell ismernie: a vallás alapú reintegrációs programok biztosítása és ezen programok megvalósítása tekintetében a folyamatos programújítás lehetőségének megteremtése nem megtúrt reintegrációs módszer a vallásgyakorlás joga okán, hanem kívánatos is. Az állami és az egyházi kapacitások korlátozottsága miatt pedig ehhez célszerű megteremteni a civil egyházak és az önkéntesek bekapcsolódásának lehetőségét. Az önkéntesek vonatkozásában fontos kiemelni, hogy reintegrációba való bekapcsolódásuk hatékonysága empirikusan igazolt (Duwe & Johnson, 2016). Emellett a vallási alapú programokat nyújtó önkéntesek bv. intézeti munkájukkal kímélnék a büntetés-végrehajtás költségvetését is (Hallett et al., 2019).

Minthogy azonban a biztonsági szempontok semmilyen reintegrációs program esetében sem hanyagolhatók el, a civil egyházi közösség bekapcsolódni vágyó tagjainak rendészeti szabályokkal való megismertetése szükséges előkövetelménye lehet az együttműködés engedélyezésének. Az egyházak megújulni képes bekapcsolódása a reintegrációba azonban nem érhet véget a szabadulás pillanatában. A civil egyházaknak ezen a ponton lehet igazán döntő szerepük, késznek kell ugyanis lenniük arra, hogy a fogvatartott lakóhelye vagy az általa választott település helye szerinti vallási közösség befogadja és támogassa a visszailleszkedésben a volt elítéltet. Ugyanis a gyülekezeti közösségben történő utógondozás olyan erős szociális hálót jelenthet, amely képes lehet helyettesíteni az egyébként kedvezőtlen családi vagy más szociális kapcsolatokat, a civil egyházi közösségekből érkező önkéntesek bekapcsolódása pedig a fogvatartotti reintegrációba csaknem kimeríthetetlen emberi erőforrás lehet. Amennyiben az egyházi erőfeszítéseket a hazai tudományos közeg komolyan veszi, a vallási programok objektív szemléletű hatékonyságvizsgálata sem maradhat el. Olyan tudományos út nyílik meg ezzel a hazai kutatók előtt, amely mind ez idáig nagyrészt feltáratlan maradt. Ez az empirikus elszámoltathatóság végső

oron javíthatja a büntetés-végrehajtás, valamint a javítóintézetek és a vallási intézmények közötti kapcsolatokat is.

A vallásgyakorlás protektív hatásai: a konfliktuskezelés egyéni megélésének módja fiataloknál

A keresztény vallás pozitív hangsúlyt helyezhet a megküzdést segítő erőforrásokra, így az egészségre, az iskolázottságra, a szociális kapcsolatokra. Ezt igazolja Park (2005) egyetemista fiatalok körében végzett kutatása is, amely rávilágított arra, hogy a vallásos személyek megküzdésében nemcsak központi helyet foglal el a szakrális megküzdés, hanem segíti is a nehézségek kezelését (Park, 2005). Tézise szerint a vallásosság új színezetet ad az egyénnek, egyfajta kognitív átkeretezést adja a megküzdésnek. A megküzdési stratégia kiváló mutatója lehet a konfliktus egyéni megélésére irányuló vizsgálat, amelyben a 16 tételű *Konfliktusmegoldó kérdőív* nyújt módszertani segítséget (Rózsa et al., 2008).

A *Konfliktusmegoldó kérdőív* az ember megküzdési stratégiának elemzését veszi górcső alá. A megküzdés alapvetően olyan folyamatnak tekinthető, amely leírja és összefoglalja a személy gondolati és viselkedéses erőfeszítéseit azzal kapcsolatban, hogy valamilyen módon reagáljon és kezelje az őt ért eseményt. A szakirodalom elméleti szinten a megküzdési stratégiák két nagy csoportját artikulálja: a problémafókuszú és az érzelempontú megküzdést. A problémafókuszú stratégia jellemzője, hogy egy helyzet befolyásolására, megváltoztatására tesz kísérletet. Az egyén tehát problémamegoldó konfliktuskezelés esetén aktív erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a közvetlenül stresszt kiváltó eseményt megváltoztassa vagy megszüntesse. Az érzelempontú stratégiák ezzel szemben nem a helyzet megváltoztatására tesznek kísérletet, hanem az ezzel kapcsolatos érzelmi folyamatok megváltoztatására irányulnak. A valóságban értelemszerűen ezek egyvelegét használja az ember, és önmagában egyik sem helyes vagy helytelen, minthogy alkalmazásának eredményessége gyakran helyzetfüggő. A vallásgyakorlás, az imádkozás és a spirituális hatalomba vetett bizalom alapvetően az érzelempontú megküzdés kategóriájába sorolható, mivel a vallásgyakorlás inkább tekinthető támaszkeresésnek, mint aktív problémamegoldó stratégiának (N. Kollár & Szabó, 2004; Park, 2005). A *Konfliktusmegoldó kérdőív* (*Ways of Coping Questionnaire*) eredetileg Lazarus és Folkman alkotta meg a 80-as években. A kezdetben 66 tételből álló kérdőív rövidítésére (16 tétel) és hazai validálására Rózsa és szerzőtársai (2008) tettek kísérletet és tették elérhetővé a hazai kutatók számára. Rózsa és szerzőtársai munkáját több hazai validálás (Kopp Mária, Skrabski Árpád munkája nyomán) előzte meg, ám

ezek több kérdéséből (22 tétel) és így több faktorból (7–8 elemzési dimenzió) álló adaptálások voltak. Ezen hosszabb adaptálásokból készült el a 16 tételes verzió, amelynek elkészítését a gyorsabb és egyszerűbb lekérdezhetőség tett szükségessé (Rózsa et al., 2008).

A kérdőív a négyfokú Likert-skála (1 = nem jellemző; 2 = alig jellemző; 3 = jellemző; 4 = nagyon jellemző) módszerét alkalmazza. A konfliktusmegoldás mérése vonatkozásában azonban meg kell jegyeznünk, hogy a stratégia típusainak faktorcsoportokra bontása és az egyén e mentén történő jellemzése rendkívül nehéz feladat, mivel a megküzdés egy komplex, multidimenziós folyamat; folyamatjellegéből adódóan pedig más és más stratégia jellemezhet egy-egy konfliktuskezelési szakaszt (Rózsa et al., 2008).

A kutatási minta

A konfliktuskezelés egyéni megélésének módja vallásos fiatalok esetében az ország négy hazai javítóintézetében került górcső alá. A vizsgálatba bevont javítóintézetek helyszínei Budapest, Aszód, Nagykanizsa és Debrecen voltak.

A kutatás elvégzésére 2023. június–augusztus között került sor. A kérdőívet összesen 138 fiatalok töltötte ki, intézetenként átlagosan 32 fő, amelyből mintegy 16 fő vallásos, 16 fő pedig a nem vallásos csoportba (kontrollcsoport) került. Utóbbi képzésére azért került sor, hogy a vallásgyakorló neveltek esetében kontrollcsoportként funkcionálva összehasonlíthatóvá váljanak a kérdőív adatai. A kontrollcsoport alanyai tehát az almintá alanyainak olyan csoportja, akik a kísérleti ingerben – jelen esetben a vallásgyakorlásban – nem részesülnek.

A vallásgyakorlás konfliktuskezelésben tetten érhető, társadalmi visszailleszkedés szempontjából kedvező hatásainak igazolásához a kvantitatív kutatás módszerére esett a választás, amelyet egyfelől az indokol, hogy a kérdőívben vizsgált ismérvek egymáshoz való viszonyának elemzésén keresztül ez ad átfogó képet a javítóintézetben neveltek vallásgyakorláshoz való viszonyulásáról, másfelől statisztikai módszerekkel így válnak objektív módon összehasonlíthatóvá az alminták.

Az alminták az alábbiak:

- önmagukat vallásosnak nevező nevelt csoport,
- önmagukat vallásosnak nem nevező nevelt csoport.

A vallásgyakorlással kapcsolatos kutatásokban a differenciálás alapja jellemzően az istentiszteleti alkalmon való részvétel, az empirikus eredmények pedig rendre alá is támasztották az istentiszteletre járás és a devianciával való

fordítottan arányos kapcsolatot. Tekintettel azonban arra, hogy az istentiszteleti alkalmak a felnőttektől eltérő rendszerességgel jelennek meg, helyette eltérő gyakorisággal vallási csoportos foglalkozások jellemzőek, a javítóintézetek közötti összehasonlíthatóság érdekében a vallásosság önbevallás alapján került meghatározásra. A vallásos mintába tehát azok a fiatalok kerültek bele, akik saját bevallásuk szerint vallásosak, a kontrollcsoport tagjaiba szintén önbevallás alapján kerültek bele a minta alanyai. Mindkét esetben kizárólag fiú neveltek kerültek bevonásra a vizsgálatba, amelyet a nemek közötti – a férfi nem javára való – arányeltolódás indokol. A mintában az átlagéletkor az adatfelvétel időpontjában 17 év. Azok a fiatalok, akik beleegyeztek a kérdőív kitöltésébe – a kérdőív kitöltése önkéntes volt – kis csoportokban (10–15 fő) töltötték ki a kérdőívet. A kérdőív kitöltése átlagosan 30–35 percet vett igénybe.

A kérdőív adatainak értékelése érdekében saját adatbázis került létrehozására, amelynek adatait SPSS programcsomag felhasználásával kerültek részletes vizsgálat alá.

A kérdőív instrukciója egy közelmúltbeli nehéz helyzet felidézésére és újbóli átélésére kérte a kitöltőket, majd az ismételten átélt lelkiállapot alapján kellett a kérdőív szerint felsorolt reakciók mellett letenni a voksot, attól függően, hogy azok közül melyek és milyen mértékben fordultak elő a felidézett eseményt követő hetekben.

A kérdőív olyan elemei (ügynevezett itemek) kerültek kiválasztásra, amelyek területén a magukat vallásosnak nevező neveltek kiemelkednek, és amelyek egyúttal ellensúlyozzák a szabadságvesztés-büntetés negatív hatásait, segítve ezzel a reintegrációt.

1. számú táblázat

Vizsgált területek

Vizsgált területek	Kérdőív tételmondata
1. Optimizmus	„Gondoltam, minden rosszban van valami jó is, próbáltam derűsen felfogni a dolgokat.”
2. Humor	„Próbáltam humorosan felfogni a helyzetet.”
3. Jellemfejlődés	„Más emberként kerültem ki a helyzetből, jó értelemben véve.”
4. Megoldásfókusz	„Több különböző megoldást találtam a problémára.”
5. Problémaelemzés	„Próbáltam elemezni a problémát, hogy jobban megértsem.”

Forrás. A táblázatot a szerző készítette.

A tanulmány az ökumené szellemében készült, ezért a faktorelemzés során nem tesz különbséget az egyes keresztény felekezetek között. Nem kerül sor tehát az egyes keresztény felekezetek közötti differenciálásra.

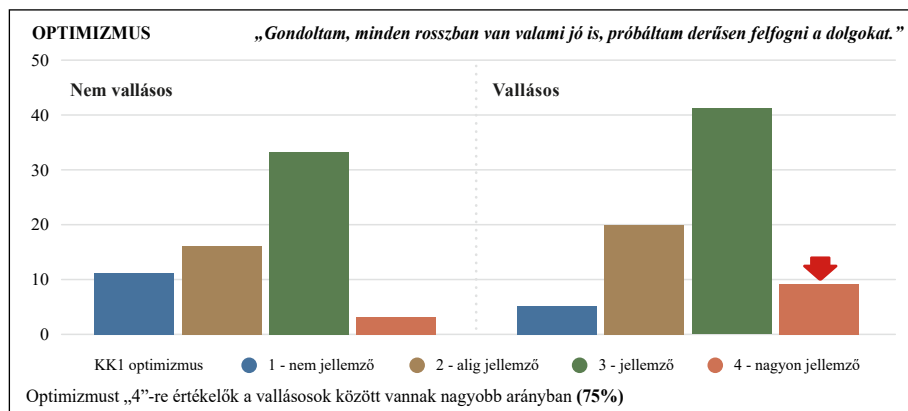
A vizsgált területek empirikus adatai

Az adatok részben szignifikáns, részben tendenciaszerű összefüggést mutattak a vallásosság és a konfliktuskezelés adaptív formái között.

Az első terület, amelyben a vallásos fiatalok figyelemreméltó eredményt produkáltak, az optimizmus. Az optimizmus tekintetében az átkeretezésnek egy olyan formája jelenik meg, amely helyt ad a pozitív életszemléletnek a vallásos csoportban, ezt a megküzdési módot tehát szignifikánsan többen használja a vallásos csoport. Az optimizmust 4-re értékelők – azaz azok a fiatalok, akik akként nyilatkoztak, hogy a felidézett konfliktus során nagyon jellemző volt rájuk az optimizmus – jellemzően a vallásos csoportban fordultak elő. Ennek arányát tekintve megfigyelhető, hogy a vallásos csoport 75%-a számára az optimizmus nagyon jellemző vonás volt a felidézett konfliktus során. Ezzel szemben az optimizmust 1-re értékelők a nem vallásos csoportban fordultak elő nagyobb arányban (68%). Az optimista szemlélet a konfliktushelyzetben a megküzdés fontos segítő eszköze lehet, mivel magában rejtheti a változtatás lehetőségének ismeretét, a kilátástalannak tűnő helyzet pozitív irányba való befolyásolásának képességét, amely a kriminalitás küszöbén álló fiatalok számára a visszaeséstől való megmenekülést jelentheti.

1. számú ábra

Optimizmus a javítóintézetben nevelt fiataloknál

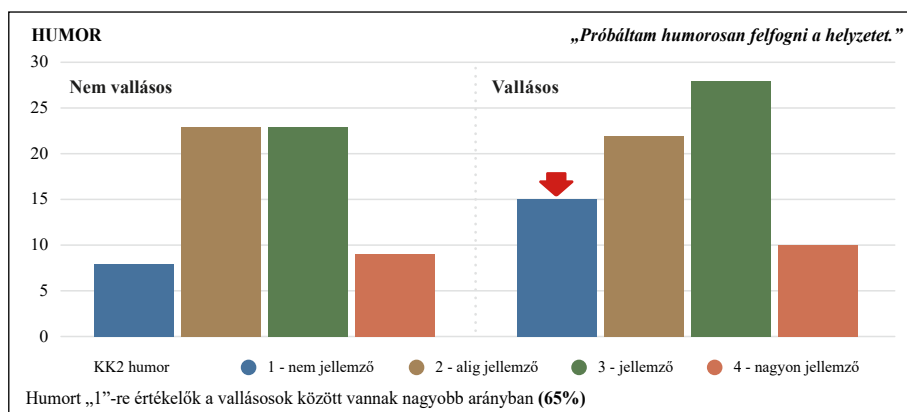

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

A humort láthatóan a nem vallásos csoport szignifikánsan többet használja, a humort 1-re (azaz nem jellemzőként) a kitöltők 65%-a jelölte meg, amelyek bázisa a vallásos csoport, és mintegy 35%-a a kitöltőknek jelölte nem jellemzőnek a humort. Utóbbiak jelentik a kontrollcsoportot. Mindez a vallásos csoport gyengébb megküzdésére utalhat. Az elméletileg pozitív átkeretezési módnak számító humor a vizsgált csoportban azonban akár bagatellizációként is hathat, az felelősségvárításként is megjelenhet, ezért a humor háttérbe kerülése nem feltétlenül értékelhető a konfliktuskezelési módszer gyengeségeként.

2. számú ábra

Humor a javítóintézetben nevelt fiataloknál

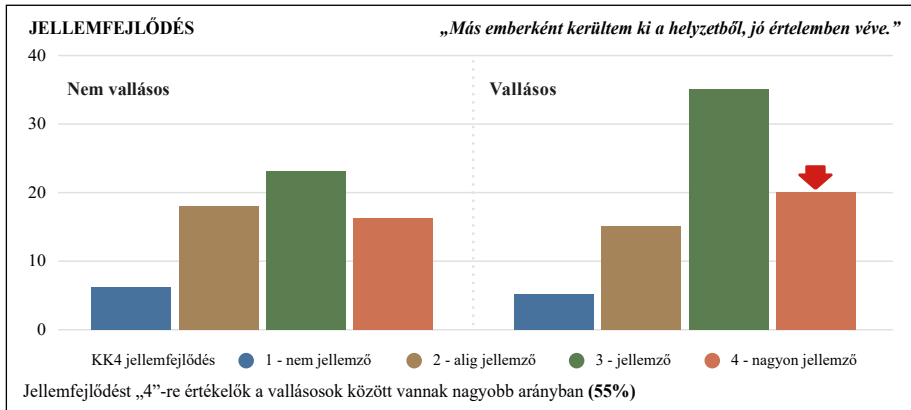

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Tendenciaszerű összefüggés van a személyes fejlődés, azaz a jellemfejlődés és a vallásosság között. A jellemfejlődést 4-re (nagyon jellemző) értékelő alanyok jellemzően a vallásos csoportból kerültek ki, a kitöltők 55%-a jelölte meg releváns tényezőként személyes, pozitív irányú változását.

3. számú ábra

Jellemfejlődés a javítóintézetben nevelt fiataloknál

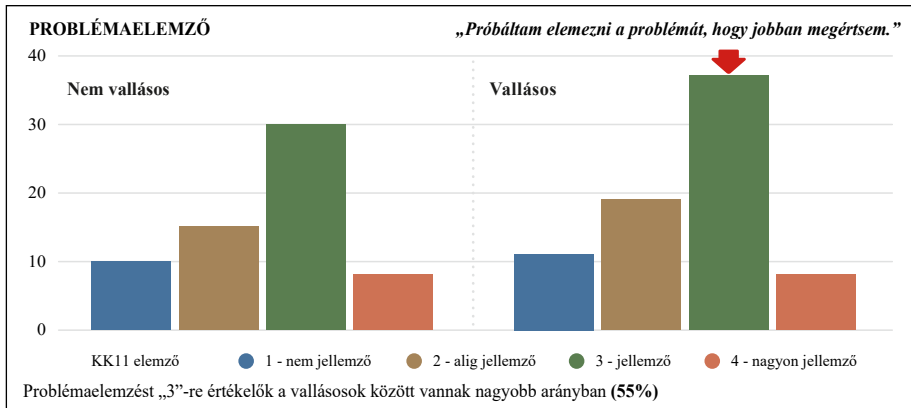

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Szintén tendenciaszerű összefüggés figyelhető meg a problémaelemző képesség területén. Az empirikus eredmények arra mutattak rá, hogy a vallásos csoportban a felidézett konfliktust követően annak elemzése 3-asként (azaz jellemző vonásként) inkább fordul elő a vallásos csoportban. A magukat vallásosnak nevező neveltek 55%-a írta le ugyanis a konfliktust követő heteket úgy, hogy azokat jellemzően az elemzés jelensége kísérte.

4. számú ábra

Problémaelemzés a javítóintézetben nevelt fiataloknál

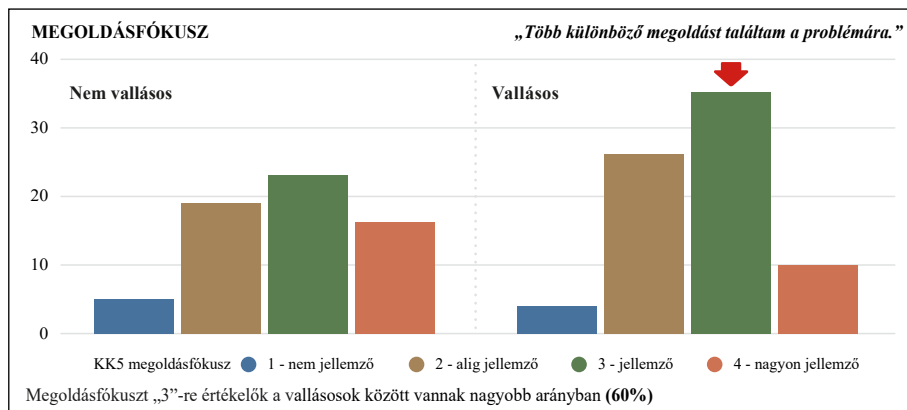

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Végül a megoldásfókusz item mutatott a vallásos csoportban figyelemreméltó eredményeket, e szerint a vallásos csoportban a megoldásközpontú szemlélet 3-asként (azaz jellemző vonásként) a vallásos csoportban jellemző. A magukat vallásosnak nevező neveltek 60%-a jellemezte akként a konfliktust követő helyzetet, hogy azt tipikusan a megoldásfókuszú szemlélet jellemezte.

5. számú ábra

Megoldásfókusz a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Forrás. Az ábrát a szerző készítette.

Összegzés

A pozitív pszichológia empirikus kutatásai alapján a vallásosság lehet olyan konstrukció, amely segíti az értelemkeresést, a célok melletti elköteleződést, a konfliktuskezelést, a megbocsátást, és általában véve segíti a személyiség integrációját, fejlődését. A vallás protektív hatásai a civil lakosság körében a társadalomtudomány által jól dokumentáltak, a fenti kutatás eredményei is azt sugallják, hogy a vallásgyakorlásnak hasonló hatásai figyelhetők meg a javítóintézetben nevelt fiatalok körében is. Kétségtelen, hogy a vallásosság eredményei elsősorban az erényhatások és az egzisztenciális hatások nyomán figyelhetők meg, amelynek lenyomata megjelenik a konfliktuskezelésen keresztül. Ezért mind a reintegráció elméletét, mind a reintegráció gyakorlatát diverzifikálni ajánlott a vallási programok sokféleségével.

Ennek méltó eszköze lehet a vallásgyakorlás és a hitalapú foglalkozási csoportok különböző módjainak biztosítása, valamint a vallási intézmények

büntetőigazságszolgáltatási rendszerbe való (pro)aktív bekapcsolódása. Egyebekben – előzetes feltételezésem szerint – a hazai közvélemény inkább támogatja a vallási alapú végrehajtási reintegrációs kezdeményezéseket, mint a fogvatartotti körülmények fokozatos javítását, ezért az ilyen reintegrációs kezdeményezésekbe való társadalmi bekapcsolódási igény is vélhetően egy gyümölcsöző állami és civil együttműködésnek a kezdete lehet. A hit növekedésének segítése, és az elítéltek bevonása a bv. intézeten belül olyan vallási alapú közösségbe, amely a pro-szociális magatartást kialakíthatja, potenciálisan csökkenti a visszaesés kockázatát is. A vallási alapú programok kidolgozása során természetesen a makacs realitásokkal is foglalkozni kell, mégpedig azokkal a szociális lemaradásokkal (például a kognitív konfliktuskezelés területén), amelyek fejlesztése segítheti a szabadulás utáni jogkövető életmódot (Cullen, 2010).

A fenti kutatás – akárcsak valamennyi vallásgyakorlásra irányuló kutatás – a hasznosíthatóság területén kettős prioritással bír, ugyanis mind a tudományelmélet, mind a gyakorlat szempontjából hordoz előnyöket, az alábbiak szerint.

A vallástudományi kutatás(ok) tudományelméleti hasznosíthatósága

- 1) Interdiszciplináris kutatások bevonása atipikus környezetbe – amint azt a fenti Pulszky & Tauffer (1867) gondolat is ismertette, a büntetés-végrehajtás és a javítóintézetek területén folytatott kutatások jellemzően interdiszciplinárisak, ezért szükségszerűen több társadalomtudományi terület bevonását teszik szükségessé. Mindebből az eltérő társadalomtudományi területen szakértelemmel bíró kutatók közötti együttműködés szükségszerűen következik, amellyel átfogó, komplex megállapítások tehetők, oly módon, hogy a kutatási eredmények több tudományos dimenzióban is értelmezhetők.
- 2) Hatékonyságvizsgálatok előmozdítása és pszichodiagnosztikai vizsgálatok – a végrehajtási környezetben végzett kutatások segíthetik az egyes reintegrációs programok korrekcióját, amennyiben az szükséges, azok tudományosan igazolt eredmények alapján fejleszthetők, javíthatók. Hasonlóképpen nyújthat módszertani segítséget a fogvatartottak, javítóintézetben neveltek pszichodiagnosztikai állapotának felmérésére.
- 3) Vallási alapú reintegrációs politika diverzifikálása – a vallásgyakorlás tudományos relevanciájának igazolásával variábilissá tehető a vallási alapú reintegráció.

- 1) Harmadlagos bűnmegelőzés, prevenció – a vallási alapú programokkal és a vallásgyakorlás különböző módjainak a diverzifikálásával a vallás hozzájárulhat a visszaesési kockázat csökkentéséhez.
- 2) Tehermentesítés, együttműködési rendszerek – a vallásgyakorlás képes a büntetés-végrehajtási intézeteket, javítóintézeteket rövid- és hosszabb távon egyaránt tehermentesíteni, előbbit a magatartásra is hatást gyakorló vonásán keresztül, utóbbit a visszaesés csökkentésével.
- 3) Motiváció kialakítása, növelése – a vallásgyakorlás talán legnagyobb előnye abban érhető tetten, hogy a fogvatartott, nevelt a belső motivációs rendszerén keresztül válhat jogkövetővé, nem a külső elvárásokhoz való alkalmazkodás érdekében viselkedik helyesen.

Végül fontos kiemelni, hogy a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások eredményei hosszú távon börtönpasztorációs és reintegrációs programok kidolgozásának alapját is képezhetik. Jelen kutatási eredmények azonban a feltárt területen kezdeti eredmények, a végrehajtás e szeletének vizsgálata egyértelműen további kutatásokat és új vallási alapú programokkal való kísérletezést igényel. A vallásosság és spiritualitás preventív, illetve gyógyító, reintegráló hatásának pontosabb feltárása érdekében azonban további kutatások szükségesek. Ezekben szerepet kell kapnia a vallásosság, illetve spiritualitás árnyaltabb méréseknek, valamint a vallásosság ezen formáinak a mentális jólléttel való kapcsolat vizsgálatának. Kísérletet kell tehát tennünk a vallási alapú reintegráció tudományos horizontba állítására. A vallásgyakorlás joga és az ahhoz kapcsolódó hitalapú reintegrációs elképzelések a 20. század végével jelentek meg ismét hazánkban, és jó reménység szerint velünk is maradnak.

Felhasznált irodalom

- Albrecht, S. L., Chadwick, B. A. & Alcorn, D. S. (1977). Religiosity and Deviance: Application of an Attitude-Behavior Contingent Consistency Model. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 16(3), 263–274. <https://doi.org/10.2307/1385697>
- Burkett, S. & White, M. (1974). Hellfire and Delinquency: Another Look. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(4), 455–462. <https://doi.org/10.2307/1384608>
- Cullen, F. T. (2010). Toward a criminology of religion: comment on Johnson and Jang. In Rosenfeld, R., Quinet, K. & Garcia, C. (Eds.), *Contemporary Issues in Criminological Theory and Research The Role of Social Institutions* (pp. 151–161). Wadsworth.

- Duwe, G. & Johnson, B. R. (2016). The Effects of Prison Visits From Community Volunteers on Offender Recidivism. *The Prison Journal*, 96(2), 279–303. <https://doi.org/10.1177/0032885515618468>
- Evans, T. D., Cullen, F. T., Velmer, S. B. Jr., Dunaway, R.G., Payne, G. L. & Kethineni, S. R. (1996). Religion, Social Bonds, and Delinquency. *Deviant Behavior*, 17(1), 43–70. <https://doi.org/10.1080/01639625.1996.9968014>
- Hallett, M., Hays, J., Byron, B. R., Duwe, G. & Joon, J. S. (2019). U.S. Prison Seminars: Structural Charity, Religious Establishment, and Neoliberal Corrections. *The Prison Journal*, 99(2), 150–171. <https://doi.org/10.1177/0032885519825490>
- Higgins, P. & Albrecht, G. (1977). Hellfire and Delinquency Revisited. *Social Forces*, 55(4), 952–958. <https://doi.org/10.2307/2577564>
- Hirschi, T. & Stark, R. (1969). Hellfire and Delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202–213. <https://doi.org/10.1525/sp.1969.17.2.03a00050>
- Horváth-Szabó K. (2007). *Vallás és emberi magatartás*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Jang, S. J. & Johnson, B. R. (2020). *Connecting In-Prison Programs to Prisoner Reentry and Aftercare. A Case Study of Restoration Outreach of Dallas Ministries*. Baylor University.
- Johnson, B. R., Larso, D. B., Joon, J. S. & Spencer, D. L. (2000). The ‘Invisible Institution’ and Black Youth Crime: The Church as an Agency of Local Social Control. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(4), 479–498. <https://doi.org/10.1023/A:1005114610839>
- Johnson, B. R. & Schroeder, C. S. (2014). Religion, Crime and Criminal Justice. In N. A., *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (online edn) (pp. 1–14). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.005>
- Lőrincz J. (2009). *Büntetőpolitika és börtönügy*. Rejtjel Kiadó.
- Makridis, C., Byron, J. R. & Koenig, H. G. (2020). Does Religious Affiliation Protect People’s Well-Being? Evidence from the Great Recession After Correcting for Selection Effects. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 60(7), 1–34. <https://doi.org/10.1111/jssr.12700>
- Martos, T. & Kézdy, A. (2007). A vallásosság szerepe a személyes célok rendszerében. In Horváth-Szabó K. (Szerk.), *Vallásosság és személyiség* (pp. 134–156). Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- N. Kollár K. & Szabó É. (2004). *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó.
- Park, C. L. (2005). Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress. *Journal of Social Issues*, 61(4), 707–729. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x>
- Pascal, B. (1978). *Gondolatok*. Gondolat Kiadó.
- Pulszky Á. & Tauffer E. (1867). *A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása különös tekintettel Magyarországra*. Emich Gusztáv Kiadványa.
- Rózsa S., Purebl Gy., Susánszky É., Kő N., Szádóczky E., Réthelyi J., Danis I., Skrabski Á. & Kopp M. (2008). A megküzdés dimenziói: a Konfliktusmegoldó kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9(3), 217–241. <https://doi.org/10.1556/Mental.9.2008.3.3>

- Stark, R., Kent, L. & Doyle, D. P. (1982). Religion and Delinquency: The Ecology of a 'Lost' Relationship. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 19(1), 4–24. <https://doi.org/10.1177/002242788201900102>
- Szabó J. (2015). *Speciális prevenció és dezisztencia*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- Szentmártoni M. (2003). A felnőttkor vallásossága. In Horváth-Szabó K. (Szerk.), *Valláspszichológia* (pp. 74–81). Akadémiai Kiadó.
- Tihanyi M. (2019). *Bűn – hit – szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- Tiringer A. (2013). A lelkészek mentálhigiénés tevékenysége. In Kiss E. Cs. & Sz. Makó H. (Szerk.), *Mentálhigiéné segítő hivatás. Fejezetek az elmélet és a gyakorlat területeiről* (pp. 171–184). Pro Pannonia Kiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hazam L. M. (2024). A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben. *Belügyi Szemle*, 72(3), 393–413. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp393-413>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője dr. Hezam Leila Melinda, aki a hezam.leila@ajk.elte.hu e-mail címen érhető el.

A vallásgyakorlás helyzete, szerepe, lehetőségei a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében

The Situation, Role and Possibilities of Religious Practice in the Reintegration Activities of the Penitentiary Organisation

Erdélyi Csaba

vezető börtönlelkész
Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet,
Magyarországi Evangélikus Egyház Börtönlelkészi Szolgálat
erdelyi.csaba.fvrs@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A vallásgyakorlás és a börtönlelkészi szolgálat büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységének céljai megvalósulásához való kapcsolódási lehetőségeit mutatja be a szerző a történelmi előzmények, jelentős jogszabályi momentumok és szakmai szempontok áttekintésével, valamint saját megfigyelési és tapasztalatai alapján.

Módszertan: A hazai börtönügy jogi fejlődésének a vallásgyakorlás szempontjából történő áttekintése, a szakmai szempontok mentén szakirodalmi források és a szerző hosszútávú megfigyelési és tapasztalatai alapján bemutatja a vallásgyakorlás egyes elemeit a reintegrációs folyamatot támogató eszközként.

Megállapítások: A történelmi előzmények és a jogi környezet a reintegrációs tevékenység szakmai szempontjait kifejezetten támogathatja a börtönlelkészi szolgálat által koordinált vallásgyakorlás megvalósulása során. Ezen eszközök hatékony alkalmazásának előfeltételei a reintegrációs és a vallásgyakorlás szempontjából is magas szintű szakmai ismeretek.

Érték: A vallásgyakorlásnak jelentős történelmi előzményei és pontosan körülírható helye van a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében. A vallásgyakorlás helyének, helyzetének, funkciójának a jelenlegi reintegrációs

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 24. Átdolgozás: 2024. 02. 06.
Elfogadás: 2024. 02. 08.

szakmai szempontú történeti áttekintése lehetőséget ad annak megvilágítására, hogy a vallásgyakorlás lényegéből adódóan támogatja a reintegrációs tevékenységet. Bemutatásra kerülnek e támogató jelleg egyes kapcsolódási lehetőségei.

Kulcsszavak: reintegrációs célok, fogvatartási és visszaesés kockázatok csökkentése, vallásgyakorlás, börtönlelkész

Abstract

Aim: The author discusses how the practice of religion and the Prison Chaplaincy can be linked to the reintegration goals of the prison service, by reviewing historical background, significant legal and professional aspects, and by drawing on his own observations and experiences.

Methodology: An overview of the legal development of the domestic prison system from the religious practice point of view, based on professional perspectives, literature sources and the author's long-term observations and experiences, presents some elements of religious practice as a tool to support the reintegration process.

Findings: The historical background and the legal context may explicitly support the professional aspects of reintegration activities in the implementation of religious practice coordinated by the Prison Chaplaincy. The effective use of these tools presupposes a high level of professional knowledge of both reintegration and religious practice.

Value: Religious practice has a significant historical background and a well-defined place in the reintegration activities of the prison service. A historical overview of the current status, role and function of religious practice in the reintegration profession provides an opportunity to shed light on the way on which religious practice, by its very nature, supports reintegration activities. Some possible contexts for this supportive character are presented.

Keywords: reintegration goals, reducing risks of imprisonment and recidivism, practice of religion, prison chaplain

„*Carcer mala mansio*” – hangzik a horatiusi szállóige, azaz: a börtön nem kellemes lakóhely. „*Valójában nem is lakóhely, illetve mégis az, azoknak, akik a társadalmi normákat olyan módon szegik meg, hogy „az egyéni büntetés merül fel egyetlen logikus társadalmi válaszként*” (Kerezsi, 2006), így szabadságvesztés a következménye. E forma – a szabadságvesztés-büntetés – a kriminalitás-ra való társadalmi reakcióként született meg, és hogy az idők folyamán miért

lehetett börtönbe kerülni, azt mindig az határozta meg, hogy a társadalom mit tekintett kriminalitásnak. Vannak olyan társadalmi alapértékek, amelyek az idők folyamán nem változtak, de vannak olyanok is, amelyek igen. Annak gyökereit, hogy milyen szerepe van a mai büntetés-végrehajtási szervezet keretei között a vallásgyakorlásnak és az azt koordináló börtönlelkészeknek, e társadalmi értékváltozás folyamatában és eredményei között találjuk meg.

Az egyház jelenléte a büntetés-végrehajtásban gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. A keresztények a kezdetekben üldöztetések áldozatai voltak a Nagy Konstantin császár-féle fordulatig. Ettől kezdve a kereszténység a Római Birodalom államvallásává lett, így természetesen ezek az üldöztetések megszűntek. Azonban az üldöztetések két és fél évszázada alatt nagyon sok keresztényt kínoztak meg, zártak börtönbe vagy végeztek ki a hite miatt. Akkor, ott a társadalmi értékek ezt követelték meg, s a keresztény hit megélése a kriminalitás részévé lett. A Római Birodalom minden vallással toleráns volt, amelyet integrálni tudtak a mitológiájukba, azonban a zsidóság egyistenhite és a kereszténység teológiai álláspontja nem tette lehetővé az integrációjukat. A római mitológia részévé vált a császár személyének az istenként történő tisztelete is, erre viszont a zsidók és a keresztények nem voltak hajlandóak. A zsidókat hatalmi-katonai szempontból jól lehetett lokalizálni és korlátok között tartani, a kereszténység azonban futótűzként terjedt a birodalomban, és csak a fenti módszerrel reméltek megállíthatónak.

A korabeli börtönviszonyok között a fogvatartottakat a hozzátartozóik látták el élelemmel, biztosították a szükségleteik túléléshez nélkülözhetetlen feltételeit. A keresztény közösségek sajátosságaként ezt maga a közösség tette meg. Így lehetett jelen már a kezdetektől a kereszténység a börtönviszonyok között. Hitükből fakadóan azonban nem csupán keresztény testvéreikről, hanem lehetőségeikhez mérten a többi fogvatartottakról is gondoskodtak. Bár Kr. u. 313-tól a keresztényeket a hitükért már nem hurcolták meg, mégis az előző bő két évszázad gyakorlata folytatásának tekinthető az a gondoskodás, amelyből később kifejezetten a vallási támogatás maradt meg, ezért van azóta (Magyarországon négy évtizednyi megszakítással) jelen a kereszténység a börtönökben. E tevékenység több változáson átesett szervezett formájaként beszélünk ma Magyarországon vallásgyakorlásról és börtönlelkészi szolgálatról.

Ma nemzetközi szakmai egyetértés van a vallásgyakorlás reintegrációs célok elérésében betöltött pozitív hatásáról. Ennek módja és gyakorlata nagyon változó az egyes országok szabályozói, valamint a különböző vallások tartalma szerint, így egyfajta szűkítés szükséges az értelmezhetőség érdekében. Ezért e tanulmányban nem térek ki a nemzetközi gyakorlatokra, továbbá a vallásgyakorlás szempontjából kizárólag azokra a vallásokra, illetve egyházakra, felekezetekre

utalok, amelyek a mai gyakorlat szerint a büntetés-végrehajtási szervezet keretei között működő börtönlelkészi szolgálatban jelen vannak: a keresztény és izraelita vallásokra, valamint a kereszténységen belül a (római és görög) katolikus, református és evangélikus egyházakra.

A vallásgyakorlásra a szekularizált társadalom egy alapjogként tekint, annak tartalmát nem vizsgálja, mégis szükséges egy olyan struktúra meghatározása, amely elhelyezhetővé teszi a jogszabályi keretek között. Magyarországon 2015. január 1-je óta önálló törvényi keretek¹ adják a szabadságvesztés végrehajtásának feltételeit, a korábbi szabályozók a büntetőjog alkalmazásának más szintjein jelentek meg.

Történeti áttekintés

A kereszténység jelenléte több mint egy évezreden át természetes volt Magyarországon, az élet minden területén érvényesültek a vallási szempontok, így a jogalkotásban is. A modern jogalkotás kezdeteit, és ennek keretében a börtönügyet is magában foglaló büntetőjog tekintetében a kodifikáció kezdetét a Nyugat-Európában felpezsdülő felvilágosult gondolkodásmód (Pallo, 2019) egyik eredményeként értékelhetjük. Bár e gondolkodásmód tudatosan szembe helyezkedett az egyházzal, ennek nyomán a kereszténységgel és a vallással és annak gyakorlatával, ez nem jelent meg a jogalkotói elképzelésekben.

Az első kifejezett utalást a börtönlelkészek korabeli büntetés-végrehajtási szervezetben való jelenlétére 1838-ban fedezzük fel, báró Eötvös József *Vélemény a fogházjavítás ügyében, Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez* című iratában (Eötvös, 1838). Deák Ferenc 1843-as igazságszolgáltatási reform javaslatának részletszabályai között egyebek mellett rendelkezik „*az erkölcsnemesítést célzó egyházi szolgálatról*” (Balogh & Horváth, 1983), valamint „*kötelező vallásgyakorlást [ír elő] az elítéltek vallásának tiszteletben tartásával*” (Pallo, 2019). 1852-ben hatályba lép az Osztrák Birodalmi Büntető Törvénykönyv, melynek részletes szabályozását az 1854. évi 20172. számú intézkedési rendelet rögzíti, amely megemlíti a börtönlelkész feladatait is, „*előírja, hogy csak börtönőr jelenlétében végezheti szolgálatát, minden vallás képviselőjének biztosítja a jelenlétet*” (Pallo, 2019).

A börtönlelkészek munkáját (és ezáltal a vallásgyakorlás rendjét) leíró első részletes jogi szabályozó az 1869. február 20-án kelt IM rendelet, amelynek

---

1 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény.

95–127. §-ai tárgyalják e kérdést.² Ezt egészíti ki az 1874. február 18-án kelt IM rendelet 207. §-a: „*A lelkészek a kir. ügyész közbenjárása folytán, a kir. fő-ügyész által bizatnak meg a lelkészi teendőikkel, melyekre nézve őket a kir. fő-ügyész a viszonyok szerint utasítással ellátja.*”³

Az 1878. évi V. törvény (Csemegi-kódex) képviselőházi vitáján Pauler Tivadar igazságügy-miniszter, egyetemi tanár, akadémikus több órán át tartó tudományos értékű előadásában így fogalmazott: „*bűn nélkül Isten nem büntet, szükség nélkül ember sem büntetethetik*” (Hajnal, 2003). E megfogalmazásból is látszik, hogy mennyire szerves részét képezte a vallásos terminológia a közgondolkodásnak. Ugyanilyen szerves része volt a korábbi vallásgyakorlással, börtönlelkészi szolgálattal kapcsolatos gyakorlat integrálása, továbbvitele a büntetések végrehajtásában. A törvény első novellája (1908) kötelezően meghatározza a fogvatartottak számára a heti kétórás vallási oktatást, amely természetesen a börtönlelkészek feladata volt. Továbbá munkaszüneti napként meghatározza a vasárnapot (a kereszténység számára központi ünnep, amelyen Krisztus feltámadására emlékeznek), valamint Szent István napját (szintén egyházi ünnepként) és a főbb vallási ünnepeket (Pallo, 2019).

Bár a Csemegi-kódex általános része 1951-ig, különös része pedig 1962-ig maradt hatályban, a második világháborút követően megszűnt a börtönökben a vallásgyakorlás, a vallási oktatás és az ezekhez kapcsolódó lelkészi jelenlét. 1948-tól a vallást, a kereszténységet, az egyházakat teljesen száműzték a közéletből, egy új keresztényüldözés kezdődött. A második világháború utáni első évtizedben általánosan elmondható, hogy a koncepciók perек következményeként több pap és lelkész volt börtönben, mint az azt megelőző időszakban – anynyi különbséggel, hogy ekkor a rács másik oldalán. Számos visszaemlékezés tanúskodik arról, hogy az egyházak képviselői nem adták fel meggyőződésüket, sok esetben a túlélésük egyetlen eszköze a hitük volt.

A rendszerváltozásig uralkodó politikai klímában „*a büntetés-végrehajtástól [...] azt várták el, hogy a tetteit morálisan átalakítva küldje vissza a társadalomba*” (Lőrincz, 2005). Az 1961-es Büntető törvénykönyv novellája, az 1966. évi 20. törvényerejű rendelet 26. §-a így fogalmaz: „*Az elítélt átnevelését a munkáltatás mellett rendszeres csoportos és egyéni neveléssel kell biztosítani.*” A miniszeri indoklása „*nem kívánt kevesebbet, mint azt, hogy az elítélt személyisége az átnevelési folyamat eredményeként átalakuljon.*” (Pallo, 2019). Az 1970-es években jelenik meg a treatment-ideológia, melynek eléréndő célja „*az individuum megváltoztatása volt*” (Pallo, 2019).

2 Magyarországi törvények és rendeletek tára 1869 (1870).

3 Magyarországi törvények és rendeletek tára 1874 (1875).

1989-ben a politikai rendszer megváltozása hozta el a fordulópontot, amikor a büntetés-végrehajtási szervezetben felismerték a vallásgyakorlás szervezett formájú szükségességét. A hozzám eljutott szóbeli információk szerint 1989 karácsonya előtt több börtönparancsnok megkereste a helyi egyházak képviselőit, arra kérve őket, hogy az ünnephez kapcsolódóan tartsanak szentmisét, istentiszteletet. Ez akkor nyilvánvalóan nem illeszkedett a hatályos szabályozáshoz, de az aktuális politikai közhangulatban megengedhetőnek érezhették ezeket az egyéni vezetői döntéseket. A rendszerváltozást követően jellemzően különböző ünnepek kapcsán kérték az egyházak szolgálatát, majd kialakult egyfajta rendszeresség. A legtöbb esetben az intézetek elhelyezkedése szerinti területileg illetékes papok és lelkészek nem mondtak nemet a hívásra, ez az egyházi küldetésstudatuk következménye.

Közvetlenül a rendszerváltozást követően, 1991-ben jelent meg a Btk. novellája, amely a bűnisméltés megakadályozása kapcsán már beszél színvonalas börtönprogramokról, a börtönártalmak csökkentéséről. Az 1993. évi XXXII. törvény 38. §. már így fogalmaz: *„a szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy [...] elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba való beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.”* Ennek eszközeiként a fogvatartottak önbecsülésének megőrzését, felelősségérzetének fejlesztését jelöli meg, azért, hogy ezzel segítse a szabadulása utáni, a társadalom követelményeinek megfelelő önálló életre való felkészülésben. Ennek érdekében bővült az együttműködő szervek és szervezetek köre, amelyben az egyházak és az ebben az időben megalakuló börtönlátogató csoportok, és a ma is (nagyreszt ökumenikus módon) működő börtönmissziós szervezetek is kiemelt helyet kaptak (Bökönyi, 2001).

2013 első felében készült el a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának új koncepciója, amelynek e tanulmány célját tekintve lényeges eleme, hogy a végrehajtás számtalan szempontja mellett *„kitért az oktatás, képzés hatékonyabbá tételére, a családi és társadalmi kapcsolatok támogatására, a szabadidős tevékenységek, személyiségfejlesztő programok kiszélesítésére, az öntevékeny szervezetek működésére, a vallásgyakorlás és lelkipozítás biztosításának fontosságára”* (Pallo, 2019) is.

A vallásgyakorlás fogvatartotti reintegrációs tevékenységhez való közvetlen kapcsolódása

A fenti történeti áttekintés végigvezet a büntetés-végrehajtás mai céljai alapján megfogalmazódó olyan pontokon, amelyek kapcsolódási lehetőséget kínálnak

e célok megvalósításában a vallásgyakorlás részére. Természetes a vallásgyakorlás alapjogi lehetősége, azonban az alábbiakban arra kívánok rávilágítani, hogy e lehetőségen túl milyen konkrét, a cél szempontjából hasznos eredmények érhetők el a vallásgyakorlás eszközeivel a szabadságvesztés végrehajtásának folyamatán belül és azon túl.

A reintegrációs tevékenységnek számos eleme van, egyik alappillére a fogvatartottak belső motivációjának erősítése (Forgács, 2019). Robert J. Vallerand, a montreali Université du Québec pszichológiai professzora beszélt először a belső motivációk működésében kulcsfontosságú extrinzik és intrinzik motivációs tényezőkről (Vallerand, 1997). Az extrinzik tényezők olyan elemek, amelyek a külső elvárások következtében születnek meg az egyénben. Ennek következménye a konform magatartás. Bár belső meggyőződésnek tekinthető, de a létrejötte nem belülről fakad, hanem a következményekre való tekintettel egyfajta érdekként születik meg. Így a működése addig detektálható, ameddig az elérni vágyott következmények megvalósulásának esélye valós. Amint ez megszűnik, az egyénnek már nem áll érdekében az elvárásnak való megfelelés, a hatás elmúlik. Az intrinzik tényezők ezzel szemben olyan elemek, amelyek az egyén belső meggyőződéséből – tehát nem egy külső következmény miatti érdekéből – születnek. Nincs összefüggés a következménnyel, a bármikor változó pillanatnyi körülményekkel sem, ennél fogva a belső meggyőződés konstans marad.

A belső motiváció konstans megmaradása nem megkerülhető a reintegrációs folyamat megvalósulásában, hiszen amennyiben az extrinzik tényezők dominálnak, a reintegrációs tevékenység eredménye kis eséllyel marad tartós. A belső motiváció e tényezőinek sajátos egyvelege jelenik meg a vallásgyakorlásban, hiszen vannak bizonyos extrinzik elemek is, de alapvető az intrinzik működés a vallás őszinte megélésében: az egyén gondolkodásában már nem a külső követelményeknek és várható következményeknek való konform megfelelés dominál, hanem a vallás tartalma szerinti (megelőlegezett bizalomból adódó) elköteleződés. *„A vallását a valóságban megélő, gyakorló fogvatartott [...] egy olyan értéket hordoz, amely kiemelten fontos a reintegráció hatékonysága szempontjából [...] esetében nagy pontossággal becsülhető a fogvatartási kockázatok alacsony szintje éppúgy, mint a reintegrációs folyamatokban való aktív együttműködésre való belső motiváció meglétének a valószínűsége.”* (Erdélyi, 2003).

A reintegrációs tevékenységben elengedhetetlen a fogvatartott önbecsülésének megőrzése (szükség esetén a kialakítása), a személyes felelősségérzetének fejlesztése (szükség esetén a kialakítása). Ezekre a vallásoknak nagyon pontos válaszlai, a célok elérésére az egyházaknak az évezredek tapasztalataik mellett

a legújabb pszichológiai kutatások eredményeivel támogatott módszerei vannak (Baumgartner, 2006). A vallások tartalmi fókusza kettős, amelyben megjelenik a permanens istenség és az immanens ember, így a múlandó ember mindig változó valóságát az örök Isten állandóságával együtt szemléli, és e konstellációból vonja le a földi létre vonatkozó (részben erkölcsi-etikai) következtetéseit (Pángyánszky, 2010). A következtetések jelen szempontunk alapján legfontosabb eleme: az ember értékes, de nem önmagát teszi azzá, hanem ebben Isten a cselekvő. Ennek alapvető következménye, hogy az egyén önmagára is Isten értékes ajándékként tekinthet, amely feltételezi az önmagával és másokkal kapcsolatos felelős gondolkodását is. E következmény teremt alapot egy olyan újrastrukturált világképnek, amelynek természetes részévé válik a reintegrációs tevékenység szempontjából lényeges önbecsülés és felelősségérzet.

A reintegrációs tevékenység épít a fogvatartott családi és társadalmi kapcsolataira. Paradigmatikus kérdés, hogy amikor reintegrációról beszélünk, milyen output környezet az, ahova a szabadságvesztés-büntetés végén a volt fogvatartott távozik. A későbbiekben bemutatott esettanulmányok többsége is rávilágít, hogy sok esetben éppen a családi és/vagy társadalmi kapcsolatok azok, amelyek a bűncselekmény elkövetéséhez vezettek – ezzel nem felmentve az egyént az elkövetéssel kapcsolatos személyes döntése alól. Bár ez túlmutat a büntetés-végrehajtási szervezet lehetőségein, a vallásgyakorlás teret nyíthat ezen kapcsolatok felülvizsgálatára. Amit viszont e lehetőségek megengednek, abban a vallásgyakorlásnak, és ezen belül kifejezetten a börtönlelkészeknek lehet kulcsszerepük. Ennek egyik példája a jogi szabályozók által lehetőségként kínált családi istentisztelet lehetősége, amikor a csoportos látogatófogadás keretében egy istentiszteleten is részt vesznek a fogvatartottak és hozzátartozóik, amelyhez családi lelkigondozói beszélgetések kapcsolódnak. A közös vallásos élmény a hozzátartozók gondolkodását is alakítja, amelynek eredménye lehet a szabadulást követő, a visszaesés, bűnismétlés szempontjából protektív családi működés.

A vallásgyakorlás részeként az egyházi közösségekben általában nagyobb nyitottság detektálható a fogvatartott szabadulás utáni újrakezdésének támogatásában, azonban ez nem automatikus. Mivel az egyházi közösségekben a nem feltétlenül el- és befogadó társadalomban élő emberek vesznek részt, ezért szükséges az egyházak részéről e közösségek érzékenyítése, felkészítése egy szabadult fogvatartott befogadására. A vallási tartalom erre kiváló lehetőséget kínál, azonban fontos, hogy e közösségek tagjai semmivel sem különbek a nem vallásos embereknél, jó esetben viszont ezt tudják magukról.

Aktuális tanulmányaim kapcsán egy kutatási és adatelemzési módszerekkel foglalkozó kurzuson, egy szoftver használatának megismerése céljából, egy

korábbi kutatás eredményeinek adatbázisából dolgoztunk.⁴ Az adatbázis alapját egy, a magyar ifjúságkutatás részeként 2020-ban 50 000 15–29 éves fiatallal személyesen kitöltött kérdőív eredményeit összegző táblázat adta. A kérdőív eredményeinek bizonyos szempontok szerinti összevetése és a kapott eredmény elemzése volt a kurzus célja. Az eredmények szűrésére vonatkozó feladat keretében a saját kutatásom szempontjából releváns adatokat hasonlítottam össze. Ennek eredményeként azt láttam, hogy ha a válaszadó minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik és minél inkább vallásos (az általánosan remélt eredménnyel szemben), annál kevésbé elfogadó/befogadó a szabadult fogvatartottak iránt. Ez azt jelzi, hogy az oktatás terén is, de első sorban az egyházi közösségekben fontos a nyitott elfogadás és befogadás fejlesztése. Ezek szintén túlmutatnak a büntetés-végrehajtási szervezet lehetőségein.

A reintegrációs tevékenység része a fogvatartott szabadidejének hasznos eltöltése (illetve ennek részére történő megtanítása) is. A vallásgyakorlás lényegéből adódóan nem szabadidős tevékenység, hanem a teljes életfolytatást meghatározó szemléletmód. E szemléletmód az egyén teljes életvitelét meghatározza, amelynek jelei a döntéseiben válnak transzparenssé. A teljes élet része a szabadidő is, amelyet a vallás üzenetét valló a vallásának valamilyen megélésére is fordít. Ez nem jelenti azt, hogy nem foglalkozik mással, inkább azt, hogy nem csak mással foglalkozik. A reintegrációs tevékenység keretében szervezett szabadidős programok vallási kereteket kapva az intrinzik motivációt erősítő időtöltésekké válnak.⁵

Esettanulmányok

Az alábbiakban a saját gyakorlatomból származó négy esetet mutatok be, amelyek mind a reintegrációs tevékenység, mind a vallásgyakorlás szempontjából más-más aspektusokat exponálnak. A történetek egymástól függetlenek, a szereplők a büntetésük végrehajtása közben nem találkoztak egymással. A börtönlelkésznek – mint minden egyházi személynek – (gyónási) titoktartási kötelezettsége van, így a történetek lényegén nem változtatva, de mégsem teljeskörűen mutatom be őket, és csupán jelen tanulmány illusztrálására szolgálnak. A történetekben szereplők megjelenítésére keresztneveket használok, amelyek nem valóságok.

---

4 A kutatási eredmények részleges elemzése *A lábjegyzeten is túl – Magyar ifjúságkutatás 2020* címmel jelent meg.

5 Ennek kiváló példája volt a *Tízparancsolat projekt*, amely művészetterápiás eszközöket alkalmazva egy tisztán vallási témát dolgozott fel tíz büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottainak bevonásával.

Károly felsőfokú végzettséggel rendelkező, magas beosztású pénzügyi szakember volt, aki a munkájához kapcsolódóan különösen magas értékre elkövetett költségvetési csalást követett el. A bűncselekményt megelőzően is kifejezetten jómódban élt, gyermekei Nyugat-Európában tanultak, később ott is telepedtek le. Feleségével több mint három évtizede élt boldog házasságban. Büntársai-val – akik hasonló korúak és hasonló anyagi helyzetűek – évtizedes szakmai és baráti viszonyt ápolt. Korábban a vallását csak felületesen gyakorolta, fontos volt számára évente néhányszor templomba menni – egyrészt egyházi ünnepekhez kötődően, másrészt az adott templomban gyakori igényes egyházzenei események is vonzották. Egyértelműen elismerte a bűncselekmény elkövetését, elmondása szerint semmilyen oka nem volt tette elkövetésére. Szabadlábban védekezett, az ítélet megszületését követően önként vetette alá magát a szabad-ságvesztés végrehajtásának.

A budai villából a börtön világába lépve olyan körülményekkel találkozott, amelyekről korábban csak közvetett információi voltak: meg kellett küzdenie a fogva tartás minden nehézségével. Különösen magas intellektusa ezt viszonylag egyszerűvé tette számára a külső körülményeket tekintve. Belül azonban „folyton sírt és ordított” a depriváció hatásai miatt. A személyes szabadságának, szeretteinek hiányán túl első sorban a többi fogvatartott övétől jelentősen eltérő kulturális színvonala nehezítette a fogva tartásának idejét. Érdeklődését lelombozta a büntetés-végrehajtási intézet számára rendkívül szűkös kulturális kínálata, viszont rövid időn belül jelentkezett az általam tartott istentiszteleteken való részvételre.

Már az első találkozásunk alkalmával kérte, hogy négyszemközt is beszélgethessünk, és ez éveken keresztül jellemzően heti rendszerességgel meg is történt. Egyre mélyebben foglalkoztatta a keresztény tanítás, az összes egyetemi jegyzetemet és a teológiai szakkönyveim legnagyobb részét elolvasta – így készült a beszélgetésekre, amelyek elmondása szerint ezeknek az éveknek a fénypontjait jelentették. Az előző fejezetben tárgyalt szempontok tekintetében gyakorlatilag nem volt vele reintegrációs feladat, hiszen a fogva tartása idején soha semmilyen probléma nem merült fel vele kapcsolatban, és minden adott volt a szabadulás utáni jogkövető magatartásának a valószínűsítésére.

Károly esetében a vallásgyakorlás a túlélés eszköze volt. Szabadulásakor a büntetés-végrehajtási intézet kapujában így búcsúzott tőlem: „*Lelkész úr, köszönöm, hogy ember volt az embertelenségben.*”

Róbertre mind a fogvatartottak, mind a büntetés-végrehajtásban dolgozók különösen veszélyes emberként tekintettek – okkal. Amikor megismertem 35 éves volt, és ebből már másfél évtizedet a rácsok mögött töltött, jellemzően erőszakos bűncselekmények miatt. 15 évesen került először a hatóságok látómezejébe, ennek oka egy ifjúkori dorbézolás közben elkövetett garázdaság volt, amely súlyos személyi sérüléssel is járt. Hazaérve elmondta szüleinek a történeteket, apja jogkövető polgárként úgy döntött, hogy másnap bemennek a rendőrségre, ezzel megelőzve a vélelme szerinti nagyobb bajt. 17 évesen már első börtönbüntetését töltötte, ahol az egyébként sem szelíd és visszafogott fiatalemberből igazi domináns egyéniséggé vált – elmondása szerint a kifejezés minden értelmében.

Találkozásunk előtt évekeig „pucolós” volt, kommandósok kapták el, a művelet közben további bűncselekményeket követett el. A börtön világában otthonosan mozogva jelentkezett istentiszteletre, de biztonsági besorolása nem tette lehetővé számára a közösségi vallásgyakorlást, ezért személyes meghallgatását kérte. Ekkor másfél hónapja dolgoztam börtönlelkészként, rutintalanságom okán az őt kísérő felügyelőket arra kértem, hogy az irodámban négyszemközt maradjunk. A tekintélyt parancsoló testfelépítésű Róberttel egymással szemben ültünk a csukott irodaajtó mögött. Hosszú ideig nem szólalt meg, majd először ennyit mondott: „*Lelkész úr, nem fél tőlem?*” A válaszom bizalmat ébresztett benne, hetente ismétlődő beszélgetéseinkben részletesen elmondta az élettörténetét, amelyben a bűncselekmények elkövetéséről, a motivációiról is beszélt.

A fiatal fiú néhány nappal az ifjúkori dorbézolás előtt tudta meg, hogy a velük egy háztartásban élő, 13 évvel idősebb lány, akit a nővéreinek hitt, az édesanyja, akit megerőszakoltak, a szüleinek hitt emberek pedig a nagyszülei. Ez olyan trauma volt számára, amelyet azóta sem tudott feldolgozni, és a Tökölön töltött évek arra kondicionálták, hogy mindent elvegyen a társadalomtól, amire csak lehetősége van. Több beszélgetésünk jelentős része a sírásával telt – e bizalmas helyzetben megengedte magának, hogy megmutassa a gyengeségét. Egy éven keresztül várt a jogerős ítéletére, az utolsó hónapokban már járhatott istentiszteletre és díjazás nélküli munkavégzésben is részt vehetett. Elszállítása után nem találkoztunk, e sorok írásakor még mindig büntetését tölti, számos fegyelmi eseményben vett részt azóta, valamint további bűncselekményeket is elkövetett.

Róbert életében soha nem volt fontos a vallás, ez a szempont a beszélgetéseinkben is csak érintőlegesen jelent meg. Az egyetlen dolog, amely talán eszébe juthat olykor, hogy van olyan, a valláshoz kötődő bizalmas helyzet, ahol megengedheti magának az őszinteséget és a gyengeséget.

Harmadik történet

János többszörösen visszaeső bűnöző, bűncselekményeiben jellemzően a fizikai fenyegetés, a zsarolás eszköztárát használta. Az istentiszteletek rendszeres résztvevőjeként kért tőlem négy szemközti beszélgetést. Elmondta, hogy egy fundamentalista kisegyház tagja, ahol nagyon komoly erkölcsi szabályoknak kell megfelelni. E kötődése számára rendkívül fontos, ezért nehezen éli meg, hogy az egyházi közösségben feleségét és gyermekeit megbélyegzik a család-fő börtönben léte miatt.

Amikor 19 évesen a bíróság először szabott ki rá jogerős ítéletet, a családja „pezsgőt bontva ünnepelt”. Gyermekként a családi program kiemelkedő pontja volt, amikor „beszélőre” mehettek a családtagokhoz. Nem csak ő, hanem kortársai, gyermekkori barátai is ilyen értékrendben nevelkedtek.⁶ Számára a kitörést a vallás személyes megélése jelentette, viszont korábbi bűncselekményeinek következményei utolérték.

Szabadulása előtt ígéretet tett arra, hogy e falak között többé nem találkozunk, azonban egy éven belül – ez a korábbiakhoz hasonló bűncselekmény elkövetése miatt – mégis megtörtént. Kérdésemre, hogy talán megingott a vallási meggyőződése és elvesztette a kisegyházzal való kapcsolatát, nemleges választ adott. További kérdésem egyháza erkölcsi-etikai tanításának komolyanvételét firtatta, melyre ezt a választ adta: „*Hiszek én, lelkész úr, de a családomat el kell tartani valamiből.*”

János még nem értette meg a vallás lényegét, ezért egy olyan szabadidős tevékenységként tekint rá, amelynek nincs hatása a döntéseire.

Negyedik történet

Géza találkozásunkkor a negyvenes évei elején járt, s azért jelentkezett istentiszteletre, mert a börtönben ilyen programon még nem vett részt. Az istentiszteleteken a résztvevőktől azt kérem, hogy ameddig én beszélek, más ezt ne tegye – olykor nem mindenkinek sikerül ezt a kérésemet meghallania. Géza is figyelmen kívül hagyta. Többszöri jelzésemet követően arra utasítottam, hogy az istentiszteletet követően maradjon a kápolnában, ekkor arról tájékoztattam, hogy ha a magatartása nem változik, ennek a továbbiakban fegyelmi következménye lehet. Tiszteletlen válaszában közölte, hogy ebben az esetben a későbbiekben nem kíván részt venni az istentiszteleteken.

---

6 A jelenség háttéréről lásd Szalai, 2002.

A résztvevői listán továbbra is szerepelt a neve, és korábbi közlése ellenére mégis rendszeres résztvevőjévé lett az istentiszteleteknek. Hónapokkal később lehetőséget kapott a családi istentiszteleten történő részvételre is. Ekkor találkoztam a feleségével és két kisiskolás korú gyermekével is. A későbbiekben egy beszélgetésben elmondta, hogy nem érti, hogy mi történik vele: habitusából adódóan nem kedves, barátkozó ember, a bűnözői múltja is megkeményítette, most viszont mintha nem önmaga lenne, pozitív irányba változik a másokhoz való viszonyulása, sőt – bár egész életében alantasnak, megvetendőnek tartott bármilyen munkát – önként jelentkezett díjazás nélküli munkavégzésre. A következő hónapokban rendszeresen beszélgettünk, e beszélgetésekben egyre inkább felfedezte életének valódi értékeit, és azt is, hogy szabadulását követően mindent újra kell gondolnia a folytatást illetően.

A szabadulását követő néhány hónap elteltével egy karácsonyi képeslapot kaptam a feleségétől a következő tartalommal: *„Elköltöztünk, Géza minden családi és baráti kapcsolatát felszámolta. Most egy gyárban dolgozik három műszakban, a gyerekek rendszeresen járnak iskolába, én egy étterem konyháján dolgozom. Mindent köszönök.”*

A történetekkel kapcsolatos legfontosabb következtetés

A történetek kiválasztásának a szempontja a reintegrációs tevékenység hatékonyságát segítő vallásgyakorlás, és kapcsolatuk különböző aspektusainak a bemutatása. Mindkét szempontból elengedhetetlen az egyénre szabott alkalmazás. A vallási szempont érvényesülése a fenti történetekben minden más, a reintegrációs tevékenységben alkalmazható eszközzel szemben a bizalom és az elfogadás légkörét eredményezte, amely a kereszténység központi üzenetének indirekt kiterjesztése nyomán jelent meg. Ez a légkör álláspontom szerint nélkülözhetetlen az intrinzik tényezők előtérbe helyezéséhez, amelyek előfeltételei az eredményes reintegrációs tevékenységnek.

Összegzés

A formális vallásgyakorlás, az egyházak által szervezett hitéleti programok a jogszabályi keretek szerint a reintegrációs tevékenység részei, azonban nem látjuk a teljes képet, ha a vallásgyakorlás kapcsán csak istentiszteletek és szentmisék megvalósulásában gondolkodunk. A legalapvetőbb cél a reintegrációs tevékenységben a fogvatartott együttműködő belső motivációjának a kialakítása. A belső motiváció kialakítására, erősítésére a vallásnak jól működő eszközei

vannak. A történeti áttekintésből láthatjuk, hogy ezen eszközök egyes elemei a mai módon értelmezhető büntetés-végrehajtási módszerekben folyamatosan, ugyan más tartalommal, de még a vallásgyakorlást tiltó, kifejezetten ateista időszakban is megjelentek. A nem vallási és a vallási keretek között alkalmazott módszerek közötti különbséget alapvetően maga a vallás tartalma adja, amely lényegét tekintve újrastrukturálja az egyén világképét, ennek következtében a gondolkodását, ezen belül a döntésmechanismusát. Kiemelendő, hogy ezek az eszközök a belső motiváció intrinzik elemeire hatnak, amelyek megléte nem csak a reintegrációs tevékenység eredményének tartós megmaradásában elengedhetetlen, hanem a fogva tartás idején is kockázatsökkentő tényezők.

Felhasznált irodalom

- Nagy Á. (Szerk.) (2022). *A lábjegyzeten is túl – Magyar ifjúságkutatás 2020*. Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont.
- Balogh L. & Horváth T. (1983). *Büntetés-végrehajtási jog I*. BM Kiadó.
- Baumgartner, I. (2006). *Pasztorálpszichológia*. Semmelweis Egyetem.
- Borbíró A. & Kerezsi K. (Szerk.) (2009). *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium.
- Boros L. (2017). *Rácsok mögött szabadon*. Harmat Kiadó.
- Bökönyi I. (2001). A magyar börtönlelkészség története 2000-ig, visszaállításának előkészítése, működésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 20(4), 73–80.
- Eötvös J. (1838). *Vélemény a fogházjavítás ügyében, Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez*. Hackenast Gusztáv.
- Erdélyi Cs. (2023). A vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs tevékenységben. *Börtönügyi Szemle*, 42(2), 23–43.
- Forgács J. (2019). A fogva tartás és reintegráció fogalmi megközelítése. In Czenczer O. & Ruzsonyi P. (Szerk.), *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek* (pp. 37–53). Dialóg Campus Kiadó.
- Gránitz M. (2022). *Misszió a rácsok mögött*. Magyar Református Presbiteri Szövetség.
- Hajnal H. (2003). *Csemegi Károly*. Gondolat Kiadó.
- Kerezsi K. (2006). *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. CompLex Kiadó.
- Lőrincz J. (2005). A magyar büntetés-végrehajtás ellentmondásos fejlődése a II. világháború után. *Börtönügyi Szemle*, 24(4), 11–14.
- Pallo J. (2019). *A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai*. Dialóg Campus Kiadó.
- Pángyánszky Á. (2010). A hitről felnőttkorban. In Szabó L. (Szerk.), *A közösségépítő lelkész* (pp. 135–143). Luther Kiadó.
- Szalai J. (2002). A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 12(4), 34–50.

- Tihanyi M. (2020). *Bűn – Hit – Szabadulás*. Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kultúráért.
- Vallerand, R. J. (1997). Toward A Hierarchical Model Of Intrinsic And Extrinsic Motivation. In Zana, M. P. (Ed.), *Advances In Experimental Social Psychology* (pp. 271–361). Academic Press.
- Várnagy A., Kovács M. & Katona M. (2022). *A Tízparancsolat projekt*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – Nemzeti Büntmegelőzési Tanács.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Erdélyi Cs. (2024). A vallásgyakorlás helyzete, szerepe, lehetőségei a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében. *Belügyi Szemle*, 72(3), 415–429. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp415-429>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Étikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Erdélyi Csaba, aki az erdelyi.csaba.fvrs@bv.gov.hu e-mail címen érhető el.

A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között

The connection between art and faith in the context of the penal system

Kovács Mihály

szolgálatvezető, bv. tanácsos, bv. ezredes
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága,
Fogvatartási Ügyek Szolgálat
kovacs.mihaly@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A büntetés-végrehajtási szervezet a büntetés-végrehajtási intézetekben lévő fogvatartotti kényszerközösségek szülte ártalmakkal való megküzdésben és az elítéltek társadalomba történő reintegrálásának folyamatában fontos szerepet ad a drámapedagógiának, a börtönszínházi alkalmaknak, valamint a vallás és a hit művészetterápiás programokkal való ötvözésének. Jelen tanulmány célja az előbbieken foglaltak megvalósításában elért eredmények, illetve a 2024. évben megvalósításra tervezett művészetterápiás programok bemutatása.

Módszertan: A szerzőnek gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberként, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetőjeként rálátása van a fogvatartottak részére felkínált művészetterápiás programok körére, azok gyakorlati megvalósulására. Pályafutása során több ilyen jellegű program megálmodásában, végrehajtásában közreműködött végrehajtóként és szakirányítói minőségében is. A tanulmány elkészítése során a témában rendelkezésre álló irodalmak felhasználása mellett személyes tapasztalatait vette figyelembe.

Megállapítások: A fogvatartottak rendkívül nyitottak a különféle művészeti programokra, azok megvalósításában aktívan, kreativitást mutatva vesznek részt. A drámapedagógiai módszerekre alapozott színházi programok, a vallás és a hit elemeivel ötvözve egyértelműen beilleszthetők a fogvatartottak szabadításra

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 24. Átdolgozás: 2024. 02. 19.
Elfogadás: 2024. 02. 20.

történő felkészítését szolgáló programok palettájába, azokba esetenként jóvátételi elemek is beépítésre kerülhetnek.

Érték: A büntetés-végrehajtási keretek között alkalmazott művészeti programok nemcsak a fogvatartottak szabadulás utáni beilleszkedését segítő, személyiség-, készség- és kompetenciafejlesztésre alkalmas lehetőségek, de alkalmasak a társadalom érzékenyítésére, a szabadulókkal kapcsolatos előítéletek, ellenérzések csökkentésére.

Kulcsszavak: börtönszínház, vallás és hit, művészetterápia, fogvatartási és visszaesési kockázatok csökkentése

Abstract

Aim: The penitentiary organisation gives an important role to drama education, prison theatre and the combination of religion and faith with art therapy programmes in order to combat the harms of forced detention in prisons and to reintegrate prisoners into society. The aim of this study is to present the progress made in implementing the above and the art therapy programmes planned for 2024.

Methodology: As a practising prison specialist and head of the Incarceration Affairs Service of the Hungarian Prison Service Headquarters, the author has an insight into the range of art therapy programmes offered to prisoners and their practical implementation. During his career, he has been involved in the creation and implementation of several such programmes, both as an implementer and as a supervisor. In preparing this study, he has drawn on his personal experience as well as on the available literature on the subject.

Findings: The prison population is very open to different kinds of artistic programmes, and they actively and creatively participate in their implementation. Drama-based theatre programmes, combined with elements of religion and faith, can be clearly integrated into the range of programmes to prepare prisoners for release, sometimes with elements of reparation.

Value: Art programmes in prison environments not only help prisoners to reintegrate after release, develop their personality, skills and competences, but are also suitable for sensitising society and reducing prejudices and antipathy towards prisoners.

Keywords: prison theatre, religion and faith, art therapy, reducing risks of imprisonment and reoffending

Bevezetés

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) az elmúlt években több bűnmegelőzési célú pályázati programot valósított meg a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (a továbbiakban: NBT) támogatásával, összhangban a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozatban, valamint a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiával összefüggésben egyes kormányhatározatok módosításáról, és a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2022–2023. évekre szóló intézkedési tervéről szóló 1878/2021. (XII. 6.) Korm. határozatban rögzítettekkel. A büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) folyamatosan kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a szabadságvesztés alatt a majdani reintegráció támogatása és a szabadulást követő reszocializáció elősegítése érdekében olyan programokat kínáljon fel, amelyek alkalmasak a fogvatartottak szociális kompetenciáinak fejlesztésére, ez által csökkenthetik a visszaesések számát. A bűnisméltés megelőzését segítő művészetterápiás és kreatív programok (mint például börtönszínház, irodalomterápia, képzőművészeti szakkörök, jobb agyféltekés rajzolás stb.), valamint a különböző személyiség- és kompetenciafejlesztő módszerek segítségével a fogvatartottak személyisége, személyes kompetenciái, szociális képességei, empátiája, toleranciája, illetve önbecsülése egyaránt fejleszhető.

A bv. szervezet az NBT által biztosított forrásból a 2013–2018 közötti időszakban három alkalommal is megrendezte az *Országos Börtönszínházi Találkozó* elnevezésű programot, mely speciális színházi versenyhez minden eseménysorozat kapcsán több büntetés-végrehajtási intézet (a továbbiakban: bv. intézet) színjátszó csoportja csatlakozott. A regionális döntők után az országos döntő külső helyszínen – két alkalommal is a József Attila Színházban – került megrendezésre, ahol nemcsak a személyi állomány tagjai és meghívott vendégek, de a színdarabokban szereplő fogvatartottak hozzátartozói is megtekinthették az elítéltek által bemutatott előadásokat.

A koronavírus-járványhelyzet átmenetileg megakadályozta a hasonló programok megvalósítását, azonban a BVOP által 2022-ben benyújtott bűnmegelőzési pályázatnak már ismét kiemelt eleme volt egy olyan művészetterápiás érzékenyítő program, melynek kidolgozását a korábban végrehajtott börtönszínházi találkozók pozitív tapasztalataira alapozva kezdtük meg. Így született meg a judaizmus és a kereszténység alapját képező legfontosabb vallási és erkölcsi parancsolatok tartalmazó szabálygyűjtemény, a tízparancsolat feldolgozásának az ötlete, és a program sikerén felbuzdulva 2023-ban a hét főbűn került feldolgozásra.

Jelen tanulmány témája sokak számára érdekes lehet, hiszen egy speciális, kevésbé ismert és talán nem is túlságosan populáris területre, a bv. szervezetre

tevékenységi köréhez kapcsolódó reintegrációs folyamatokra fókuszál. Fontosnak érzem, hogy bemutassam a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedését segítő, a kulturális töltet mellett a hitre is fókuszáló programokat, mert hiszek bennük, és bízom a hatékonyságukban.

Művészetterápia büntetés-végrehajtási környezetben

Paul Klee, a svájci származású grafikus és festő egyszer úgy fogalmazott, hogy „*a művészet nem a láthatót adja vissza, hanem láthatóvá tesz*”. Az előbbi idézet tökéletesen meghatározza a művészetterápia lényegét, miszerint a terápia során készített különféle alkotásokban az elnyomott érzések, az elmúlt idők emlékei és a tudattalan elemei öltenek testet.

A művészetterápia nemcsak a civil életben, de büntetés-végrehajtási közegben is jó eszköz lehet arra, hogy az önkifejezési és/vagy mentális problémákkal küzdő, konfliktusaikról és problémáikról nehezen kommunikáló személyek oly módon „mondják ki” a bennük rejlő feszültségeket és vezessék le az indulatokat, hogy közben értelmes, alkotó tevékenységet folytatnak. A fogvatartottak majdani társadalmi reintegrációjának sikerességére kiemelt hatást gyakorolhatnak az olyan programok, amelyek nemcsak pozitív hatással vannak az érintettek személyiségére, magatartására, de új lehetőségeket biztosítanak részükre a bv. intézetben belüli normakövető magatartás kialakításához, és a szabadulás utáni beilleszkedéshez is. Annak érdekében, hogy a szabadulók visszailleszkedési esélyei javuljanak, és sikerüljön továbbfejleszteni a megkezdett szakmai munkát, lényeges, hogy folyamatosan keressük azokat a lehetőségeket, amelyek tovább bővítik a szabadidő hasznos eltöltését, hozzájárulva ezzel a reszocializáció sikerességéhez. A művészetterápiás programok a nemzetközi és hazai gyakorlatokat, tapasztalatokat tekintve jól kiegészíthetik a társadalmi visszailleszkedés eredményességét támogató hagyományos módszereket.

A bv. intézetek személyi állományának tagjai – elsősorban a reintegrációs szakterületek munkatársai, a pszichológusok, a börtönlelkészek – a mindennapi szakmai tevékenységük ellátása során kiemelt figyelmet fordítanak arra, hogy rendszeresen biztosítsanak olyan fogvatartotti programokat, amelyek nemcsak a zárkán kívül töltött idő mértékét növelik, de jól szolgálják a szabadidő hasznos eltöltését. A fogvatartottak részére felkínált foglalkozások lényeges szempontja, hogy az érintettek kapjanak valami olyan eszközt, ami érdemben támogatja a szabadulásra történő felkészítésüket. A büntetés-végrehajtási célok elérése érdekében kifejtett szakmai tevékenységek eredményessége szempontjából fontos, hogy minél több törvényes eszközt, illetve jogszabály adta lehetőséget

megragadjunk annak érdekében, hogy a fogvatartottak betartsák a büntetés-végrehajtás rendjét és biztonságát, tartózkodjanak a fegyelmi, súlyosabb esetben újabb bűncselekmények elkövetésétől. A Belügyminisztérium elvárásaival összhangban kiemelten kezeljük az egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények esetszámainak és a visszaesési kockázatoknak a csökkentését.

A bv. intézetekben elhelyezett fogvatartottak olyan kényszerközösségeket képeznek, amelyek tagjai speciális, izolált és stigmatizált helyzetben élnek, és egy különleges kapocs, a fogvatartotti jogviszony köti őket össze. A fogvatartotti populáció tagjaival való foglalkozások során az önismeret erősítése, a konfliktus- és stresszhelyzetek megfelelő kezelése, a traumából való felépülés és az esetlegesen meglévő szenvedélybetegség kezelése szempontjából a művészetterápiának mindenképpen helye van. A művészetterápiás programokban részt vevő fogvatartottak a kreativitásukat, önkifejezésüket fejlesztő tevékenységeknek köszönhetően felfedezhetik a bennük rejlő tehetséget és alkotóerőt, és ráébredhetnek, hogy képesek az érzéseik kimutatására.

A művészeti tevékenységekbe bevont személyek érzelmi téren erősödnek, empátiás képességük fejlődik, minek következtében az önértékelésük és az önbecsülésük is pozitívan változik, mindez pedig a társas kapcsolataik alakulását is javíthatja. A gondolataikat és az érzelmeiket másokkal megosztó fogvatartottak által közölt művészeti alkotásokban rejlő üzenetek a nézők érzelmeire is képesek hatni, ami a bűnelkövetőkkel szembeni előítéletek és félelmek csökkentésére is alkalmas lehet.

Az elmúlt években megvalósított programok alapján szerzett tapasztalatok figyelembevételével kijelenthetjük, hogy a fogvatartottak esetében a művészetterápia hatékonyan alkalmazható a társadalomban általánosan elfogadott és elvárt normák, illetve értékrend megismerésére, ami megalapozhatja a szabadulás utáni törvénytisztelő magatartást. Mindazon elítéltek esetében, akik részt vesznek valamilyen művészeti programban, az esetek döntő többségében érzékelhető a normakövető magatartás és az együttműködési hajlandóság fejlődése is. Azt hiszem, a művészetek nem helyettesíthetik a hagyományos kezelési módszereket, viszont segíthetnek abban, hogy javuljon a fogvatartottak önbecsülése, önértékelése, kommunikációs készsége, megküzdési stratégiája, és esetünkben egy színdarabban közreműködő egyén, egy általa eljátszott szerep segítségével, megtanulja kifejezni önmagát. A művészetterápiás módszert alkalmazó szakemberek – legyenek akár civilből érkező felkészítők, akár a személyi állomány tagjai – pedig képesek lehetnek olyan bizalmi légkört kialakítani, melyben a fogvatartottak az esetlegesen felmerülő problémájukkal mernek hozzájuk fordulni.

Hazai bv. intézetekben megvalósult művészetterápiás programok

A bv. intézetekben világszerte számos példát lehet felmutatni arra, amikor a fogvatartottak részére felkínált szabadidős programok körét különféle művészetterápiás eszközökkel szélesítik. A hazai körülmények között is több olyan jó gyakorlatot találunk arra, milyen az, amikor a börtön és a művészet találkozik egymással, egy művészetterápiás tevékenységnek köszönhetően.

Valamikor 2010-ben, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben valósult meg az első magyar meseterápia-program, női elítéltek körében (Boldizsár, 2010). Az Angliából induló *Stroybook Dads* nevű program ([URL1](#)) hazai változata az egri könyvtár, a városi televízió, valamint Luzsi Margó meseterapeuta együttműködésében került be a bv. intézet falai közé ([URL2](#)). Az eredeti változatot egy kicsit átalakították, mert Egerben a fogvatartott nők nemcsak mesét mondtak fel a gyermekeiknek, hanem heti rendszerességgel drámapedagógiai foglalkozásokon vettek részt ([URL2](#)). A meseterápia után néhány évvel elkezdődött az *Esti mese* program ([URL3](#)), amibe bekapcsolódott az *Add a kezed Egyesület* is, és a civil szervezet munkatársai együttműködtek a bv. intézet szakembereivel – utóbbiak a fogvatartottakat készítették fel a társadalomba való visszatérésre, az egyesület munkatársai pedig az otthon maradt családtagoknak, főként a gyermekeknek nyújtottak segítséget a mindennapokban ([URL4](#)).

A második hazai meseterápiás program a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben valósult meg, férfi elítéltek bevonásával, *Mesekör* néven (Kovács, 2012). A foglalkozásokat kezdetben külsős szakemberek irányították, akik tisztában voltak azzal, hogy a munka eredményessége szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy elfogadják a fogvatartottakat mint embereket, előítéletektől és félelmektől mentesen. A program célcsoportjába olyan kiskorú gyermekkel rendelkező fogvatartottak tartoztak, akik a börtönbe kerülésük előtt általában egyáltalán nem olvastak mesét. A mesekör egyik célja az volt, hogy a résztvevők valamilyen ajándékot adhassanak a gyermeküknek. Ez az ajándék egy olyan előadás volt, melynek keretében az elítéltek az általuk kitalált, rendezett, eljátszott, saját zeneszámokkal tarkított mesét a családtagjaik és szeretteik számára adhatták elő. A bemutatók főpróbáiról videofelvétel készült, amit a szereplők DVD-lemezre kiírva ajándékozhattak szeretteik részére, a gyermekek így otthon is megnézheték az édesapjukat, amint mesél nekik.

A tapasztalatok alapján a programba bevont fogvatartottak magatartása, együttműködési hajlandósága javult, fegyelmi cselekményekben a résztvevők alig voltak érintettek. Családi kapcsolataikban pozitív változások álltak be, ami a visszaesési kockázatokat is csökkentette. A Balassagyarmati Fegyház és Börtön egykori parancsnoka, dr. Budai István bv. dandártábornok a mesekör kapcsán

így fogalmazott: „... végig kell gondolni, ha bezárok egy embert, és nem csinálok vele semmit, akkor hogyan fog visszamenni a társadalomba. A programjainkon olyan elitéltek vehetnek részt, akik dolgoznak vagy tanulnak, a szabadidejüket töltik el a foglalkozásokon. Ha egy embert meg tudunk menteni az újabb börtöntől, az már nagyon jó. Ahogy a börtönlelkészünk szokta idézni, a szenteknek is volt múltja, a bűnösöknek is kell, hogy legyen jövője. Ha nem ezt vallanánk, és egy börtönraktár lennénk, akkor úgy lépnének ki innen, hogy a bűnözői karriert építenék tovább.” (URL5).

A meseterápiás programhoz képest egy magasabb kategóriának számít a kezdetben csak egy-egy bv. intézet vonatkozásában, majd később országos szinten, szervezeten megvalósult börtönszínház, ami szintén egy jó példa arra, hogy a bv. szervezet nyitott minden olyan módszerre, amely alkalmas lehet arra, hogy a fogvatartottak készség- és képességfejlesztése által elősegítse az eredményes társadalmi reintegrációt (Honti, é. n.). A külföldi példákon keresztül megismert tapasztalatok alapján a hazai bv. intézetekben folytatott színházjellegű tevékenységek gyökerei elsősorban a kiemelt egyházi ünnepekhez – húsvét, karácsony – kapcsolódó műsorok szervezésében merültek ki, melyek megvalósításában börtönlelkészek, valamint a mai reintegrációs tisztek elődjei, a nevelők vállaltak szerepet.

Az első börtönszínházi előadás a Szegedi Fegyház és Börtönben, a külsős szakemberek bevonásával működő *Álló Idő Színház* nevéhez fűződik. Eleinte csak a fogvatartott társak részére, később külső helyszínen is bemutatták előadásaikat, majd a bv. intézet 120 éves jubileuma alkalmából rendezett kulturális rendezvénysorozat részeként Karinthy Frigyes *A bűvös szék* című komédiáját már kiemelt sajtónyilvánosság mellett mutatták be.

A szegedi példán felbuzdulva több bv. intézetben is megalakultak a színjátszó körök, zömében szakköri tevékenység formájában működve, néhány helyszínen külső színházi szakemberek támogatása mellett. A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben egy színész, a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben egy pedagógus, míg a Váci Fegyház és Börtönben pedig egy drámapedagógus tartotta meg a foglalkozásokat. Az I. Országos Börtönszínházi Találkozó 2013-ban került megrendezésre, a dunajvárosi Bartók Kamaraszínház és Művészetek Házában, ahol az előválogatás után kiválasztott hat bv. intézet képviselőjében fellépő hatvannégy fogvatartott a nézőtérén helyet foglaló civil közönség számára mutatta be az előadásait.

A II. Országos Börtönszínházi Találkozó 2016-ban került lebonyolításra, ekkor huszonegy bv. intézet nyújtott be pályázatot a részvétel érdekében, ezért öt helyszínen úgynevezett regionális selejtezők kerültek megtartásra, melyek nyertesei részt vehettek a József Attila Színházban megrendezett döntőn.

A döntő napján a színház aulájában fogvatartotti alkotásokból – például rajzok, festmények, kerámiák – összeállított kiállítás egészítette ki a programot, melyre az együttműködő partnerek képviselői, a jogvédő szervek vezetői, a személyi állomány tagjai, a fogvatartottak felkészítését végzők és egyéb közreműködők mellett a részt vevő fogvatartottak hozzátartozói is meghívásra kerültek.

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet színjátszó csoportja az országos döntőbe nem jutott be, ennek ellenére Tristan Bernard *A tolmács* című darabjának feldolgozását egy jótékonyági célú előadás keretében civil közönség előtt mutatták be, annak teljes bevételét, plusz keresményük egy részét a Cholnoky Ferenc Kórház Gyermekosztálya *Emberkék Alapítványa* számára ajánlották fel, a beteg gyermekek gyógyításának támogatása céljából.

A III. Országos Börtönszínházi Találkozó 2018-ban valósult meg, tizenhat bv. intézet és közel százötven fogvatartott részvételével, a korábbi ilyen rendezvényekhez hasonlóan, ezúttal is az NBT támogatásával. Az országos döntőt megelőző sajtótájékoztatón Schmehl János bv. vezetőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese hangsúlyozta, hogy a rendezvény a bv. szervezet visszaesést csökkentő programjának fontos része, és a színházi foglalkozások még egy olyan zárt közegben is, mint a börtön, kitűnően alkalmasak a készségek fejlesztésére. Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, az NBT elnöke szólott arról is, hogy a fogvatartottak szabadulásakor fontos a toleráns és befogadó társadalom, aminek elősegítésére kiváló lehetőség a találkozó, hisz a fogvatartottaknak itt lehetőségük nyílik arra, hogy emberileg jobbak váljanak, és értéket közvetítsenek.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön színjátszó csoportja 2019-ben egy színdarabot készített, a bv. szervezet védőszentje, a mártírhalált halt Szent Adorján életének és halálának bemutatására. A darab érdekessége, hogy azt egy fogvatartott írta, és a produkció színpadra vitelében a Liszt Ferenc-díjas zongoraművész, zenetanár, Várnagy Andrea közreműködött, aki az előadás ősbemutatója után így emlékezett vissza a közös projektre: „*Amióta elkezdődtek a próbák, a fogvatartottak között nem alakult ki semmilyen konfliktus, és olyan csapatot, egységet alkotnak, amelynek a darabon túlmutatva is szerepe lehet.*”

A művésznő nemcsak az előadás zenei anyagának az elkészítésében és a rendezésben közreműködött, de a darab egyetlen női szereplőjének, Adorján feleségének, Natáliának a megformálásával aktívan részt vállalt a történet színre vitelében is. Az ősbemutatón a közönség pozitív visszajelzéseket adott, a börtön és a börtönön kívüli világ közötti szimbolikus falak leomlottak, minek hatására Várnagy Andrea elhatározta, hogy folytatja a megkezdett projektet. Így született meg a zenei börtönmisszió gondolata, amelynek legfontosabb célja az volt, hogy a művészet erejével hidat építsen a fogvatartottak és szeretteik között. A kilenc bv. intézet fogvatartotti kórusainak és zenekarainak közreműködésével, saját

szerzeményeik felhasználásával egy olyan zenei és prózai válogatás készült, amely 2019-ben méltó lezárása volt a Szent Adorján emlékévnek. A különleges zenei albumon nemcsak a fogvatartotti produkciók szerepeltek, de helyet kapott rajta Bőjte Csaba ferences rendi szerzetes köszöntője is, amelyben Csaba testvér hangsúlyozta a család megtartó erejét, a hit és a vallás fontosságát, ami az elítéltek számára egyfajta iránytűt és kapaszkodót jelenthet a mindennapokban.

A kereskedelmi forgalomban nem kapható CD-lemezt az elkészítésében részt vevő fogvatartottak hozzátartozói kapták meg, a kapcsolatuk erősítése céljából. A hozzátartozók szemszögéből nézve ugyanis egy elítélt börtönbe kerülése kapcsán az a szlogen juthat az eszünkbe, hogy „*Nem az én bűnöm, mégis az én büntetésem! – a bűn az egész családot megbélyegezheti.*” Sok olyan történetet, fogvatartotti sorsot ismerünk, amikor egy elítélt – egyébként anya/apa, családfenntartó – által hozott rossz döntés következményeit, a bebörtönzés stigmáit a szerettek is viselik. Amint ezzel kapcsolatban Várnagy Andrea megfogalmazta: „*Ennek a misszióknak az egyik legfontosabb küldetése pont az, hogy valamit adhassanak a fogvatartottak a családtagjaiknak, hogy kifejezhessék elköteleződésüket és köszönetüket szeretteiknek, akik kitartanak mellettük. A művészet eszköze sokrétű, viszont a célja egy: hatással lenni a befogadóra! A zene szóljon egy gyönyörű koncertteremben vagy egy fűtetlen iskola tornatermében, az angyal száll feletted-pillanatok mindenhol megszülethetnek.*”

Művészeti programok megvalósításának általános tapasztalatai

Megítélésem szerint az előbbieken bemutatott példák megfelelően érzékeltek, hogy a különböző művészeti programok egy zárt, büntetés-végrehajtási közegben is hatékonyan alkalmazhatóak. Az egyik leghangsúlyosabb feladat az ilyen jellegű projektek megvalósítása kapcsán is a bevonásra kerülő fogvatartottak kiválasztása, mert a jól megválogatott és felkészített résztvevői kör egyértelműen javíthatja a csoporton belüli bizalmi légkör és a csoportkohézió kialakulását, ezzel a projekt eredményes végrehajtását és hatékonyságát, függetlenül attól, hogy az a személyi állomány tagjai vagy külső segítők által, adott esetben hibrid jelleggel valósul meg.

A tapasztalatok alapján a fogvatartottak és a velük folyamatosan foglalkozó, felkészítésükben közreműködő szakemberek között a programok előrehaladásával fokozatosan kialakul egy olyan kapcsolatrendszer, ami a keretek megtartása mellett egy elfogadó légkört teremt meg, melyben az elítéltek megértik, hogy a velük foglalkozó személyek támogatják őket, segítenek abban, hogy a projekt célkitűzései eredményesen megvalósuljanak.

A különféle művészeti jellegű, színházi programokba – önkéntes jelentkezés alapján történő előzetes kiválasztásukat követően – elsősorban normakövető, elvárt együttműködési hajlandóságot mutató fogvatartottak kerülnek bevonásra. Az ilyen programok jól szolgálják a szabadidő hasznos eltöltését, mindemellett alkalmasak a motiváció kialakítására, az egyéni készségek és képességek, valamint a felelősségérzet fejlesztésére. A résztvevők együttműködési hajlandóságának erősödése hozzájárul a bv. intézet biztonságának fenntartásához, továbbá a resztoratív elemeket is tartalmazó program alkalmas a közösség számára annak bemutatására, hogy a rácsok és falak mögött élő elítéltek méltók lehetnek arra, hogy a büntetésük letöltését követően a társadalom befogadja őket.

A társadalom általában érdeklődéssel kíséri a bv. intézetek működését, hiszen az elítéltek egyszer majd szabadulnak, és nem mindegy, milyen állapotban lévő emberek lépnek ki a börtön kapuján. Mint ahogy a szabadulók számára is fontos, hogy milyen közeg fogadja őket, mennyi előítéllettel kell szembenéznük. Az ismeretlentől való kölcsönös félelmek csökkentése, az elfogadás javítása érdekében fontos, hogy a bv. intézetek bepillantást engedjenek abba, a néha embert próbáló szakmai munkába, amit a személyi állomány tagjai a fogvatartottakkal végeznek. Megítélésem szerint a börtönszínház nyújtotta módszerek hozzájárulnak a visszaesési kockázatok csökkentéséhez, mert a színjátszás közben az elítéltek olyan szituációkat élhetnek meg, mint amilyenek a kinti életben is várnak rájuk, és ezekre megoldásokat is kereshetnek. A művészetterápia segíthet abban, hogy a szabadulásuk után adódó nehéz élethelyzeteket (mint például veszteség, egészségügyi probléma, haláleset, családi konfliktus stb.) olyan erőszakmentes megoldással oldják meg, amelyet a foglalkozások során ismertek meg.

Az új képességek és készségek a fogvatartottak szabadulás utáni eredményes újrakezdése tekintetében rendkívül hangsúlyosak, de a számukra a börtönkeretek között felkínált programokból a személyi állomány tagjai is profitálhatnak. Számukra ugyanis szakmai szempontból sikert jelenthet, amennyiben egy nehezen kezelhető fogvatartott együttműködési hajlandóságát sikerül megváltoztatni. Az ilyen esetek erősítik meg a bv. intézetek munkatársaiban, hogy a befektetett energia nem hiábavaló, a foglalkozásoknak haszna van.

Habár a drámapedagógia alapvetően színházi eszközökkel dolgozik, a művészeti programokba bekapcsolódó elítéltek a pszichológia, a teológia, az irodalom segítségével, megélt tapasztalataikból merítve is tanulhatnak és dolgozhatnak a foglalkozásokon. Fontos, hogy a személyiségük is fejlődik, toleranciát és empátiát tanulhatnak, esetlegesen meglévő agresszív személyiségjegyeiket kezelni tudják, a fogvatartotti szerephez képest olyan szerepekben próbálhatják ki magukat, melyeket a szabadulás után is gyakorolni fognak.

Amint a Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti csoportja által 2018-ban előadott, a börtönszínházi találkozó legjobb előadásának díját kiérdemlő *Kirág-lak* című darab szerzője, Nagy Klára Katalin elmondta, ahhoz, hogy „*a fogvatartottak az egyes társadalomban betöltött szerepeiket gyakorolni tudják, megfelelő terepet nyújt a börtönszínház. Ebben a közegben, a próbák során gyakorolhatnak olyan szerepeket, melyeket normál esetben, a szabad életben a családjuk, munkatársaik, embertársaik körében is gyakorolni tudtak, azonban a szereplés lehetőséget teremt további olyan, esetleg nagyon távoli szerepek gyakorlására is, melyeket a való életben nem volt módjuk, esetleg nem is lesz kipróbálni. Ebben a mesterséges közegben válhatnak apává, férjjé, férfvé, nővé, szélesítve ez által mindazon szereprepertoárt, melyek a börtön közegében normál esetben beszűkülnének.*”

A hivatkozott darabban főképpen fiatalokú elitéltek közreműködtek, esetükben különösen jól megfigyelhető volt az együttműködés, az egymásra figyelés képességének fejlődése. Nemcsak a próbák, de a bemutató során is kénytelenek voltak összefogni, kompromisszumokat keresni, elfogadni másokat, koncentráltan működve végrehajtani a rájuk kiosztott részfeladatokat, szigorúan betartva a megállapodásokat. A *Kirág-lak* több előadást megélt, a közönség részéről kivétel nélkül pozitív visszajelzéseket kapott. A szereplők mindig meglepődtek a nézők reakcióin, és abban a pillanatban elhiheték magukról, hogy nem bűnözők, hanem olyan emberek, akik képesek pozitív hatást gyakorolni másokra, képesek érzéseket generálni. Mindezek hatására talán könnyebben elhiszik, hogy szabadulásuk után valóban képesek lesznek arra, hogy beilleszkedjenek a társadalomba.

A fogvatartotti színjátszó programok kapcsán mindenképpen meg kell említeni azok hatását a kapcsolattartásukra. A résztvevők – a személyiségfejlődésüknek köszönhetően – a szeretteik számára olyan új tulajdonságokat tudnak bemutatni, melyek szerethetőbbé teszik őket, sőt adott esetben feledtetni tudnak régi sérelmeket is. Több alkalommal nyílt arra lehetőségük a fogvatartottaknak, hogy az általuk megálmodott színdarabokat hozzátartozóik előtt is előadják, akik nem ritkán meglepődtek azon, hogy az elitéltek mennyire tehetségesek, hisz börtönbe kerülésük előtt ezt az oldalukat nem ismerték. A börtönszínház így a családi kapcsolatok erősítésére is kiválóan alkalmas.

A vallás és a hit megjelenése a művészetterápiás programokban

A 2020-as pandémiás helyzet hatására – hasonlóan más csoportos foglalkozásokhoz – átmenetileg szüneteltek a szabadidő hasznos eltöltése mellett a fogvatartottak önismeretét és érzelmi intelligenciáját egyaránt fejlesztő művészetterápiás

programok. Aztán a 2022-es időszakban, a Nemzeti Bünt megelőzési Tanács által támogatott projekt keretében, a korábban már több bv. intézeti program megvalósításában közreműködő Várnagy Andrea művésznő mentorálásával tíz helyszínen vontunk be fogvatartottak a *Tízparancsolat – komplex művészetterápiás érzékenyítő programba* (Várnagy, Kovács & Katona, 2023).

A nemcsak vallási előírásnak, hanem természeti törvénynek, tehát minden emberre nézve kötelező jellegű szabályozásnak minősülő tízparancsolat fogvatartottakkal való feldolgozásának rövid távú célja egy társadalmi érzékenyítést is magában hordozó színdarab összeállítása és előadása, valamint az egyes parancsolatokkal kapcsolatos képzőművészeti és irodalmi alkotások elkészítése volt. Hosszú távon a projektben közreműködő fogvatartottak motivációját kívántuk fenntartani, továbbá szerettük volna megismertetni az általuk készített művészeti alkotásokat civilekkel, mindezt érzékenyítő és bünt megelőzési célzattal. Az egyes helyszíneken a bevont személyek – bv. intézetenként 10–15 fő – a számukra kiválasztott parancsolat témájához illeszkedve, művészetterápiás és drámapedagógiai módszerek alkalmazásával egy harminc perces színdarabot, valamint képzőművészeti (rajz, grafika, festmény) és irodalmi (vers, novella) alkotásokat készítettek. A színházi előadások előkészítési fázisában Várnagy Andrea részt vett a fogvatartottak kiválasztásában, később aktív szerepet vállalt a felkészítésben, mentorálásban, a művészeti és szakmai irányításban, havonta egy napot az érintett bv. intézetekben eltöltve foglatartottakkal.

A fél éven keresztül végzett közös munka eredményeképpen a fogvatartottak és a felkészítésükbe a művésznő mellett bekapcsolódó büntetés-végrehajtási szakemberek (börtönlelkészek, reintegrációs tisztek, felügyelők stb.) olyan megélésekkel, új tapasztalatokkal és élményekkel lettek gazdagabbak, melyeket a mindennapokban is használni tudtak. Az alkotói folyamatban a fogvatartottak a saját életüket, bocsánatkéréseiket is beleszórták a darabokba, és a parancsolatok tanításai által szembesültek az elkövetett bűneik súlyával. A színdarabok bemutatói során a nézők számos emlékezetes pillanatnak lehettek tanúi. A Szegedi Fegyház és Börtönben előadott színdarabban az egyik szereplő fogvatartott felolvastott egy levelet, amelyen érződött, hogy annak minden egyes szava a nézőtérre helyet foglaló fiának szól. A levél valójában egy szívbe markoló bocsánatkérés volt az elvesztett gyermekkorért.

Egy interjúban Várnagy Andrea művésznő így emlékezett vissza a projektre: *„Ebben a művészi küldetésben, ahogy építettem, én is épültem; ahogy adtam, úgy rögtön vissza is kaptam. Látna a fogvatartottak és nevelőik alázatos munkáját, átélve a megható pillanatokat végig éreztem, hogy a belém vetett bizalmat beléjük vetett bizalomná gyúrva egy lélekgazdagító közös alkotásba burkolóztunk.*

A próbák során tisztuló harmóniák, a dalok mögé rejtett könnyek és mosolyok megelőlegezték, hogy a remény egyszer valósággá válhat. Ám ehhez az új esélyhez nagy erő kell. És a vágyódás azért a bizalomért, amely könnyebbé teheti lépteiket az úton, vissza a teljes, szabad élet felé. Hiszem, hogy a fogvatartottak szívét megérintette a Szentlélek, közelebb kerültek Istenhez és az ő igéjéhez. És ha majd az újjáépülő családok élete egy szebb és jobb jövő felé indul el, akkor tudni fogom, hogy a színdarabokba álmodott minden szó és hang megérte.” (URL7)

A 2023-as évben a Tízparancsolat-projekt sikerén felbuzdulva az emberi bűnök csoportosítása és osztályozása alapján a katolikus egyház erkölcsi tanításai szerint leginkább jelentősnek értékelt hét főbűn került feldolgozásra. A program kilenc bv. intézet bevonásával került végrehajtásra, melynek során a részt vevő fogvatartottak hét helyszínen, a számukra kiosztott bűn köré építve, ezúttal is művészetterápiás és drámapedagógiai módszerek alkalmazásával készítettek el egy színdarabot, míg a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben és a Váci Fegyház és Börtönben működő kórusok dalokat írtak.

A programba bevont fogvatartottak megmutathatták a bennük rejlő alkotóképességet, kreativitást, amely az alkotási folyamat során utat tör magának. A színdarabok bemutatásával lehetőségük nyílt arra, hogy a nehezen – vagy egyáltalán nem – kimondott szavak, a mélyen eltemetett gondolatok, a megbánás szavai a felszínre kerüljenek, megkönnyebbülést, megnyugvást hozva részükre. A hosszú távú cél ebben a projektben is a fogvatartottak motivációjának folyamatos fenntartása, továbbá az általuk elkészített alkotások érzékenyítő és bűnmegelőzési céllal civilek részére történő bemutatása, összességében pedig a bűnismétlési és visszaesési kockázatok csökkentése volt.

A komplex művészetterápiás program keretében a fogvatartotti kórusok által megírt és előadott zeneszámok pedig online felületen, a bv. szervezet YouTube csatornáján kerültek közzétételre, hogy az érdeklődők megismerhessék a komplex művészetterápiás érzékenyítő program keretében megvalósult művészeti tevékenységet. A fogvatartottak által megírt zenék hangfelvétel formájában történő bemutatása ugyanis nemcsak a szövegíróként, zeneszerzőként, illetve előadóként közreműködő fogvatartottak önbecsülésének fejlesztésére alkalmas, de a Várnagy Andrea művésznő, valamint Oláh László és Gottfried Richárd börtönlelkészek közreműködésével készült zenei anyag segíthet a fogvatartottakkal szembeni előítéletek csökkentésében is.

A bemutatott két projekt megvalósítása során a fogvatartottak felkészítésében közreműködő szakemberek számára nyilvánvalóvá vált, hogy a közös munka során a fogvatartottak megtisztultak, korábbi botlásukat, az elkövetett bűncselekményt, illetve annak következményeit megértették. Egy elítélt úgy fogalmazott, hogy „szinte szabadabbnak érzem magam itt, a börtön falai között,

mint a kinti életben, ahol a hazugságaim gúzsba kötöttek.” Várnagy Andrea művésznő pedig azt mondta a munka kapcsán, hogy „én még inkább megértettem a művészi alázat fontosságát, hiszen előadómű-vészként az ember minden esetben a tökéletességre törekszik. Azonban ezt a vegytiszta profizmust most többször el kellett engedni, mert abban a pillanatban, amikor erre törekedtem, már nem teljesen volt az övök az előadás. Ezt a nagyon finom mezsgyét kellett megtalálni, amelynek az egyik alapja mindvégig a kölcsönös tisztelet volt és így válhattak őszintévé ezek az alkotások, ami igazán a szívükből fogalmazódott meg.” (URL6)

Azon túl, hogy a próbák és az előadások során a fogvatartottak odafigyeltek egymásra, illetve megnyíltak egymás előtt, megfigyelhető volt, hogy a program során mindvégig óvták egymást a kihágásoktól, mert tisztában voltak vele, hogy amennyiben valaki fegyelmi cselekményt valósít meg, az kikerül a színjátszó csoportból. A résztvevők megtanultak előretervezni, megtanulták átgondolni a tetteiket, mert tisztában voltak azzal, milyen következményei lehetnek a rossz döntéseknek.

A fogvatartottak által készített színdarabok mindkét pályázati projekt megvalósítása során nyilvános bemutatókon kerültek előadásra a társ rendvédelmi szervek, törvényszékek, ügyészségek és önkormányzatok meghívott vezetői, középiskolások és pedagógusok, valamint a szereplő elítéltek hozzátartozói részére. Néhány helyszínen médiaérdeklődés is kísérte a programot, illetve a Szegedi Fegyház és Börtön színjátszó csoportja által írt, az irigységet feldolgozó bűnügyi történetet a Kulturális és Innovációs Minisztérium miniszterhelyettese is megtekintette. Ennek az előadásnak a legfontosabb üzenete az volt, hogy az irigység olyan következményekkel járhat, amire nincs ráhatása az embernek, illetve, ha valaki erre az útra rálép, akkor onnantól kezdve nehezen van számára visszaút.

Általánosságban egyébként elmondható, hogy valamennyi előadásnak volt egy olyan szimbolikus üzenete, rejtett gondolata, amely a hozzátartozók számára szólt, adott esetben bocsánatkérést fogalmazott meg feléjük. Ezért is volt nagy jelentősége annak, hogy a legtöbb helyszínen a bemutatók végén az intézetparancsnokok családi beszélőt engedélyeztek, ami megteremtette annak a lehetőségét, hogy nyugodt körülmények között válthassanak egymással néhány szót. A kapcsolattartás, annak fenntartása és erősítése a szabadulás utáni időszakra nézve is kiemelt jelentőségű, hiszen a törvénytisztelő életmód folytatását nagy mértékben elősegítheti egy biztos, biztonságot nyújtó családi háttér.

A színjátszó csoportok jellemzője, hogy azokban kortól és végrehajtási fokozattól függetlenül szívesen vesznek részt a szabadságvesztés-büntetésüket töltő személyek. Az előadások minél színvonalasabb megalkotása érdekében

a résztvevők aktívan és lelkesen vetik bele magukat a részükre feldolgozásra szánt témák színpadra vitelébe. A hosszú alkotási folyamat során kitartóan és hatékonyan együtt tudtak működni mind a fogvatartott társaikkal, mind a koordinálást végző személyi állományi tagokkal, vagy a felkészítésükben közreműködő civil segítőkkel, mentorokkal. A színházművészet és a drámapedagógia eszközeivel a művészetterápiás programok új utakat keresnek a fogvatartottakat érintő nehézségek megközelítésére és leküzdésére, továbbá a megvalósításuk során arra törekszünk, hogy javítsuk a társadalom és a büntetés-végrehajtás kapcsolatát. A drámapedagógia színházi eszközökkel dolgozik, miközben a résztvevők a pszichológia, a teológia, az irodalom segítségével, valamint megélt emberi tapasztalataik alapján a helyzetgyakorlatokban mérlegelhetik döntéseik rövid- és hosszútávú következményeit. Nem elhanyagolható tény továbbá az sem, hogy olyan sikerélményben lehet részük a fogvatartottaknak, amit sokan nem tapasztaltak meg a civil életben, hiszen az életük során több kudarc érte őket, mi több, talán az volt általánosnak tekinthető. A sikerélmény hatására pedig magabiztossá válnak, elismerik társaikat, együttműködőbbek lesznek a személyi állomány tagjaival szemben. A színjátszó csoportok büszkén mutatják be az általuk betanult darabokat akár fogvatartott társaik, családtagjaik, akár civil személyek alkotta nézőközönség előtt. A próbák és az előadások alatt megszűnik a külvilág, és maguk sem veszik észre milyen gyorsan múlik az idő, épp ezért a stresszoldás egy tökéletes eszköze a színdarab szereplőivel való ideiglenes azonosulás. A programban bevont fogvatartottak az alkotási folyamaton keresztül – valamint a projekt témája kapcsán – képesek olyan mélységig önmagukba tekinteni, olyan hibáikkal szembenézni, mellyel korábban nem volt bátorságuk, vagy nem találták azt a csatornát, amin keresztül kifejezhetnék volna érzéseiket, gondolataikat.

Ezek a projektek megerősítik, hogy a büntetés-végrehajtási közegben semmi nem fehér vagy fekete, mert fontos kiemelni, bármilyen szenzációs bűnmegelőzési programot valósítsanak is meg a fogvatartottak, írjanak bármilyen tökéletes börtönszínházi előadást, mindez nem mentesíti őket az általuk elkövetett bűncselekmény vagy annak következményei alól. Az időt nem lehet visszafordítani, az elkövetett bűncselekményeket nem lehet meg nem történné tenni. A fogvatartottaknak le kell tölteniük a kiszabott ítéletet, ugyanakkor akik számára a szabadulás elérhető, azoknak lehetőséget kell adni arra, hogy fel tudjanak készülni a társadalomba történő visszatérésre. Mert arról sem szabad megfeledkezni, hogy a büntetés letöltését követően ők újra közöttünk élnek majd. És az sem mindegy, hogy milyen állapotban, milyen motivációval térnek vissza a szabad életbe az egykori börtönlakók.

Amint azt Várnagy Andrea megfogalmazta, az említett programokban részt vevő bv. intézetekben hidak épültek a két világ közé, képletesen leomlottak a falak,

és a művészet szépségéből született érzések olyan közösségeket formáltak, amelyek az átélt csodák hatására egy jobb és szebb élet lehetősége felé ösztönzik a programban részt vevő elítélteket. A visszajelzések alapján mindazok, akik a személyes, mély üzenetekkel teli előadásokat láthatták, nyitott szívvel fogadták be azokat. Az NBT támogatásával megvalósult pályázatoknak, az abban részt vevő fogvatartottaknak, és az őket felkészítő személyeknek köszönhetően az előadásokat megtekintő nézők a művészet segítségével átélhették az egyes parancsolatok mélységét, a bűnök jelentőségét, és az életünket átformálni is képes hit és remény csodálatos erejét.

A programok folytatásával kapcsolatos tervek és lehetőségek

A 2024. évi programok keretében tervezetten folytatódik a művészetterápiás projekt. Ebben az évben a Bibliából megismert és már feldolgozott hét főbűnnel szemben álló hét mennyei erényt szeretnénk színpadra vinni, természetesen továbbra is önkéntesen jelentkező fogvatartottak részére megtartott foglalkozások eredményeképpen elkészült előadásokkal.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 2024. március 01-jén hatályba lépő módosulásával érvénybe lépő, kreditpont szerzésen alapuló kategóriarendszer működésébe és szellemiségébe jól illeszkedik a program, hiszen a jogszabály-módosulás alapkonceptiójával összhangban van az, hogy a felkínált reintegrációs tevékenységben aktívan részt vevő elítéltek a művészetterápiás program keretében nyújtott teljesítményük, illetve együttműködő készségük alapján elérhetik, hogy a számított kreditértékeken alapuló előmeneteli rendszerben érvényesüljenek.

Felhasznált irodalom

- Boldizsár I. (2010). *Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Magvető Kiadó.
- Kovács M. (2012). Mesék a rácsok mögött. In Feldmár A. & Büky D. (Szerk.), *Útmutató tévelygőknek* (pp. 217–235). Jaffa Kiadó.
- Várnagy A., Kovács M. & Katona M. (2022). *A Tízparancsolat projekt*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – Nemzeti Büntelmezési Tanács.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Storybook Dads*. <http://www.storybookdads.org.uk/>

URL2: *Egy mesemondó se került vissza a börtönbe*. http://index.hu/belfold/2013/08/07/egri_borton/

URL3: *Mesél az egri börtön*. http://index.hu/belfold/2010/11/15/mesel_az_egri_borton/

URL4: *Karácsony a női börtönben: „Anyá hülyeséget csinált, egy darabig csak havonta találkozhatunk”*. <http://www.nlcafe.hu/ezvan/20151226/borton-nok-karacsony/>

URL5: *Ha egy embert megmentünk az újabb börtöntől, az már nagyon jó*. http://hvg.hu/itt-hon/20130719_budai_istvan_interju

URL6: *Művészet a börtönben*. http://www.tani-tani.info/muveszet_a_bortonben

URL7: *Tízparancsolat, tíz börtön*. <https://reformatus.hu/misszio/hirek/tizparancsolat-tiz-borton/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kovács M. (2024). A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. *Belügyi Szemle*, 72(3), 431–447. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp431-447>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Kovács Mihály, aki a kovacs.mihaly@bv.gov.hu e-mail címen érhető el.

Valláserkölcsi nevelés egykor és ma

Religious values-based education then and now

Domokos Andrea

Prof. Dr., dékánhelyettes, intézetvezető, tanszékvezető, egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem,
Bűntügyi Tudományok Intézete
domokos.andrea@kre.hu

Absztrakt

Az írás célja annak bemutatása, hogy az állam és a társadalom nem elégedhet meg a bűnös megbüntetésével, a társadalom érdeke a bűnelkövető segítése is. Nem kizárólag a fiatalok elkövetőknél kívánalom a visszavezetés a társadalomba, hanem valamennyi bűnelkövető esetében. A reintegráció büntetőjogban való megjelenése nem a 21. század vívmánya, a magyar büntetőjogászok, kriminológusok már a 19–20. század fordulóján kifejtették álláspontjukat a bűnelkövető egyének társadalomba visszavezetésének szükségességéről, és arról, hogy szerintük mely módszerekkel érhető ez el. Sokan a bűnözők valláserkölcsi nevelését jelölték meg a leghatásosabb eszköznek. Módszerét tekintve az írás a korábbi kezdeményezéseket hasonlítja össze a jelenlegi büntetőpolitikával, a büntetés-végrehajtási kódexben megfogalmazott célokkal. A korabeli tudósok javaslatai, kísérletei ma is ötletet adhatnak a hasonló célok megvalósítása során. A legcélravezetőbb társadalomvédelem a bűnöző réteg utánpótlásának megakadályozása. A büntetés-végrehajtási intézetekben büntetésüket töltő, vagy onnan szabaduló egyének közösségbe történő visszasegítése során a legnagyobb segítséget az egyházak tudják biztosítani. A hasonló értékek és célok mentén folytatott kutatások összekötik a múltat a jelennel és a jövővel, a humanista büntetőjog mindenkori elvárása a bűnelkövetők számára a büntetés végrehajtása során és utóbb is annak maximális biztosítása, hogy a társadalmi normáknak megfelelő életet tudjanak élni.

Cél: Az írás célja annak bemutatása, hogy az állam és a társadalom nem elégedhet meg a bűnös megbüntetésével, a társadalom érdeke a bűnelkövető segítése is.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 24. Átdolgozás: 2024. 02. 26.
Elfogadás: 2024. 02. 27.

Módszertan: A reintegráció büntetőjogban való megjelenése nem a 21. század vívmánya, a tudósok korábban is kifejtették álláspontjukat a bűnelkövető egyének társadalomba visszavezetésének szükségességéről, és arról, hogy szerintük mely módszerekkel érhető ez el. Sokan a bűnözők valláseserkölcsi nevelését jelelték meg a leghatásosabb eszköznek.

Megállapítások: Az írás összegyűjti a korábbi magyar kezdeményezéseket és összehasonlítja azokat a jelenlegi büntetőpolitikával, illetve a büntetés-végrehajtási kódexben megfogalmazott célokkal.

Érték: A hasonló értékek és célok mentén folytatott kutatások összekötik a múltat a jelennel és a jövővel, a humanista büntetőjog mindenkori elvárása a bűnelkövetők számára a büntetés végrehajtása során és utóbb is annak maximális biztosítása, hogy a társadalmi normáknak megfelelő életet tudjanak élni.

Kulcsszavak: reintegráció, bűnelkövető, vallás, nevelés

Abstract

Aim: The aim of the article is to show that the state and society cannot be satisfied with punishing the offender, it is in society's interest to help the offender.

Methodology: The introduction of reintegration into criminal law is not an achievement of the 21st century. Scholars have previously expressed their views on the need to reintegrate offenders into society and the methods they believed can achieve this. Many of them have identified religious education of offenders as the most effective means.

Findings: The paper brings together previous initiatives and compares them with current penal policy and the objectives set out in the Penal Code.

Value: Research along similar values and goals connects the past with the present and the future. Humanistic criminal law always expects offenders to maximise their chances of living a life in accordance with social norms, both during and after the execution of their sentence.

Keywords: reintegration, offender, religion, education

Bevezetés

Tanulmányomat Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok emlékének ajánlom, akinek szakmai hitvallása volt, hogy a bűnelkövetők reintegrációjának egyik megoldása a kriminálpedagógiában keresendő (Ruzsonyi, 2020a). A nevelés éppolyan fontos a társadalomba visszavezetés útján, mint a vallásgyakorlás biztosítása.

A reintegráció a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnésig komplex feladat, melynek rendeltetése – a társadalom és annak tagjai védelme érdekében – a társadalommal összeütközésbe került személy társadalomba történő visszavezetése, elismerésének elősegítése (Belovics & Vókó, 2014). A büntetés végrehajtása alatt megkezdett reintegrációs tevékenység az utógondozás szakaszában folytatódik tovább.

Kriminálpedagógia

A kriminálpedagógiai kezelés elsősorban a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában merült fel igényként, ahogy a rabsegélyezés és a patronázs szükségessége is először velük kapcsolatban fogalmazódott meg. A veszélyeztetett gyermekek deviánsná, bűnözővé válásának megelőzését várták a patronáztól, a neveléstől, a segélyezéstől. A későbbiekben terjesztették ki ezeket a felnőtt bűnelkövetőkre is, felismerve, hogy a bűnmegelőzés hatékony módszereivé tudnak válni. A pedagógusok figyelme a 16–17. században fordult a bűn és a büntetés felé, a reszocializációt korrekciós eljárásokkal kívánták megvalósítani (Pál, 1976). Pestalozzi már a 19. század elején állami feladatnak tekintette a bűnözők nevelését, társadalomba visszavezetését és utógondozását (Pestalozzi, 1959). Wichern hamburgi lelkész a veszélyeztetett gyermekek „pásztori gondozását” vállalta, nevelőintézetet hozott létre részükre (Pál, 1976).

A magyar kriminálpedagógia kezdeteit Eötvös József kulturális és nevelési nézetei jelentették (Eötvös & Lukács, 1842). A 19. század közepén a társadalom jobbá tétele, megjavítása volt a haladó erők legfőbb célja. Az elítéltek erkölcsi javítását két szinten kívánták megvalósítani. Az első szint a külső, törvények általi javítás. A szabályok tisztelete, a munkavégzés, az indulatok megfékezése, a tudatlanság, iskolázatlanság felszámolása vezethet el a rendes élethez. A második szint a belső, erkölcsi javítás, ami a nevelés eszközeivel érhető el. Az erkölcsi nevelés, javítás végső célja olyan embereket visszaküldeni a büntetés-végrehajtási intézetekből a társadalomba, akik interiorizálják a normákat és önként válnak jogkövetővé büntetésük letöltése után.

1869-ben Magyarországon egy rendelet előírta, hogy a lelkészeknek minden fegyencsel külön kell foglalkozniuk, és az erkölcsi oktatás révén megtérésre és javulásra kell ösztönözni őket (Mezey, 1995).

Tóth Lőrinc úgy ítélte meg, hogy a szabadság elvesztése már magában elég súlyos büntetés, s a társadalom védelme is megvalósul az elzárás által. Az igazságszolgáltatás további feladatot is magára kell vállaljon, amelyet szerinte mind az emberi, mind a keresztyéni kötelesség parancsol: a raboknak nevelésben, oktatásban is

kell részesülniük (Tóth, 1889). Mind az oktatás, mind a lelkeszi munka szerepét kiemelte. A lelkészek működését, a vallásos-erkölcsi oktatást az elítéltek megjavításának egyik fő eszközének tartotta a rabok által végzett munka mellett. A feltételes szabadságra bocsátottak esetében is kiemelkedő szerepet szánt a lelkészeknek, akik felkészíthetik a szabadulót az erényes, jó magaviseletre. *„Az erkölcsjavítást kétségkívül előmozdítja a célszerűen berendezett fegyenc-könyvtár is, melyet az olvasni tudók igénybe vesznek.”* (Tóth, 1885). A szabadult elítéltekről való gondoskodás megszervezése terén Tóth Lőrinc nemcsak az állam, hanem az egész társadalom, a civil szervezetek és az egyházak szerepét is hangsúlyozza. *„A javítás s megmentés nemes, magas feladatát a büntető intézetek s az ezek eljárását szabályozó törvényhozás és kormány csak megkezdeni, előkészíteni tudja, de azt bevégezni, betetőzni főképp a felvilágosult s emberszerető társadalom feladata.”* (Tóth, 1885). Tóth kritizálja a nem kellőképpen befogadó szellemű társadalmat. *„A legnagyobb akadályok a büntetések fő céljának elérése ellen abból a bizalmatlanságból s ellenséges érzelemből származnak, mellyel a polgárok magok a büntető intézetek s az azokból szabadult egyének iránt viseltetnek. Az annyi áldozattal fenntartott, költséges intézeteket kárhóztatják, hogy nem képesek javítani, hivatkozva a visszaesések ijesztő nagy számára, s makacsul vonakodnak elhinni, hogy a volt rabok megjavulhattak.”* (Tóth, 1885).

Finkey 1911-ben az USA-ban járt tanulmányúton. Megvizsgálta, hogy miként szabályozzák a fiatalok elítéltek társadalomba visszavezetését. A Concordi Reformatoryban a munka már a fogvatartás alatt elkezdődött, a fiatalok etika, politika és szociológia előadásokat hallgattak. Ezt követően megvitatták az előadások anyagát (Finkey, 1911). A javítóintézetekből való ideiglenes elbocsátás esetén az intézetigazgató a helyi papot, tanítót vagy éppen nőegyletet kérte fel a fiatalok figyelemmel kísérésére. A társadalom együttműködése nélkül nem létezik hatékony bűnmegelőzés. A büntetőjog tudománya *„méltán hívja fel a társadalom figyelmét arra, hogy a bűnözés leküzdésében vegye ki a maga részét, vagyis a társadalom igyekezzék az önhibája által ejtett sebeket orvosolni s az államnak a bűnözés leküzdésére irányuló akciójában minden erejével segítségére siessen s azt anyagi erővel, és egyleti, testületi tevékenység útján támogassa e közérdekű s emberbaráti munkában.”* (Finkey, 1911).

Székely György a morálpedagógia képviselőjeként a nevelés erkölcsi vonatkozásait kutatta, egyúttal a bűnelkövetők nevelésének kérdéskörével is foglalkozott (Székely, 1913). Célja annak elérése volt, hogy az elkövetők lássák be bűnük rossz, elítélendő voltát. Az adott bűnelkövető pozitív személyiségjegyeit is kereste egyúttal. A lelkiismeretfurdalás, a bűntudat kialakításával együtt a jó tulajdonságok felismerése és a pozitívumokon alapuló személyiségfejlesztés a morálpedagógia feladata a bűnösök vonatkozásában.

Kármán Elemér a fiatalok bírájaként dolgozott, a züllés társadalmi okait vizsgálta, az erkölcsileg megtévedt, züllésnek indult és bűnös gyermekek sorsát kutatta (Kármán, 1917a). A gyermekek erkölcsi hibáinak és betegségeinek gyógyításával, kezelésével foglalkozott. „*A kriminálpedagógiai befolyásolás kérdésénél mindenekelőtt le kell szögezniünk a magyar törvénynek azt az álláspontját, amely nem elégszik meg azzal, hogy a bíróság csupán nevelő intézkedést rendel, hanem egyenesen bírói funkcióvá teszi a nevelőintézkedést és a bírót, valamint az ő közegeit és segítőit egyenesen arra hatalmazza fel, hogy a fiatalok nevelését irányítsák és vezessék...*” (Kármán, 1917b). Az Angyal Pál által megálmodott Kriminálpedagógiai Intézet létrehozásán Kármán munkálkodott. Laboratóriumi körülmények között terveztek munkatársaival pszichológiai, pedagógiai, medico-pedagógiai megfigyeléseket a fiatalokon. Szakvélemények készítését vállalták a fiatalok bíróságai, gyámügyi, gyermekvédelmi hatóságok és egyesületek számára. Kriminálpedagógiai könyvtár létesítését határozták el.

Angyal Pál a fiatalok esetében a bűnmegelőzés egyik módjának a vallás-erkölcsi nevelést tartotta. Az erkölcsi nevelés fontosságának elismerése, a reszocializáció, a patronázs támogatása Angyal büntetőjogi felfogásából egyenesen fakadt (Angyal, 1928). Ha egy nemzetben a fegyelmezettség meggyengül, ha az összetartás kapcsai meglazulnak, és ennek folytán széthúzó, romboló erők kerekednek felül – megbomlik az erkölcsi és gazdasági élet rendje, és napokon belül tönkremegy, amit századok alatt építettek.

Balogh Jenő szerint társadalmi támogatás nélkül nem működik a fiatalok bűnözésének megelőzése, szükséges a patronázs intézménye (Balogh, 1909). A fiatalok kriminalitásának növekedését nem deressel és nem bitófával kell visszaszorítani, hanem a büntetést egészen mellőző nevelési eszközökre van szükség. Balogh szerint a teológus és a morálpedagógus munkája sokkal többet ér, mint a legnagyobb gonddal keresztülvitt börtönrendszer, és a jogász csak hálával emlékeztethet meg az ő munkásságukról; nem hivatott azt sem bíráltni, sem kicsinyelni. Azok az állami intézmények, amelyek a vallás-erkölcsi nevelést, a szélesebb néprétegek oktatását és termelő munkára való alapos kiképzését biztosítják, egyúttal a legfontosabb megelőző tevékenységet végzik el. „*...pusztán a vallás vagy az elvont ethika tanításaival nem lehet az elhagyott fiatalok megélhetését biztosítani*” (Balogh, 1909), azonban úgy ítéli meg, hogy önmagában a munkára nevelés sem elégséges a vallás-erkölcsi nevelés és az „*akarat acélozása*” nélkül.

A 20. század második felében Szabó András, a fiatalok bűnözésével foglalkozva, helyes módszernek találta a kriminálpedagógiát (Szabó, 1979). A rendszerváltozás idejében alkotmánybíróként már másképp látta az állam szerepét, a büntetésre úgy tekintett, mint jogépségi büntetésre, amelynek szimbolikus

funkciója van. „*Ha például a nevelést vagy a kezelést tekintenénk célnak, súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a neveletlenség vagy gyógyíthatóság a mérce, a viszonyítási alap, de nem a tett súlya. A tettes személyiségállapota viszont jogállamban nem lehet a büntetés alapja. A jogépségi büntetés, a megtorló arányos büntetés sokkal humánusabb a látszólag humánus nevelő célbüntetésnél, mert nem érinti személyiséget, személyi autonómiát és lelkiismereti szabadságomat. A büntetőjogi büntetés kiszabás logikája nem cserélhető fel a nevelés és a gyógyítás logikájával, ha meg akar maradni az igazságszolgáltatás kereteiben.*” (Szabó, 1990). Meglátása szerint a nevelés vagy gyógyítás (Deres, 2013) mindössze szolgáltatásként kínálhatók fel a büntetés végrehajtása során.

Büntetőpolitika és a társadalomba visszavezetés feladata

A jelenlegi büntetőpolitika alapján a büntetés végrehajtás központi eleme az elítéltek visszavezetése a társadalomba. A reintegráció épp olyan fontos, mint a megelőzés és a büntetés. A letöltendő szabadságvesztés által a társadalom meggátolja a bűnelkövető további közösséggel lenes cselekedeteit, az alapvető problémára azonban csak az adhat hosszú távú, funkcionális megoldást, ha a büntetés-végrehajtás nem kizárólag az erőszak és az önkény eszközöként fejti ki hatását (Vókó, 2001). A büntetés végrehajtása során szükséges célkitűzés-ként kell szerepeljen a fogvatartott belső megváltoztatása, illetve a bűntől történő megszabadítása is (Frivaldszky, 2013).

Ruzsonyi (2014) meglátása szerint a reintegráció ernyőfogalom, amely számos szakterületen jelenik meg feladatként. Lényegi jellemzője az, hogy a kiszorult vagy marginalizálódott egyén közösségbe történő visszakérésének elősegítése minden területen dominánsan érvényesül.

Büntetés-végrehajtási kódexünk (2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról) a végrehajtás rendjéről úgy nyilatkozik, hogy a joghátrány okozása és a megelőzési célok érvényesítése mellett elő kell segíteni az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását is. 2024. január elsejével az elítéltek kreditpontok gyűjtésével ösztönözhetőek a büntetés-végrehajtás során az együttműködésre, a sikeres reintegrációra. A büntetés-végrehajtási rendszerben megjelenő új kategóriarendszer az elítélt motivációjára, reintegrációjára helyezi a hangsúlyt. A bevezetett kreditrendszer határozza meg azt is, hogy miként juthatnak hozzá a munkáltatási lehetőségekhez, miként valósul meg az oktatásban, képzésben, vallási szertartáson és a reintegrációs programokban

való részvétel (T/5882 Büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról).

A büntetés-végrehajtási kódex 164. § (1) bekezdése szerint a reintegrációs tevékenység keretében törekedni kell arra, hogy az elítélt bűncselekményének társadalomra veszélyességét felismerje, annak következményeit lehetőség szerint enyhítse. A (7) bekezdés szól arról, hogy az elítéltek reintegrációjának elősegítése érdekében a büntetés-végrehajtási szervezet igénybe veszi a börtönlelkészi szolgálat tevékenységét.

A büntetés-végrehajtási intézetben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa.

Azt is lehetővé kell tenni, hogy az egyházi személy, a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási egyesület által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen. Az elítélt magánál tarthatja a vallása gyakorlásához szükséges könyveket, írásos anyagokat és kegytárgyakat. A kegytárgyak vallásgyakorláshoz való szükségességének megállapításához az adott egyházi személy és vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjának állásfoglalása kérhető. A büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósítható vallásos szertartást biztosítani kell az elítélt számára. A súlyos, életveszélyes állapotban lévő elítélt kérelmére az egyházi személlyel vagy a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával való találkozást soron kívül lehetővé kell tenni. Az istentiszteletre önként jelentkezők részvétele nem korlátozható.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő (a büntetés-végrehajtási szervezethez tartozó, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával összefüggő pártfogói tevékenységet végző pártfogó felügyelő), a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, az elítélt társadalomba való beilleszkedését elősegítő, karitatív tevékenységet végző civil szervezetekkel, vallási közösségekkel, önkéntes közreműködőkkel utógondozást végez. Ennek célja az, hogy a szabadságvesztésből szabadulniak segítséget nyújtson a társadalomba beilleszkedéshez. Tartama legfeljebb egy év. Az utógondozásnak az elítélt kérelmére van helye.

A börtönmissziós tevékenység a reintegráció elősegítésében

A hit, a vallás a szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak életében reményt és megnyugvást jelent (Tihanyi, 2018; Miklósi & Tihanyi, 2023). A büntetés-végrehajtási intézet elősegíti a vallási közösségek szociális, karitatív, gondozói tevékenységét és az elítéltek a szabadulásra való felkészítéséhez nyújtott szolgálatait.

Tihanyi hangsúlyozza, hogy a börtönmisszió viszonyulása a bűnös emberhez, nem különbözik az alapvető teológiai tanításoktól. Pozitív üzenetként azt fejezi ki, hogy Isten előtt minden ember egyenlő, nincs különbség a „kicsit bűnös” és a „nagyon bűnös” között, hiába juttatják utóbbit a bűnei a rácsok mögé. Isten egyformán a kegyelmét kínálja mindkettőnek. Ennek az üzenetnek a gyakorlati „haszna” a fogvatartottak helyes önértékelésének kialakításában van. Ha valaki hiszi, hogy nincs különbség közte és a „kinti emberek” között, akkor lát kiutat a börtönkarrierből, akkor képes elhinni, hogy van más út is, mint amelyik visszavezet a börtönbe (Tihanyi, 2019).

Rendeletek az elítéltek vallásgyakorlásáról, a börtönlelkészi szolgálatról, valamint a börtönmissziós tevékenységről

Az elítéltek vallásgyakorlását A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának szabályairól szóló 16/2014. (XII.19.) IM rendelet rögzíti. Az elítélt részére biztosítani kell a vallása gyakorlásával kapcsolatos, törvényben meghatározott jogainak gyakorlását. Az egyházi személlyel, a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot az elítélt. Azt is kérelmezheti, hogy vallásának megfelelő élelmezésben részesüljön. A büntetés-végrehajtási intézetben jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség által fenntartott könyvtár is működhet. A börtönlelkészi szolgálat feladatait a 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szabályozza. A reintegráció vonatkozásában különös jelentőséggel bír a szabadságvesztésre ítélték segítése a szabadulás utáni beilleszkedéshez támogatást nyújtó vallási közösségekkel és ezek intézményeivel való kapcsolatfelvételben, illetve közreműködés az utógondozásban. A börtönlelkész az az egyházi személy, illetve az az egyházi vagy felekezeti elöljáró által e feladattal megbízott személy, aki rendszeres jelleggel börtönlelkészi szolgálat körébe tartozó tevékenységet végez. Tihanyi fontos kutatást végzett a vallási nevelésben részt vevő fogvatartottak értékrendjének alakulásáról (Tihanyi, 2019). Kutatása során igazolást nyert, hogy a vallási nevelés hatással bír a fogvatartottak értékrendszereire. A vallási nevelés intenzitása az elérni kívánt eredmény szempontjából meghatározó jelentőségű. A kívánatosnak tartott hatás eléréséhez nem elég, ha a fogvatartottak csak a vallási alkalmakat látogatják, hanem szükséges az intenzív, a börtönélet lehető legtöbb területére kiterjedő vallási nevelés. Tihanyi meglátása szerint ennek leghatékonyabb formája az elkülönült vallási részleg működése. Ahhoz, hogy az elért eredmények hosszú távon is tükröződjenek

a társadalmi cselekvéseken, szükséges, hogy a szabadult fogvatartottak „vallási utónevelést” kapjanak. Tihanyi szerint szükséges a vallási programokban részt vevő elítélteket a szabadulást követően a közegyház gyülekezeteibe integrálni.

A börtönlelkészek szerepfelfogását interjúkban kutatta Tihanyi, akiknek közös álláspontja az volt, hogy a lelkészt nem lehet nevelőnek vagy pszichológusnak tekinteni, hanem olyan személynek, aki Isten szolgálatában állva az evangéliumot hirdeti (Tihanyi, 2019). A lelkészek – céljuk elérése érdekében – alkalmazkodnak börtöngyülekezetük kulturális sajátosságaihoz, ezért a vallási üzenetet lefordítják a börtönkultúra nyelvére. Céljaik megegyeznek a büntetés-végrehajtási kódexben megfogalmazott reintegrációs célokkal, amennyiben a vallás tanításainak elfogadása egyben a fogvatartottak értékrendszerében beálló változást is jelent.

L. Molnár István börtönlelkész 2015-ben így írt a börtönben betöltött szerepéről: „*Ma a lelkészt egy kicsit pszichológusnak tekintik és egy kicsit nevelőnek is, viszont ezekkel elveszíti a lelkészi hatását. Lehet, vannak olyan elképzelések, hogy segítsük a reintegrációt, de azt hiszem, hogy a bent lévők még a családba történő integrációt sem tanulták meg. Nem tudják, mit jelent családban élni. Először integrálni kell a családba, nem pedig reintegrálni.*” (Sz. n., 2015). A börtönlelkész feladata nem lehet az állam által meghatározott reintegrációs tiszti szerepkörhöz hasonlatos, jóval több annál, örök szerep, amelyet a református lelkész helytől, időtől függetlenül betölt.

Ruzsonyi meggyőződése volt, hogy a kriminálpedagógia lehet a büntetés-végrehajtási munka rendszerszervezési alapelve. A büntetés-végrehajtási programok megtervezése során messzemenően szem előtt kell tartani a sikeres reintegráció kriminálpedagógiai alapelveit. Őszintén remélem, hogy Ruzsonyi Péter több évtizedes elméleti és gyakorlati munkája beépül a jelenlegi szabályozásba, és régóta javasolt megoldási javasolataiból néhány megvalósul a 2024. január elsejével hatályba lépő új rendszerben, segítve az eredményes visszailleszkedést, reintegrációt (Ruzsonyi, 2020b). Ebben a közös célunkban pedig nagyon sok segítséget tudnak adni az elítélteknek a börtönlelkészek a szabadság-végrehajtás, majd az utógondozás során egyaránt.

Felhasznált irodalom

- Angyal P. (1928). *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. T.-C.* Athenaeum.
- Balogh J. (1909). *Fiatalkoriúak és büntetőjog.* Athenaeum.
- Belovics E. & Vókó Gy. (2014). *A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata.* HVG ORAC.

- Deres P. (2013). Az alkohollal kapcsolatos bűncselekmények értékelése a magyar büntetőjog általános részében. *Jogtörténeti Szemle*, 11(2), 8–13.
- Eötvös J. & Lukács M. (1842). *Fogházjavítás*. Heckenast.
- Finkey F. (1911). *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Frivaldszky J. (2013). *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Szent István Társulat.
- Kármán E. (1917a). A kriminálpedagógia feladatai. *Magyar Pedagógia*, 26(5), 241–249.
- Kármán E. (1917b). A fiatalok bíróságainak kriminálpedagógiai alapjai. *Jogtudományi Közlöny*, 51(2), 12–14.
- Mezey B. (1995). *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Osiris-Századvég.
- Miklósi M. & Tihanyi M. (2023). A börtönökben folyó vallási nevelés lehetséges hatásai. *Belügyi Szemle*, 71(9), 1621–1633. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.9.6>
- Pál L. (1976). *Nevelés a büntetésvégrehajtásban. Kriminálpedagógiai Tanulmány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Pestalozzi, H. (1959). *Válogatott Művek. I.* Tankönyvkiadó.
- Ruzsonyi P. (2014). Kriminálpedagógia és az új Bv. Kódex. In Deák F. & Pallo J. (Szerk.), *Börtönügyi Kaleidoszkóp: Ünnepi Kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére* (pp. 179–194). Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa.
- Ruzsonyi P. (2020a). Kriminálpedagógia mint a büntetés-végrehajtás kínáló rendszer-vezérlési alapelve. *Magyar Rendészet*, 20(3), 215–225. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.13>
- Ruzsonyi P. (2020b). Egy kriminálpedagógiai kutatás margójára. In Madai S., Pallagi A. & Polt P. (Szerk.), *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére* (pp. 439–448). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Sz. n. (2015). Tizenöt éves a börtönlelkészi szolgálat. Kerekasztal-beszélgetés lelkészekkel a szolgálatokról. *Börtönügyi Szemle*, 34(3), 70–86.
- Szabó A. (1979). A büntett és büntetése. Gondolat.
- Székely Gy. (1913). *Morálpedagógiai kérdések*. Lampel R. Könyvkiadó Vállalat.
- Tihanyi M. (2018). A Börtönlelkészi Szolgálat működése. A vallásszabadság jogának szervezeti keretei a büntetés-végrehajtási intézetekben. *Iustum Aequum Salutare*, 14(3), 217–232.
- Tihanyi M. (2019). *Bűn – hit – szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban*. Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Tóth L. (1885). Fegyházi tanulmányok I. Az Illavai Fegyház. In Pesty F. (Szerk.), *Értekezések a társadalmi tudományok köréből* (VIII. kötet 2. szám). Magyar Tudományos Akadémia.
- Tóth L. (1889). A visszaesés okairól s óvszereiről. In Pesty F. (Szerk.), *Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből* (X. kötet 4. szám). Magyar Tudományos Akadémia.
- Vókó Gy. (2001). A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. *Jura*, 7(1), 95–103.

Alkalmazott jogszabályok

23/1990. (X. 31.) AB határozat

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

A börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet

A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának szabályairól szóló 16/2014. (XII.19.) IM rendelet

T/5882. Büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Domokos A. (2024). Valláserkölcsei nevelés egykor és ma. *Belügyi Szemle*, 72(3), 449–459.
<https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp449-459>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Domokos Andrea, aki a domokos.andrea@kre.hu e-mail címen érhető el.

Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? Kutatás hosszúidős fogvatartottak körében

Is There a Relationship Between Religious Belief and Regret? Research Among Long-term Prisoners

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens, rendőr alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Sivadó Máté

Dr. PhD, adjunktus, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sivado.mate@uni-nke.hu

Fekete Márta

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
fekete.marta@uni-nke.hu

Miklósi Márta

Dr. PhD, adjunktus
Debreceni Egyetem,
Bölcsészettudományi Kar
miklosimarta@unideb.hu

Absztrakt

Cél: Annak vizsgálata, hogy azoknak a hosszú börtönbüntetésre ítélt elkövetőknek, akik a börtönben aktív módon vesznek részt vallási gyakorlatban, mi jellemzi a vallásosságukat, és ezek a jellemzők milyen módon hatnak az elkövetett bűncselekmény és az ezért kiszabott büntetés megítélésére.

Módszertan: A szerzők a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélyével három büntetés-végrehajtási intézetben, összesen 16 fogvatartottal vettek fel interjút. Valamennyien több mint 15 éves börtönbüntetést töltöttek, és a börtönlelkészek megítélése szerint aktívan vesznek részt vallási gyakorlatokon. Az interjúkérdéseket előzetesen elgondolt narratívák alapján alakították ki, majd ezeket a narratívákat elemezték. Az elemzések alapján megállapították, hogy mi jellemzi az interjúalanyok vallásosságát, és az általuk elkövetett cselekményről, valamint büntetésükről alkotott felfogásukat. Végül pedig

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 01. 28. Átdolgozás: 2024. 02. 13.
Elfogadás: 2024. 02. 15.

összevetették, hogy a vallásosság különböző jellemzői milyen összefüggéseket mutatnak a cselekményről és az ítéletről alkotott felfogásokkal.

Megállapítások: A hitüket mélyebben megélők jellemző módon vállalják a felelősséget, többségük még a büntetés mértékét sem vitatja. A felelősségüket elismerők esetében megjelenik a megbánás motívuma is, amely erősen vallási töltetű. Erre utal, hogy mindazoknál, akik elismerik a cselekményüket és megbánást tanúsítanak, határozottan megjelenik a megbocsátás iránti vágy motívuma. A vallásos hit minősége és a felelősségvállalás közötti pozitív és szorosabb összefüggésre utal, hogy azok a fogvatartottak, akikre a vallásossággal szembeni szkepticizmus jellemző, ők elismerik a cselekmény elkövetését, de semmilyen megbánást nem tanúsítanak. Ugyancsak erre a kapcsolatra enged következtetni, hogy akiket inkább a formális hit jellemez, azok vagy tagadták cselekményüket, vagy nem szóltak róla.

Érték: A megbocsátásban megjelendő engesztelődés pozitívan képes befolyásolni a büntetési célok elérését. Szakirodalmi adatok szerint ugyanis a megbocsátás és az engesztelődés jelentősen csökkenti a bűnisméltlés valószínűségét. Ez a megbocsátás szinte minden irányára igaz. A sértett megbocsátására éppen úgy, mint az elkövető másokkal szembeni megbocsátására. Ezért feltételezhető, hogy a vallásosságban megjelendő megbánás és megbocsátás motívumok a visszaesővé válás ellen hatnak.

Kulcsszavak: hosszú idejű börtönbüntetés, fogvatartottak vallási nevelése, vallásosság megélése, büntetés megélése

Abstract

Aim: To examine what characterises the religiosity of those offenders sentenced to long prison terms who actively participate in religious practice in prison and how these characteristics affect the crime committed and the judgment of punishment.

Methodology: With the National Command of the Penitentiary Organisation's permission, authors interviewed 16 inmates in three penal institutions. All of them have been serving more than 15 years in prison and, according to the prison chaplain, are actively involved in religious practices. The interview questions were created based on preconceived narratives, and then these narratives were analysed. Based on the analyses, authors determined what characterises the religiosity of the interview subjects and their perception of the crime they committed and their punishment. Finally, authors compared the correlations between different characteristics of religiosity with perceptions of the act and the judgment.

Findings: Those who live their faith more deeply take responsibility in a typical way, most of them do not even dispute the extent of the punishment. In the case of those who admit their responsibility, the motive of regret also appears, which has a solid religious charge. This is indicated by the fact that all those who admit their actions and show remorse have the motive of a desire for forgiveness. A positive and closer connection between the quality of religious faith and responsibility is indicated by the fact that those prisoners who are characterised by scepticism towards religiosity admit to committing the act but do not show remorse. It also leads to the conclusion that those more characterised by formal faith either denied their act or did not talk about it.

Value: Atonement appearing in forgiveness can positively influence the achievement of punishment goals. According to literature data, forgiveness and reconciliation significantly reduce the likelihood of recidivism. This is true for almost all directions of forgiveness. For the forgiveness of the victim as well as the forgiveness of the offender towards others. Therefore, it can be assumed that the motives of repentance and forgiveness in religiosity work against becoming a recidivist.

Keywords: long-term prison sentence, religious education of prisoners, experiencing religiosity, experiencing punishment

Elméleti háttér

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy azok a hosszú idejű szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak, akik a büntetés ideje alatt aktív módon vesznek részt vallási nevelési programokban, milyen módon élik meg saját vallásosságukat, és ezzel összefüggésben hogyan ítélik meg azt a büntetést, amelyet töltenek. Fő kutatási kérdésként ez úgy is megfogalmazható, hogy a vallás megélése befolyásolja-e azt, ahogyan a hosszú idejű szabadságvesztést töltő elkövető a saját büntetését és azt a cselekményt megítéli, amely miatt a büntetést kapta. Erre igyekszünk választ találni a további – egzakt módon megfogalmazott – kutatási kérdésekre adott válaszok segítségével.

A kutatás Magyarországon zajlott. Itt továbbra is erős a keresztény egyházak jelenléte. A börtönökben folyó vallási gyakorlatot biztosító börtönlelkészi szolgálatban mindösszesen a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyházak vehetnek részt.¹ Rajtuk kívül a büntetés-végrehajtási szervezet

---

1 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről.

engedélyével kisebb egyházak, illetve különböző missziós szervezetek vehetnek részt a fogvatartottak vallási nevelésében. E szervezetek kivétel nélkül keresztény hitelveket követnek. Mindezek miatt óhatatlan, hogy ebben a kutatásban a vallás, vallásosság empirikus vizsgálatakor a keresztény értelmezés hangsúlyossá váljon.

Nemzetközi jogi dokumentumok azt a nézetet követik, hogy a vallás az egyén személyiségének olyan belső immanens része, amelynek megváltoztatása nem várható el (URL1). Annak megítélésére, hogy valamely személy számára mit jelent a vallás és mit jelent vallásosnak lenni, többféle értelmezési és mérési megoldás létezik. Ilyen az European Values Study és a World Values Survey Study felmérések által alkalmazott módszertan (Haerpfner et al., 2022). Itt megjelenik annak kérdése, hogy ez csupán rítusok és normák követését jelenti, vagy életnek és halálnak ad értelmet. Ugyanígy megjelenik annak kérdése, hogy mennyire tartják kizárólagosnak a saját vallásukat. Más értelmezésben a vallás mint világnézet lencsét biztosít, amelyen keresztül az emberek megértik létezésük eseményeit (Simonelli & Novalski, 2023). Ebben a kontextusban a vallás segít értelmezni a világ és az egyén életének eseményeit. Vagyis a vallás alkalmas arra, hogy értelmezési keretrendszert nyújtson, melynek segítségével az egyén elhelyezi magát a világban, és értelmezi az életeseményeit. Ugyanakkor a vallás többé nem jelent erkölcsi kényszert, hanem az egyén szabad választásán nyugszik. Ez a helyzet vallási pluralizmust eredményez (Berger, 2011), ez pedig megengedi nem csupán a szabad választást, hanem a választás elutasítását is, azaz az elköteleződés nélküli vallásosságot, melyben az egyén nem köti magát feltétel nélkül egyetlen felekezethez, vagy akár egyetlen valláshoz sem. Ennek a verbális kifejeződése a „magam módján hiszek” kijelentése, amelyet Magyarország méltán neves vallásszociológusa, Tomka Miklós a mérési módszereiben fogalmazott meg így (Tomka, 2010). Ugyancsak számolnunk kell azal a jelenséggel, hogy az egyének vallásosságában gyengülő szerepet játszanak az intézményi formák. Azaz az európai népeiséget egyfajta egyháztalanság és vallási individualizáció jellemzi (Casanova, 2009). Ennek megfelelően annak értelmezése, hogy mit jelent vallásosnak lenni, számtalan értelmezési lehetőséget ad, és ugyancsak számtalan réteggel rendelkezik. Többek között magában foglalja a transzcendens hitet, a rítust, a hagyományokat, értékrendet, kulturális sajátosságokat (Norris & Inglehart, 2011; Inglehart & Baker, 2000). Némely értelmezés szerint a vallásosságon belül két fő dimenziót lehet megkülönböztetni. A vertikális dimenzió az egyén túlvilági létére összpontosító hiedelmeket foglalja magában, míg a horizontális dimenzió az evilági, lényegében a társadalmi léttel összefüggő dimenzió (Davidson, 1972). Ez utóbbiba tartozik az egyén társas aktivitása, társadalmi léte (Trautmüller, 2011).

E tanulmány keretei között a vallásosság narratívái közül a transzcendens hitet, a hagyományokat, a társadalom tagjaihoz való viszonyt, valamint az élet-események vallási átkeretezését vesszük figyelembe. Mindezt kiegészítjük különálló módon a származási család vallási hátterével, valamint az elkövető gyermekkori vallási nevelésével.

Álláspontunk szerint maga a büntetés motívuma két elemre bontható. Egyik a bűnfelelősség, azaz annak megállapítása, hogy az adott egyén követte el a terehére rótt cselekményt. A másik elem pedig a büntetés kiszabása, amelyben megjelenik a felelősség és társadalomra veszélyesség mértéke. A büntetés megelése vizsgálatának egyik legfontosabb kérdése, hogy az elítélt mennyire fogadja el a bűnösségét, azaz vállalja-e tettei következményeit, és mennyire tartja igazságosnak a rá kiszabott büntetést.

A büntetési célok egy része az, hogy reflektáljon egy múltban elkövetett cselekményre, azaz lényegét tekintve megtorlás. A büntetési célok másik része pedig előre mutató módon a jövőt igyekszik formálni, azaz olyan hatások kiváltására törekszik, melyek révén az elkövető hasznos tagjává válik a társadalomnak. Ilyen lehet a felelősség erősítése (Sifferd, 2021), vagy akár az elrettentés is felfogható jövőbe mutató hatásként (Ellis, 2003). Az elrettentés célja, hogy a büntetéstől való félelemérzet előidézése révén már a szankcióval való fenyegetés is elégséges legyen annak érdekében, hogy akár az elkövető, akár más személy újabb bűncselekményt ne kövessen el. Idejétmúlt büntetési célnak tűnik, a bírói jogalkalmazás mégis előszeretettel hivatkozik rá, kiváltképp nagy visszhangot kiváltó, vagy túlzottan gyakori, elszaporodó cselekményeknél. A megtorláson kívül valamennyi büntetési cél a társadalom védelmének érdekében bünteti a cselekmény elkövetőjét.

Kutatásunk részét képezi annak vizsgálata, hogy kifejeződik-e az elkövető megbánása. Egészen pontosan az a kérdés, hogy megbánta-e, amit tett, mégpedig úgy, hogy abban bűnbánat jut kifejezésre. Egy cselekmény megbánása sokféle lehet. Az elkövető megbánhatja cselekményét azért, mert a bíróság megbüntette érte, vagy akár azért, mert a közösség elítélte (Duff, 2001). A megbánás motivációi között lehet annak igénye, hogy ezáltal a közösség visszafogadja (Bennett, 2008). Témánk szempontjából annak van jelentősége, hogy megbánta-e, amit tett azért, mert felismerte, hogy cselekménye bűn. Ennek jó kifejező eszköze a megbocsátás iránti vágy és a másoknak való megbocsátásra törekvés. Ebből a szempontból a büntetés megelésnek vizsgálata további elemmel bővíthető. Ez pedig az, hogy van-e benne megbánás. Kutatási kérdésként került meghatározásra, hogy a büntetés megelésben szerepet kap-e a megbánás, és ha igen, akkor ez a saját elrontott élet feletti bánkódást jelenti-e, vagy az elkövetett cselekménnyel okozott sérelmek megbánását.

A büntetés megítélésének, elfogadásának másik fontos kérdése, hogy azt jogosnak fogadja-e el az elítélt. A kriminológia általában megelégszik ennek vizsgálatával, de a megbánás motívumának kutatása rendre elmarad. Létezik olyan szakirodalmi álláspont, amely szerint a valós jogi cselekvési lehetőség hiánya legalább részben megalapozhatja a felelősségre vonás alóli kifogást. Eszerint a strukturális igazságtalanságok megkérdőjelezzik a büntetés igazságosságát (Sifferd, 2023). Mások szerint az eljárási igazságosságnak van döntő szerepe a büntetés megítélésében, és ennek révén a büntetés elviselésében (Atkins et al., 2023). Ebből a szempontból hiánypótló volt az a felismerés, hogy az elítéltek a viták tényleges kimenetelét tekintik az igazságosság barométerének. A büntetés súlya és igazságosságának érzete a legtöbb esetben összekapcsolódik (Jenness & Calavita, 2018). Különösen érdekes ez azok esetében, akik hosszú idejű vagy tényleges életfogytiglan tartó szabadságvesztést töltenek. Kutatásunk alanyai mind ilyenek. A legalacsonyabb büntetési tétel 15 év szabadságvesztés volt. Ennek megfelelően felmerülő kutatási kérdés volt, hogy a hosszú, olykor kilátástalanul hosszú börtönbüntetést hogyan ítélik meg azok, akik vallásgyakorlónak váltak a börtönben. Így a kutatási kérdések között szerepel, hogy a vallásnak van-e szerepe a büntetés és annak igazságossága elfogadásában, vagy inkább az általánosabban jellemző önigazolási technikák működnek (Adshead, 2011).

A szakirodalom az elmúlt évtizedekben leginkább azt vizsgálta, hogy a vallásosságnak milyen szerepe van a bűnelkövetőkre kiszabott vagy kiszabható büntetések megítélésére (Grasmick & McGill, 1994; Applegate et al., 2000; Unnever an Cullen, 2006; Baker & Whitehead, 2020). Ezek az eredmények azt mutatják be, hogy a személyes hit preferenciái hogyan hatnak a másokat sújtó büntetés megítélésére. Ezekhez képest a mi kutatásunk egyik fő kérdése az, hogy a vallását a börtönben megtaláló, vagy ott megélő elítélt, hogyan ítéli meg a saját büntetését. Érvényesül-e a saját büntetés megítélésében valamilyen vallásos attitűd?

Minél hosszabb a büntetés, annál kisebb annak reménye, hogy az elítélt szabadulni fog valaha is. Ebből a szempontból lényeges kérdés, hogy a vallásos attitűd hogyan jut érvényre a hosszútávú büntetések elfogadása, megélése, feldolgozása esetében. Ez önmagában véve túlmutat a börtönbüntetés elfogadásán, mert a korábban alkalmazott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, vagy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek vizsgálatát legkorábban 40 évre kitűző ítéletek alkalmasak lehetnek arra, hogy megfosszák az egyént a szabadság reményétől. Mindezek fényében válik érdekes kutatási témává a hosszú ítéletes fogvatartottak közül a vallásgyakorlók büntetéssel kapcsolatos értékítélete.

Az előbbieket összegezve három kutatási kérdésünk így fogalmazható meg: A vallásnak van-e szerepe a bűncselekmény elismerésében, az érte kapott büntetés

és annak igazságosságának elfogadásában? A vallásosság leképeződéseként megjelenik-e a büntetésben a bűnbánat, illetve a megbocsátás iránti vágy? A gyermekkori vallási kapcsolódások meghatározó jelentőséggel bírnak-e a későbbi vallási életre és ezen keresztül a bűncselekmény elismerésére és a büntetés elfogadására?

A feltett kérdésekre előzetes válaszként az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg: Első hipotézisünk szerint nem önmagában a vallásosság, hanem annak mély, tartalmi megélése pozitív befolyással van a cselekmény elismerésére, valamint a büntetés és annak igazságosságának elfogadására. Második hipotézisünk szerint a vallásosság mély és tartalmi megélése pozitív kapcsolatot mutat a cselekmény megbánásával és a megbocsátás iránti vágygal. Harmadik hipotézisünk szerint a gyermekkori vallásos nevelés igen kis mértékben volt jelen a későbbi elkövetők életében, de ahol jelen volt, ott pozitív szerepet játszik a későbbi bűncselekmény elismerésében és a büntetés elfogadásában.

Módszer

A kutatás módszerül az interjút választottuk, hiszen a téma feltárása során elsődleges célunk nem számszerű adatok kinyerése volt, hanem interjúalanyaink vélekedésének, attitűdjének megismerése. Az interjúval kapcsolatban Gorard úgy fogalmaz, hogy „*a történetek könnyebben megragadnak az emberi elmében, illusztratív jellegük megkérdőjelezhetetlen*” (Gorard, 2004). Amikor a hit megéléséről, a vallásosság manifesztációjáról beszélünk, akkor inkább ezekre a történetekre vagyunk kíváncsiak. Seidman szerint az interjú felvétele során a kérdezőnek figyelemmel kell lennie a válaszadó jelenlétére, energiaszintjére, érzelmi reakcióira, az eltelt időre (Seidman, 2002). Ezek – és főleg az érzelmi reakciók – utólagos, tudatos kutatói reflektálása (is) biztosítja a kvalitatív kutatások validitását. A kvalitatív kutatások validitását szolgálja a Denzin által triangulációnak nevezett feltétel. A trianguláció lehetőséget ad arra, hogy egyazon jelenséget többféle oldalról tudjunk vizsgálni, így biztosítja a módszer objektivitását. Denzin szerint a triangulációnak négy területe van, mégpedig 1) az adatok, 2) az elméletek, 3) a módszerek és 4) a kutatók háromszögelése (Denzin, 1970; 2018). Jelen kutatás megtervezése során külön figyelmet szenteltünk az adatok és a kutatók háromszögelésének.

A zárt intézetekben lefolytatott vizsgálatok különösen nagy odafigyelést igényelnek a kutatóktól, hiszen az alapvető kutatásetikai szabályok szem előtt tartása, az önkéntesség és az anonimitás elvének betartása mellett (Babbie, 2001) ügyelni kell arra, hogy – lévén sérülékeny áldozatokkal van dolga a kutatónak – a „ne árts” alapvetés ne sérüljön (Quina et al., 2015).

Az interjúkérdések

A kérdéssor összeállításánál a börtönkapcsolatok dialogikus jellegét tartottuk szem előtt (lásd például [Kreager & Kruttschnitt, 2018](#)), így ebben a rendszer szemléletben gondolkodva készült a fogvatartotti interjúkérdéssor.

A fogvatartotti kérdéssor öt nagyobb témacsoport köré épült, melyből a 2–5 kérdések kapcsolódnak szorosan a kutatás témájához:

- 1) Bemutatkozás, öndefiníció.
- 2) Vallásosság percepciója, azzal kapcsolatos vélekedések megismerése (mit jelent számára a vallás, miben nyilvánul meg a vallásossága, milyen felekezethez jár).
- 3) Hittel kapcsolatos mélyebb élmények azonosítása, motiváció megismerése (van-e meghatározó referenciaszemély a hitélet gyakorlásában – akár lelkész, meghatározó jellegű vallásos élmény).
- 4) Vallás megélése a börtönfalakon belül (három szó arra, mit jelent számára a vallás, vallás szerepe a szabadulás utáni életében).
- 5) Attitűdváltozások a vallás hatására (börtönbüntetés előtti életmód értékelése, megterés előtti élet értékelése, vallás befolyásoló szerepe a viselkedésére rövid- és hosszútávon).

Az interjúk félig strukturált interjúk voltak, és a kérdéssort úgy állítottuk össze, hogy a narratívák elemzésével lehetővé váljon a hosszúidős fogvatartottak körében a vallásosság, a megterés motivációs hátterének, illetve a kiszabott büntetés megítélésére vonatkozó összefüggések vizsgálata

Az interjúk felvételének körülményei

Az interjúban való részvétel a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélye alapján, és önkéntes alapon történt, a kutatásetikai szabályok szem előtt tartásával. A trianguláció alapvetéseit figyelembe véve az interjúk felvételekor két kutató volt jelen, egyikük a beszélgetést vezette, a másikuk a háttérbe vonulva megfigyeléseket végzett. A beszélgetésekről hangfelvétel készült, melyeket a későbbiekben anonimizálva Word dokumentumba írtunk, az elemzés során a leírt szövegekkel dolgoztak. Egy-egy interjú átlagosan 30–50 percet vett igénybe. Összesen 16 interjút vettünk fel 2022. november és 2023. február között, ebből hét a Szegedi Fegyház és Börtönben, öt a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtönben, négy a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben készült. A 16 beszélgetés nemek szerinti aránya: 14 férfi és 2 nő. Az interjúk alanyai valamennyien 15 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetést töltenek. A büntető kódex és az ítélkezési gyakorlat

alapján ez azt feltételezi, hogy valamennyien személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt töltik a büntetésüket.² Többen közülük tényleges életfogytig tartó vagy olyan hosszú időtartamú szabadságvesztést kaptak, ami azt feltételezi, hogy nagy valószínűség szerint soha nem szabadulnak a börtönből. A minta kiválasztásában a börtönlelkészek segítségét kértük. Azt kértük, hogy az önként jelentkező fogvatartottak két paraméternek feleljenek meg. Az egyik, hogy 15 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés legyen az ítélet, a másik, hogy a lelkész megítélése szerint a fogvatartott aktív és rendszeres résztvevője legyen a vallási alkalmaknak. A kutatásra engedélyezett börtönökben mindkét paraméternek megfelelt az a 16 fő, akiket meghallgattunk.

Az elemzés módja

A kvalitatív adatelemzésben az analízis alapját a fogalmi egységek adják (Babbie, 2001). Az elemzés során az egyes kérdés- és témablokkokat vettük fogalmi egységként. Ezek a fogalmi egységek a következőképpen alakultak:

- 1) Vallásosság megélése, vallás percepciója.
- 2) A büntetés megítélése, azaz az ítélet igazságossága, a büntetés elhordozásában megjelenik-e valamilyen vallásos értelmezés és megjelenik-e a megbánás.

A kódolás, címkézés manuálisan történt. A címkézés során is szem előtt tartottuk a trianguláció elvárásait (Denzin, 1970; 2018), így azt nem egy kutató végezte, illetve egymás kódjaira is reflektáltunk. Így születtek meg a végleges kódkategóriák. A kézi kódolás a szöveg mélyrehatóbb elemzését teszi lehetővé, ám nagy mértékben épít a kutató reflexivitására (Molnár, 2016). Ezért is fontos az, hogy több kutató is kódolja a szöveget. A kódolással egyidejűleg már a narratívákat is gyűjtöttük. Az egyes fogalmi egységek esetén az alábbi címkéket alkalmaztuk és gyűjtöttünk hozzájuk narratívákat, illetve az elemzések is ezeket szem előtt tartva valósultak meg.

- 1) A büntetés megélésének reflektálásával kapcsolatban az alábbi vélekedések jelentek meg:
  - a. a kapott büntetés igazságtalan;
  - b. a büntetés eltúlzott;
  - c. megérdemelt büntetés;
  - d. megbánás (az elkövetett cselekmény megbánása, vagy a saját elrontott élet feletti bánkódás);
  - e. vallás hatására változni akarás.

---

2 Act C of 2012 on the Criminal Code.

- 2) A vallásosság percepciója, a vallás megélése esetén a következők kerültek említésre:
- a vallás mint átkeretezés (fontosság érzése, az életesemények értelmezése);
  - a megbocsátás mint vallási motívum;
  - vallás mint a személyiségfejlődés eszköze;
  - gyermekkori vallási háttér;
  - rítusok jelentősége a vallásos létben (mint ami a börtönvéken átsegít);
  - személyes hit a börtönben.

A megbocsátásra vonatkozó direkt kérdésünk nem volt, ugyanakkor a szövegek első áttekintése után nyilvánvaló lett, hogy ha nem is túl sok, de mégis kellő számú fogvatartott vallásosságában megjelenik ez a percepció. Ezért a részletes szövegelemzéskor már figyelmet fordítottunk rá.

A fenti fogalmi egységekben és a címkéket követve gyűjtöttük és elemeztük az interjúkból kinyert szövegeket, vélekedéseket. Az elemzésben összevettük, hogy a vallás mely értelmezéséhez a büntetés milyen megélése kapcsolódik. Az eredmények értelmezését négy lépcsőben végeztük el. Először a különböző vallásos elemekhez hozzárendeltük azokat a fogvatartottakat, akikre az adott elem jellemző volt. Ugyanezt megtettük a büntetés értelmezésének különböző aspektusaival is. Majd a különböző vallásos elemekhez rendelt fogvatartottakat aszerint rendeztük csoportokba, hogy a büntetés megélése szempontjából mi jellemzi őket. Végül készítettünk egy összefoglaló táblázatot arról, hogy a fogvatartottak a vallás és a büntetés megélése szempontjából milyen jellemzőkkel bírnak. E táblázat szemlélteti azt is, hogy mely vallási elemekhez milyen büntetésfelfogások kapcsolódnak.

Megállapítások

A fogvatartottak vallási önértelmezése

Kutatásunk során vizsgáltuk, hogy mit jelent a fogvatartott számára a vallás. Mit ígér a fogvatartottnak előzetesen, milyen változást hoz az életükbe, a jellemükben az, hogy hitre jutnak. Az átkeretezés jelentőségét az adja, hogy az adott élethelyzet elfogadása, más perspektívába helyezése segít feldolgozni az adott élethelyzetet, segít megküzdeni azzal. Jang és Johnson rámutat arra, hogy a vallás a fogvatartottak számára segít felismerni az élet értelmét és célját a börtönfalak között. Hozzásegíti őket ahhoz, hogy a társadalmi elszigetelődés,

a depriváció és a jövőbeli élet nyilvánvaló nehézségei ellenére pozitív életképet és életcélt nyújtson (Jang & Johnson, 2022). Reiss három fokozatú skálát alkalmazva vizsgálta, hogy a vallásosság mértéke milyen pozitív és negatív értékekkel mutat összefüggést. Megállapítása szerint a vallásosabb személyeket inkább jellemzi a tisztelet, a rend, a becsület és a társadalom jobbítása iránti vágy, mint a nem vallásgyakorlókat, vagy a kevésbé vallásos személyeket. Ugyanakkor a vallásosság magasabb szintje nagyobb fokú elutasítást mutat a bosszúvággal, illetve a függetlenséggel szemben. Mindezek arra mutatnak, hogy a vallás az egyén életfelfogását a társadalmi együttélés szempontjából alapvetően pozitív irányba befolyásolja (Reiss, 2002). Maruna és szerzőtársai arra mutatnak rá, hogy a vallás felé fordulás szégyenkezelési és megküzdési stratégiaként értelmezhető. Ezzel a fogvatartott számára új identitás képződik. Céllal és tartalommal telik meg a börtönbüntetés alatti élet (Maruna et al., 2006). A börtönbüntetés életeseményének vallási átkeretezése alkalmas lehet arra, hogy rámutasson a reintegrációs célok megvalósulására.

Az életesemények vallásos átkereteződése az alábbi interjúkban határozottan megjelenik. Fontosnak tartottuk annak vizsgálatát, hogy milyen kapcsolatban van az ítélet, annak megítélése és a hit. Mít érez a fogvatartott, hogy az életével és ítéletével mit tud kezdeni Isten? Milyen az általa kínált új élet? Magában hordozza-e ez a jobbá válás lehetőségét, okoz-e viselkedésváltozást? A fogvatartottak által elmondottakban megjelenik a hit és a vallás ereje a büntetés elviselésében. Egyben a vallásban a feloldozás lehetősége is megjelenik, e képen megjelenik a bűn, a büntetés értelmezésének átkeretezése: Isten nagyon szeret, ezért kaptam ezt a büntetést, ami kapaszkodó is egyben.

F14. *„Számomra az a vallás, hogy tudom, hogy van valaki, tudom, hogy gondoskodik, ad egy iránymutatást...”*

F13. *„... hogyha ez az Isten létezik, mert ő van, akkor hogyan lehet vele kapcsolatba kerülni és mit tud, vagy mit akar az én életemmel kezdeni és hát ugye megkaptam az ítéletet, nagy ítéletet kaptam...”*

F15. (Mit jelent az Ön számára a vallás, a vallásosság?) *„Egy új életet, ami teljesen más nézőszöveget állított az élet meg az emberek felé. [...] Már nekem a lelkiismeretem nem engedi például, hogy a másiknak nézzem a szenvedését. És én szeretek a csendességemben egyedül lenni és én magam az Úrral megbeszélni a dolgokat. Neki elmondani, hogy miben vétkeztem, miben...”*

F16. *„Én most már egy jó hat éve nem azért veszem a kezembe a bibliát, hogy lássa más, hogy hú; nem érdekel ki mit gondol, ha látják, a gyilkos olvassa a bibliát. Nem érdekel [...] próbálok úgy élni az életem a bezárt világban is és a hit által érzem így, hogy tök mindegy, hogy be van-e csukva rám az ajtó.”*

FT6: „A vallás, meg a hit nélkül az ember pszichikailag, mentálisan, intellektuálisan is nem bír teljesen komplett lenni, hogyha nincsen meg benne az a szellemi erő, isteni erő, mert az Isten az, meg a hit az Istenben mindenben ad egy plusz erőt, hogy az ember megvalósítja a jövőben a céljait.”

FT7: „Másod sorban az életkedvem, hogy olyan életkedvet tudott adni, ami azt jelenti, hogy pozitívan gondolkodok, és nem adjuk fel, nem savanyodunk meg mint az összes többi rabok, akik azon gondolkodnak csak, hogy hogyan tudják a másikat átverni. Engem ez ebből kiközöskentett.”

FT8: „A vallás az, egy érzelmi, szellemi felkészültség, ami nagyon elkülönül az anyagi, a fizikai világtól és a vallás az, ami az embernek nem csak ami értelmet ad az életének, hanem átsegíti az élet ezen nehézségét.”

A hitre jutott fogvatartottak narratíváiban megjelenik a megbocsátás kérdése. A megbocsátás az áldozat, vagy akár a közösség részéről feléjük a tetteik miatt, és megbocsátás általuk azok felé, akik nekik ártottak. Jang és munkatársai szerint az aktív és elkötelezett vallásgyakorló fogvatartottakat magasabb szintű megbocsátás, együttérzés jellemzi, mint a nem vallásgyakorlókat, vagy a kevésbé vallásgyakorlókat (Jang et al., 2018). Ugyancsak Jang és szerzőtársai mutatnak rá arra, hogy a vallásgyakorlás a megbocsátással, az empátiával és az önkontrollal mutat pozitív korrelációt (Jang et al., 2022). Ennek révén a vallás képes hozzájárulni a büntetési célok eléréséhez. A megbocsátás iránti vágy, illetve a megbocsátás képessége feltételezi a bűnösség felismerését és az ebből fakadó konfliktusok feloldásának igényét. Foucault én technológiáiról írott esszéje (1988) szerint a kereszténység vallomásra épülő vallás, amely előírja, hogy minden egyén saját felelőssége, hogy megtudja, kicsoda ő, és mi zajlik a lelke mélyén. Fel kell ismernie a kísértéseket, képesnek kell lennie arra, hogy lokalizálja a vágyait, és be kell ismernie a hibáit. Mindezek mellett minden hívő kötelessége, hogy a bűneit feltárja vagy Isten vagy a közösség tagjai előtt (azaz rendelkezzen privát vagy nyilvános tanúkkal önmaga ellenében). A hit igazságra kötelezése és az én ily módon függenek össze egymással. Kapcsolatuk egyúttal azt is jelenti, hogy a lélek megtisztulása nem jöhet létre önismeret nélkül. A bűnök megvallásának paradoxona ugyanakkor abban áll, hogy úgy törli el a bűnt, hogy közben feltárja a bűnöst. A nyilvános bűnmegvallás a korábbi identitással való szakítást jelent: az igazságot úgy mutatja meg, hogy egyúttal a bűnöst is megmutatja, és létrehozza a „bűnös ember” identitást. Az énfeltárás emiatt éndestrukció és egy újfajta én létrehozása is egyben (Fiáth, 2015).

FT5: „Hát nekem a legfontosabb üzenet a szeretet, mert ugye az a legnagyobb a számomra. Meg a megbocsátás, ez a kettő egy helyen [...] ha Jézus Krisztus

meg tudott bocsátani a kereszten azoknak, akik megalázták, meggyűlölték, leköpdösték meg ilyenek, akkor nekem is muszáj megbocsátanom azoknak az embereknek, akár egy bírónak, akár egy rendőrnek, akár egy bűntársnak vagy akár annak, aki feljelentett például vagy akár egy apának, aki nem nevelt [...] Meg vannak olyanok, ha nekem megbocsátottak a hozzátartozóim, a családom, hogy lényegében úgymond embert öltem.”

FT10: „Tehát gyakorlatilag itt most arról van szó, hogy igen is az embereknek azt kéne megnézni a megbocsátáshoz, hogy az ember az milyen most. Tehát nem azt várom, és sőt én nem várok úgy megbocsátást, nyilván azt se tudnák, sokan nem tudják, hogy mit tettem, meg nem is tudják azokról az emberekről, hogy mit tettek. [...] Mert mondjanak rólam akármit, engem nem érdekel. De viszont, hogyha ok nélkül tesznek valami ilyesmit, akkor az zavarni fog, és ezt a megbocsátást szeretném az emberektől.”

FT13: „Én ezt megtapasztaltam, hogy ha őszintén odaszánom magamat valamilyen feladat elvégzésére és a Máté evangéliumban találkoztam azzal, hogy nincs az a bűn, amit Isten ne bocsátana meg, tehát se mélységileg, se mennyiségileg. És mondom hát akkor van rá nekem is, hogy isten helyrehozza mindazt, amit én teljes erőből tönkre tettem.”

FT14: „Főleg olyan bűncselekménnyel, amit én követtem el nincs az, hogy 5-10-20-50 év. Mert én úgy gondolom, hogy ez egy olyan dolog, hogy bármennyi évet adnak, legyen az a legkevesebb, vagy legmagasabb itt nem az ítéletről szól a dolog, hanem, hogy én magamba hogy tudom rendzeni, Isten hogy rendezi és tudok-e magamnak megbocsájtani. És ha magamnak tudok, ott van az a pont, hogy Isten is megbocsáthat. És akkor nincs szükség arról beszélni, hogy többet kellett volna adni, mert az ember magával viszi a bűnét és azt is, hogy tud tisztulni belülről és azt is, hogy tudja, hogy jobb lesz majd valamikor.”

FT15: „A bocsánatkérés az önmagában nem elég. De így, hogy az Úr megbocsát nekem, talán ők is megbocsátanak egyszer. Sajnos ennél többet innen nem tudok tenni, valószínű egyszer szabadulásom után se nagyon. Egy-két embert meg fogok keresni, megkérdem, tudok-e nekik segíteni. Remélem, hogy elhiszik, hogy ez nem egy ilyen haszonszerzési ismerkedés, hanem tényleg az, hogy én ezzel leszámoltam.”

Fontosnak tartottuk megismerni, hogy a megtérő fogvatartottak milyen mértékű, minőségű vallásos múlttal rendelkeznek, akár a gyermekkorukból. A legtöbb interjúalany beszámolt gyermekkori templomba járásról, egy vallásos nagymamáról, aki ragaszkodott a megkereszteléshez, és ahhoz, hogy legalább a nagy ünnepeken felkeressék az Isten házát.

FT2: „Például húsvétkor mentünk szentelni ezeket a dolgokat gyerekkoromra emlékszem ilyen 8-10 évesek voltunk, vittük a kosárban, a sonkát kolbászt mindent vittük és akkor megszentelték a templomban ezeket az ételeket és akkor egy csodálatos dolog volt.”

FT3: „Az azt jelenti, hogy én voltam, jártam, elsőáldozó voltam, hittanra még kint. Gyerekkoromban még bérmálkozó is voltam. Édesanyámék vallásosak, katolikus vallást gyakorolják, az egész családom minden hétvégén templomba jártunk, hétköznap is. Úgyhogy én benne vagyok a vallásban, abba születtem bele. Vallás az az, hogy valahova tartozni kell. Valahova tartozni kell valahova felekezethez.”

FT7: „Az anyai mama összetartott minket, gyerekeket, míg a többiek dolgoztak, mint egy tyúkanyó a csibéit és mindenféle ünnepet megtartottunk, úgy a maguk módján, amennyire el tudták mondani a kereszttutát, a karácsonyi eseményeket, mindenféle nagyobb vallási eseményeket, ahogy tudták elmondták és tanítottak bennünket, minden este imádkoztunk.”

FT8: „A családom nagyon vallásos család, főleg az édesanyám erre utal az is, hogy még az ávós időben az 50-es évek elején őt az ávó le is tartóztatta, azért mert a plébánosunknak a szeretteinek gépelt az iskolába”

FT9: „Református vagyok, gyerekkorom nagyival, ott nyaraltam mindig, mentem templomba, amikor lehet menni, így felnöttem, mert nekem így apámék nem nagyon gyakorolták a vallást, nem is nagyon jártunk templomba.”

FT10: „Én elsőáldozó és bérmálkozó voltam Miskolcon a római katolikus templomban.”

FT12: „Hát, (akkor vallásos) ha meg van keresztelve, megszületik, megkeresztelik. Hát még azt akkor külön tanulni is kell neki, hogy vallásos legyen. Járnunk kell gyülekezetbe. [...] Jártam is, vagyis járok is gyülekezetbe, tanulmányozom is a bibliát, hiszek is Istenben.”

FT13: „Hát a katolikus egyházhoz tartoztak, ugye bizonyos Isten tiszteleten bizonyos ünnepeken templomba mentek, én is ugye elsőáldozó voltam, mint katolikus, utána bérmálkoztam, de ezek nem az én döntéseim voltak.”

FT14: „A hittantanárunkra fel tudtam valamennyire nézni. Nagymamámra, ő tanította meg nekem mikor pici voltam, hogy este imádkozzunk, meg minden ilyen”

FT15: „Nagyapám nagymamája római katolikus, a másik nagymamám görögkatolikus. Én meg kettejük között vagyok, jártam ide is, oda is istentiszteletre gyerekként.”

FT16: „Akkor katolikus iskolába jártunk, hittan órákra, 1 évben egyszer vett rá minket karácsonyi misére.”

A narratívák között szerepelt a vallásnak a személyes hitre vonatkozó dimenziója. Tudjuk, hogy a valláshoz, a transzcendenshez való viszony társadalmunkban

elsősorban magánügy, de ennek következményei sokfélék lehetnek. A vallás megítélése mellett kíváncsiak voltunk a hit szerepére, megélésére, illetve a fogvatartottak általi értelmezésére. Az itt megjelenő válaszok jól elkülöníthető módon csoportosíthatók.

Némelyek szerint a hit a vallásosságuk alapja. E fogvatartottak szerint a személyes hit az egyéniségük immanens részévé vált, amely meghatározza minden máshoz való viszonyulásukat. Az ő esetükben a hit mély és tartalmi megélése tapasztalható (elmélyült hit).

FT2: „*Hát szerintem a hit, az az életet jelenti. Hogy úgy gondolom, hogy Istentől kaptuk az életet és az életet jelenti a hit, tehát hit nélkül élni lehet, de nem szabad. Úgy gondolom, hogy tévelygek, még mindig, mert nagyon kevesen mondhatjuk el magunkról, azt, hogy hitben élünk.*”

FT3: „*Az a lényeg, hogy legyen hite, mert ha van az embernek hite az nagyon sokat jelent itt a börtön falakon belül is, meg a kinti életben is. Mert valakihez fordulni megköszönni a napi teendőket. Elmegy az ember dolgozni, ne érje bal eset. [...] Feljövök fohászkodunk érte.*”

FT4: „*Hát legfontosabb Jézusba vetett hitem és annak az útjának követését jelenti a vallás.*”

FT5: „*Én amúgy nekem a szívemben van, hogy teljes odaadással Istennek a munkáját kell végezni, akár dicséretekben, akár olvasmányokban tanulmányozni, folyamatosan a mi agyunkban, akár éjjel, akár nappal, akármilyen döntéseket hozunk is pláne itt a börtönben, ugye nem kint, hanem itt a börtönben. Azért át kell először gondolni, hogy vajon Istennek tetsző-e. Azért szeretek így beszélni Istenről, mert teljes szívemből teljes lelkemből elfogadtam az Urat.*”

FT7: „*Ami igazából fontos az az, hogy idebent sikerült arra az útra lépnem, ami Jézus Krisztushoz vezet.*”

FT14: „*A vallás nekem fontos. Nem csak kapaszkodót ad és nem csak az, hogy most valamibe bele mártom magam, hogy az jobba tegyen valamit, hanem úgy gondolom, hogy létezik, van, és ha ez itt van és el tudjuk fogadni, érezni tudjuk, megkapjuk, és ez egy olyan dolog. Sokan mondják, hogy az a vallás, hogy elmegyünk gyülekezetbe, imádkozunk, számomra nem ez a vallás. Számomra az a vallás, hogy tudom, hogy van valaki, tudom, hogy gondoskodik, ad egy iránymutatást, sokszor letérünk róla, nem csak én magam, ez így érezhető, bennem van.*”

FT13: „*Igen, hívő vagyok, nem vallásos. A vallás az odáig nyúlt el, hogy eljárók templomba részt vesz egy liturgiában és ott statiszta. A hívő ember az pedig az Istenhez fordul és teljesen úgy éli meg a kapcsolatot Istennel, mint amikor az ember telefonál, hogy behunyom a szemem és azt mondom: Uram, Jézus nevében járulok eléd és hallgass meg, hálát adok neked mindenért, megköszönöm*

azt, amim van és hiszem, hogy azt, amit elkészítettél nekem, arra majd méltó leszek és ideadod nekem, hogy sok embernek hálás lehessen az életébe”

FT15: *„(Mit jelent Ön számára a vallás? – kérdésre) Egy új életet. Egy új életet, ami teljesen más nézőszöveget állított az élet meg az emberek felé. [...] Természetesen nem a saját dicsőségemre, mert hál’ Istennek arra már nem cselekszem, hanem Isten dicsőségére.”*

Más esetben a fogvatartott a hit tartami megélése helyett leginkább a formákat ragadja meg. Azaz megpróbált olyan választ adni, amelyről azt gondolta, hogy formai szempontból helyes. Ez leginkább a válaszok rövid, leckeszerű megfogalmazásában tapasztalható, vagy olyan cselekedetek hangsúlyozásából, amelyekről a fogvatartott azt gondolta, hogy jók, elismerésre méltók.

FT9: *„Remény, meg szerintem a szeretet is, hát a hit az mindenképp.”*

FT11: *„Csináltam olyat hogy beszéltem a mosodavezetővel, és ottan ami volt papnak, az összes egyházi miseruhája mit magára vesz különböző szertartásokra, temetésekre az összes egyházi lobogót mindent saját költségemen kimosattam, megszáritottam, kivasaltattam neki. Voltam Zánkán egyhetes hitoktató táborban. [...] Én mindig azt szoktam mondani a kurzión is, amikor itt vannak a civilek kurziósok, hogy térjünk hitbe, szeretetbe és békességebe. Számomra ez a legfontosabb pláne idebent a börtönbe.”*

FT12: *„Hát a vallás, hit, Isten, Istenben a hit, a szeretet, remény, szeretet.”*

Némely fogvatartott esetében inkább a hit iránti szkepticizmus jelenik meg.

FT1: *„Én egész életemben hittem a természetben, a tudományban, meg a repülésben. Amit látom, hiszem. Meg messziről jött ember azt mond, amit akar. [...] mondtam, hogy ne az Istenhez imádkozzon, hanem hozzám, mert én adtam mindenkinek pénzt.”*

Más fogvatartott igen ellentmondásos. Interjújában ellentmondásos módon keveredik Isten létéről való meggyőződése és a vallásnak csupán a külsőségekben való megélése. E fogvatartottat szintén a szkepticizmus jellemzi.

FT6: *„De így közben meglátogattam a templomokat és mindig néztem azt, hogy szoros kapcsolatban legyek az Istennel. [...] A vallás számomra a hit az Istenben, a Jézusban, én mint keresztény, és az azt jelenti nekem hogy az embernek van egy az Istenen keresztül egy különösen formált lelke, és az egy, hogy mondjam, egy szellemi erőforrás, amiből az ember bír táplálkozni és ami egy irányító*

az életben, hogy ne vesszen el. [...] No, a barátom az hívő, vallásos volt, járt templomba is, de ő az alvilágban volt ilyen szupersztár, legerősebb fickó ott a Vajdaságban. [...] ő vallásos volt, van neki képe is keresztekkel meg minden, sőt aranykeresztje is volt neki.”

Az ellentmondást tovább fokozza, hogy FT6 fogvatartott vállaltan alvilági életet élt, amelynek értékrendje számára továbbra is pozitív. *„És akkor az alvilági fickók, mint amilyen én is voltam, akkor én lelövöm, és így voltak az ilyen leszámolások. [...] Mi alvilági figurák intéztük a dolgokat, sőt a rendőrök is voltak, hogy van ott egy problémánk, nem tudjuk megoldani, oldjátok meg. És ezek a dolgok így működtek. Na most, mi emberek, akik így voltunk, azokban volt az az Isten tisztelet meg egy betyárbecsület, ...”*

Más fogvatartott számára a személyes hitben többféle vallás többféle motívumra keveredik egymással. Nem állítható az, hogy kialakult istenkép jellemzőné őket, sokkal inkább valamiféle tágran értelmezett spiritualitásra törekvés. E fogvatartottakat tekinthetjük vallási (spirituális) útkeresőknek is. Lényegében perszonális hitfelfogás jellemzi őket. E felfogásuk a személyiségük szerves részét képezi, azaz kellően elmélyültnek tekinthető. Annyi a különbség köztük és azok között, akiket elmélyült hitélet jellemez, hogy ők nem kötődnek szorosan valamely egyházhoz vagy valláshoz. Ebben megtalálhatók a kereszténységre jellemző elemek épp úgy, mint más vallások motívumai. Nagy a valószínűsége annak, hogy a keresztény elemek felerősödésében szerepet játszik az, hogy Magyarországon a börtönökben folyó vallási gyakorlat – roppant csekély kivételtől eltekintve – a kereszténységre korlátozódik. A kivételt is csupán a börtönrabbi jelenti.

FT8: *„A vallás az összekötődik az Isten hittel, tehát vallásos egy Tibeti is meg vallásos volt a még az Azték is meg Inka aki a eső Istenbe hitt, tehát a vallás az, hogy a nem mondom, hogy transzcendens vagy valami, egész egyszerűen a fizikai és anyagi világ mögött álló világhoz kötődik az Istenen keresztül. [...] nekem azt jelenti az egész, hogy van valaki, aki fölöttünk van, aki különböző módon figyel ránk, terve van velünk, mindenkivel, minden egyes emberrel terve van. [...] egy sátánista jogtípró bűnbanda, ítél el.*

FT10: *„Az én hitem az az, hogy egy Isten van. Gyakorlatilag hívhatják máshogy is, ugyanis én úgy gondolom, hogy nyilván Indiában vagy Ázsia más részein nem adhatták neki ugyanazt a nevet, mint amit mi nyilván a kereszténységben is ott az a három rész a görög, római katolikus, református, tehát ezeket teljesen máshogy lehet venni. [...] Tehát elmentem egy buddhista közösségbe, én éltem három hónapot a krisnásoknál, tehát tényleg érdekeltek ezek a dolgok.*

És akkor tudtam úgymond rájönni, hogy hát nekem nem kell keresnem hiszen, megvan, hiszen ez bennem van, csak gyakorlatilag máshogy hívják más földrészekben. De nekem tökéletes a Jézus hit és én ebbe nyugodtan meg tudok maradni és nem vesztettem el a hitemet sose.”

FT14: „Átkacsintottam kicsit a keleti dolgokra, ezt utazásokkal is tettem. Megnéztem a buddhizmust, a muzulmán hitvallást, minden egyes hitvallást megnéztem. Kerestem azt, hogy mi az, amiben azt látom [...] mert volt olyan időm tipikus, hogy benne vagyunk a hitben, hiszünk, aztán nem találjuk az utunkat, letérünk róla. Indiában tartózkodtam sokáig, Izraelbe megnéztem ezeket a vallásokat közelebbről is, egy ideig inkább abba az irányzatba is mentem, úgy gondoltam kicsit jobban is tetszik. [...] Ez azért érdekes kérdés, mert én alapjárton a kinti életemben már vallásos jellemű voltam, valamilyen szinten mindig ott volt az életemben. Mindig beleléptem, de ki is sodródtam belőle.”

FT16: „A vallás igazándiból keresztény vagyok, hinni valamiben igazán jó. Ugye vallásos emberek, meg ateista emberek vagyunk, ki miben hisz.”

A metodikai fejezetben említésre került, hogy vizsgálat tárgyát képezi a rítus, azaz, hogy mely vallásos cselekményekkel gyakorolja hitét a fogvatartott. E témakörben mellőzük az interjú idézését, mert valamennyi fogvatartott a nyugati típusú keresztény egyházak hagyományait követve olvassák a vallásos iratokat, imádkoznak, hitéleti közösségi alkalmakra járnak, és felekezetük szerint vesznek részt a vallási rítusokban. Ez alól az általános megállapítás alól azok képeznek kivételt, akiket a vallási szkepticizmus jellemez. Az ő esetükben legfeljebb az egyházi személlyel való kapcsolattartás jelenti a vallásos cselekményeket.

A büntetés értelmezése

FT7 és FT9 válaszai kevésbé értelmezhetők. FT7 esetében leginkább a szegényérzet volt megfigyelhető. Ez kellő magyarázat lehet arra, hogy miért nem szólt a cselekményéről. FT9-cel nehéz volt kommunikálni, elég zárkózottnak bizonyult.

Az interjúválaszok alapján a fogvatartottaknak a rájuk kiszabott büntetéshez való viszonya jól strukturálható. Ennek alapját ebben a kutatásban a felelősség elismerése és a büntetés jogosságához való viszonyulás képezi.

Egyik kategóriába azok a válaszok tartoznak, amelyek tagadják a terhükre rótt cselekményt. E csoport sem teljesen homogén. Van olyan, aki teljes egészében tagadja a cselekményt, mindenben ártatlannak tartja magát. Ők az ítéletet ennek megfelelően igazságtalannak tartják.

FT2: „Az én ítéletem az egy fikció, tehát én egy felbujtó felbujtója vagyok az ítéletem szerint és nem követtem el, tehát gyakorlatilag mai napig küzdök érte, hogy bebizonyítsam ezeket a történeteket, hogy semmi közöm hozzá. [...] Most megint van egy perújításunk, mert feloldották a titkosított anyagokat és a titkos anyagokba benne van teljes mértékben az ártatlanságunk. [...] március 13-án lesz 16 éve, hogy bent vagyok.”

FT 11: „Egy olyan bűncselekmény, amit nem én követtem el, kaptam 35 évet. Kimerítettem a fellebbezések lehetőségét, illetve úgy volt, hogy a Kúriára másodfok után egy levelet lehet írni. Az ügyvédnő átvágott.”

FT12: „Én most ugye itt is vagyok, és viszont én ezt, amiért én itt vagyok én ezt nem is tettem, és nem is követtem el, ez az egyik. [...] azt akarom mondani, hogy nem veszik figyelembe azt, amit én leírok, amivel mondjuk én nem is tettem, és nem is követtem el.”

Mások részben ismerik el a felelősségüket, azt állítva, hogy részt vettek ugyan az adott bűncselekmény elkövetésében, de azt a konkrét magatartást, amely miatt a legsúlyosabb büntetéssel kell szembenézniük, tagadják. Azaz részben vitatják, elutasítják a rájuk kiszabott ítéletet.

FT10: „... merthogy nem ugyanaz a bíró ítélet, mint a vádirat meg nem ugyanaz az, amit az ember elkövetett satöbbi, satöbbi, satöbbi. [...] Van olyan szakértői vélemény, amely szerint az eset, ahol történt, az ott egy tarlóföld folt, és a tarló tüske vágta meg a nyakát.”

FT8 nagyon összetett módon látja saját cselekményét és az ítéletet, amelyet emiatt kapott. Nem tagadja azt a cselekménysorozatot, amelyben részt vett. Ugyanakkor ebben betöltött szerepét egyértelműen pozitívnak tartja. Azt a konkrét magatartást, amely miatt elítélték, tagadja. Ezért egyfajta áldozatként tekint magára. FT8: „Kezdve avval, hogy hasba lőttek és letartóztattak minden ok nélkül persze.” Az áldozati szereppel párhuzamosan fellelhető a küldéstudat is kissé messianisztikusan. „Az elítélésem óta szinte azt lehet mondani, hogy csodával határos esemény történt velem [...] Meg tudtam írni egy könyvet itt bent, erről a gyalázatos ügyről, ez a könyv megjelent, és az 5. kiadás is elfogyott másfél hét alatt. Ezt, amikor én leültem írtam, nem vagyok író ugye, de én kértem a szentlélek segítségét...” E két szerep igencsak összecseng egymással, azaz FT8 úgy tekint magára, mint arra az áldozatra, amelyet valamely küldetés oltárán áldoztak fel, ezzel pedig ő megdicsőült. „Az erkölcsi győzelem az enyém, ez a könyvnek köszönhető, és a rengeteg újságcikknek, és minden másnak és mindent csak annak köszönhetek, hogy hiszem az Istent...” A harmadik réteg, amely nyilatkozatában fellelhető, az a próbatétel. Úgy is tekint az ítéletre, mint Isten által adott próbára, amelyben ő igyekszik helytállni. „Akiiket nagyon szeret,

azokat nagyon megpróbálja, engem most nagyon megpróbál, mert engem elítéltek nagyon. [...] egy sátánista jogtípró bűnbanda, ítélt el. Ez már majdnem elég lenne arra, hogy az embernek az Istenbe vetett hite megingjon, de nekem megerősödött, mert én az elítélésem óta, szinte azt lehet mondani, hogy csodával határos esemény történt velem, hogy ez még jobban megerősített engem az Isten hitembe.”

Másik kategóriát képeznek azok, akik elismerik a cselekmény elkövetését, még azt is elfogadják némelyek, hogy büntetést érdemelnek érte, de megbánást kevéssé tanúsítanak, legfeljebb saját elrontott életüket bánják.

FT1: *„Mindenféleképpen a büntetést megérdemlem, de hogy ezt a cselekményt nem egyedül követtem el. Csak az lenne az ügyem, hogy nézzenek magukba az is, akik ebben részt vettek. Tőlem már azt ne kérdezzék meg, hogy megérte-e. Persze, nem érte meg, de ha felteszik ezt a kérdést nekem, akkor miért nem teszik fel maguknak.”* Ebben a válaszban benne van az elismerés. Ugyanakkor a felelősséget igyekszik másokkal megosztani. FT1 azon kevesek közé tartozott, akik részletesen beszéltek az elkövetett cselekményről. Pontos részleteket nem közölhetünk az azonosíthatóság elkerülése érdekében, ezért csak a felelősségre vonatkozó attitűdre jellemző válaszokat idézzük. Egy helyen így szól erről: *„Akkor történt meg a lövöldözés. [...] Négy emberre kilencet lőttem. [...] Előtte elszámoltatás volt.”* A felelősség elhárításának, csökkentésének szándékát tükrözi ez a mondat: *„Akkor történt meg a lövöldözés.”* Mert a „történt” kifejezés révén úgy beszél saját cselekményéről, mintha azt nem ő követte volna el, hanem rajta kívül álló okok eredményezték volna. A „lövöldözés” kifejezésben spontaneitás, eshetőlegesség fejeződik ki, holott az „előtte elszámoltatás volt” ennek épp ellenkezőjét, megfontolt szándékot fejez ki. Tehát a beismerés és a felelősségelhárítás egyszerre van jelen ebben az interjúban. Ehhez képest rezignáltan szól a büntetésről: *„... a büntetést megérdemlem”.*

E csoportban külön kiemelést érdemel FT6, aki valósággal pozitívan látja saját cselekedetét, amely miatt elítélték.

FT6: *„Azzal, hogy én megöltem azt a maffiózót Szerbiában, és hogy ezzel megmentettem a Szerbiát, nemcsak a barátom életét, hanem tovább terrorizálták volna, és azok tönkretettek több mint tízezer családot [...]. Én meg voltam a józan, én megvédtem a népet, és most én lettem kiállítva, hogy te veszély vagy a társadalomra, mert te öltél. [...] Na, és azt mondom, hogy én mindig úgy érzem magamat, hogy az emberek nem akarnak megérteni, öltél, és ugye ezért kaptad az életfogytiglant, de most ha megnézzük a körülményeket, akkor kaphatnék akár felmentő ítéletet is, mert hogyha a körülményeket figyelembe vesszük, végszükség, Btk. szerint felmentő ítéletet kaphatok...”*

A harmadik kategóriába azok sorolhatók, akik elismerik a cselekmény elkövetését, elfogadják, hogy ezért büntetés járt, legfeljebb annak mértékét vitatják. Ugyanakkor cselekményüket és az azzal okozott sérelmet bánják, megbánást tanúsítanak.

FT3: „*Sajnos egy rossz döntés volt, így hirtelen nem is tudom elmondani egy ilyen hirtelen felindulásból elkövetett bűncselekmény volt. Ezt tudom rá mondani. [...] A büntetést, amit rám kiszórtak büntetést? Hát, hát igen, megérdemelte az ember megcsinálta a bűncselekményt, nem tud mit csinálni, elfogadja, megbánja. Megbánást tanúsított bűnhődött érte, amit a bíróság kirótt rám elfogadtam. Soknak éreztem. Első büntény, huszonötöt kaptam. Egy élet.*”

FT4: „*Hát, a büntetést azt nagyon nehéz felfogni, elfogadni szerintem soha nem lehet, hát megpróbálok úgy megélni, hogy az Úr próbára tesz minket. Próbák, nyomás alá helyez és próbálja a legtöbbet kihozni belőlem, és hát én bízom abban én sokszor szoktam azt álmodni, hogy [...] van szabadulás.*”

Végül megjelennek azok az interjúk, amelyekben a fogvatartott a bűncselekmény elkövetését határozottan vállalja és a büntetés mértékét sem vitatja, igazságosnak tartja. Ezek között is sajátosan mélyen megélt hitről tanúskodnak azok, amelyek a büntetés próbaként való megélésről szólnak. Ez a motívum egyértelműen vallási alapokon nyugszik. Ebben az esetben megjelenik benne a nehézségek által való személyiségformálás, annak reménye, hogy a szenvedések jobbá teszik őt, a próbák kiállása után pedig jutalom vár rá, ami jelen esetben a szabadulás.

FT5: „*A régi tetteimet? Hát saját magamat felpofoznom. A mostani énemmel. Komolyan. A mostani énemmel, mert nemcsak az én magam életét tettem tönkre. Jó, most egy dolog van jó benne, hogy hálát adok az Úrnak, hogy megismertem az Urat, és nagyon sok olyan embert tudtunk megtéríteni akár a családomban, akár itt a börtönön belül, hogy most sok, akár 6-7 ember miattunk kezdte el az egészszet. [...] Az a helyzet, hogy megérdemlem, az a helyzet, hogy én mindig is mondtam, hogy bár nem öltem embert, szó szerint nem én öltem meg, emberölésért vagyok bent, de nem én öltem meg, de viszont ha én nem vagyok ott, ő be se mer menni oda. Tehát ha én nem kezdem el azt a cselekményt, akkor ő nem meri egyáltalán elkezdni. [...] Én mindig is azt mondtam, hogy elkövettem azt a bűncselekményt és belátom, hogy tényleg hibáztam. [...] Az a helyzet, hogy amióta megtértem, nagyon sok dolgot egészen másképp látok, és akár rossz dolog is, és be merem vállalni azt, be merem vállalni, be merem vallani már mindenki előtt, azt hogy én bűnös voltam. Bevallom, hogy én hibás voltam. [...] És én a bíróságon is felmentést kértem, de viszont most azt mondom, hogy tényleg ez a húsz év, amit az előbb is mondtam, azt tényleg megállja a helyét. És ne 15 legyen meg ne 18, hanem legyen húsz év, én azt érzem, hogy az tényleg az járja.*”

És előtte meg mindig azt mondtam, hogy másokat okoltam. Hogy biztos ez volt a hibás, biztos az volt a hibás, más volt a hibás, miért kellett neki pont engem elhívnia akkor; és akkor biztos, hogy ő volt, biztos a család, biztos apu.”

Az interjúalany annak az ívét vázolja fel a különböző kérdésekre adott válaszában, ahogyan a bűncselekmény tagadásától eljut odáig, hogy másoknak is, önmagának is beismeri a cselekményért való felelősségét. Állítása szerint a kezdeti tagadás, háritás, hibáztatás helyét a börtönben való megtérés miatt átveszi a beismerés, a bűnnel való szembenézés, a megbánás. Az egyértelműen vallásos motívumok ebben az esetben további vallásos réteggel gazdagodnak. Ez a börtönben való megtérés iránti hálaadás. Az interjúalany itt tapasztalta meg a megtérés élményét. Ezt pozitív fordulatként értékeli, életének megjobbítójaként, oly annyira, hogy másokat is arról igyekszik meggyőzni, hogy kövessék példáját. Ekként tehát a következő ív rajzolódik ki az interjú alapján: tagadás – hibáztatás/háritás – megtérés – belátás – megbánás – új/jobb élet reménye.

FT14: *„Teljes mértékben oké. (A büntetés, amit kapott – megj. szerzők.) Lehet, hogy hülyén hangzik, nyilván szeretnék én is hamarabb szabadulni, mert ez így van, de attól függetlenül, jogilag méltányos. [...] És akkor nincs szükség arról beszélni, hogy többet kellett volna adni, mert az ember magával viszi a bűnét és azt is, hogy tud tisztulni belülről és azt is, hogy tudja, hogy jobb lesz majd valamikor.”*

FT13: *„... nem érti a helyzetet, hogy neki miért kellett ebbe a helyzetbe kerülni, rosszul döntött egyszer és akkor kidobott magából a társadalom.”* Elisméri a büntetés jogosságát, de a harmadik személyben megfogalmazott gondolat arra utal, hogy igyekszik ezt az élethelyzetet magától eltávolítani. Az interjú későbbi szakaszában ez megváltozik és egyes szám első személyben beszél magáról. *„Az, hogy a társunk mit gondol, az már igazából nem érdekel, mert amit rám rakott a bíróság az elkövetett bűncselekmény miatt, én azért letöltöm az ítéletemet, tehát ott is helyt álltam, úgymond becsülettel töltöm, mert a szabályokat betartottam.”* Megjelenik a büntetésben a bűnhődés motívuma. Úgy véli, amit elkövetett, azért megbűnhődött. A büntetés kiállításában pedig megjelenik a tisztesség és a helytállás motívuma.

FT15: *„Kaptam egy 15 éves ítéletet fegyveres rablás, emberrablás, zsarolás, lopkodások – tehát a gyilkosságon kívül meg a gyerekek, idősek elleni bűncselekményen kívül minden szerepet játszott az életemben. Viszont én ezért hálás vagyok az Úrnak, hogy itt sikerült megtérnem és a bv. intézetnek is ennek külön, mert így jobban átérzem a súlyát a büntetésnek és jogosnak is tartom.”* A börtönben történő hitre jutás eredménye, hogy a fogvatartott elfogadta és jogosnak ítélte meg a büntetését. Ő maga börtönbe kerülése és a hitre jutás közötti években egész másképp vélekedett. Esetében a hitre jutás és a büntetés megélése

szorosán összefonódik: „... ahogy olvastam az evangéliumokat és rájöttem arra, hogy ennek a fele sem tréfa és van egy csodálatos Urunk, aki szeret bennünket. Onnantól fogva felhagytam azzal az étellel, amit eddig folytattam. Másodfokú ítélet előtt én az Úr kezébe adtam az egészemet. Uram, legyen a Te akaratod szerint! Ha így marad, elfogadom. Ha kevesebb lesz, azt is elfogadom, ha esetleg több, azt is elfogadom, te irányíts engem. És csodát tett az Úr, mert a 18 évből kaptam 10 évet. Úgyhogy nem is nagyon hóbörgök.” Esetében a börtönben való megtérés időpontja az első és a másodfokú ítélet meghozatala közötti időszakra esik. Emiatt tapasztaljuk azt, hogy a hitre jutás és a büntetés megélése szorosán összetartozik. „Hát, amikor az Úrnak a kezébe adtam az ítéletemet, az 18-ról 10 év lett, az volt maga a csoda, a fordulópontra, mert én mondtam, hogy így szeretnék élni.”

FT16 interjújának első mondata, amellyel bemutatkozott: „Hát így én 16 éve töltöm a büntetésemet, minősített emberölésért vagyok itt, sajnos rosszor voltam rossz helyen.” A cselekmény elkövetését elismeri, de az interjú kezdetén úgy tűnik mintha a tőle független külső körülményeknek nagyobb szerepet tulajdonítana, mint saját cselekvőségének. Néhány mondatnál később – túl a kezdeti feszültségen – már megváltozik a gondolatmenete: „Hogy mondjam Önöknek, nem Önök a bíróság, nem Önök a Jóisten, nem azért mondom, hogy most Önöknek ez tetszen, vagy ilyesmi, de itt a helyem. Megérdemlem, most már így eltelt 16 éve. Nekem kellett egy 4-5 év, hogy azt mondjam, hogy itt a helyed. És lehet, hogy hülyén hangzik pont az én számból, soha nem engedném ki magam. Ez vagyok így, ilyen felfogással, de nagyon szeretnék hazamenni, hála Istennek a családom mellett van...” E megváltozott gondolatmenet szerint az interjú alanya elismeri a büntetés jogosságát, ezzel elismeri saját felelősségét is. Ehhez 4–5 év kellett teltie a büntetésből. A fordulatról így nyilatkozott: „Saját magamnak is hazudtam, otthon nem beszélünk erről mióta én bekerültem, egyetlen egyszer kérdezték meg, hogy én voltam-e. És mondtam, akkor a testvéremnek, hogy igen, én voltam. [...] Megérdemlem és igen, ... (itt az interjúalany a saját keresztnévét mondja) fogadd el. És totál elcsesztem két család életét, a gyermekeimét, anya nélkül nőttek föl, jó családban nőttek fel. Meg ugye, akitől elvettem egy szerettüket, neki is volt anyukája, testvére, bármi. Nekem letelik, de nem lehet visszacsinálni.” Ebben a néhány mondatban öszszesűrűsödik az a lelki folyamat, ahogyan a teljes – még önmagával szemben is fenntartott – tagadástól eljut a cselekmény elismeréséig, a büntetés jogosságának elfogadásáig. Túl ezen az interjú alanya eljut arra is, hogy megbánja, amit tett, és nem a saját elrontott életét bánja, hanem azoknak az életét, akikét tönkre tette, a saját és áldozata családjának életét. Ugyanakkor nem jelent számára feloldozást a büntetéssel együtt járó bűnhődés, szembesül azzal, hogy

tettei következményeit nem tudja jóvá tenni, azokat ő is és az elhunyt áldozat családja is tovább hordozza a büntetés után is.

A megbánás és a bocsánat motívuma szempontjából nincs különbség a büntetés mértékét vitatók és azt elfogadók között. Ugyanis a büntetés mértékével szembeni attitűd nem mutat kapcsolódást a vallásosság megélésével. Sokkal inkább tükrözi az egyén jogi ismeretét (valamely minősítő körülményt vitat), az eltérő joggyakorlatból fakadó ítélkezési különbségek ismeretét (ugyanilyen cselekményért mások kevesebbet kaptak), vagy éppen az ítéletkori életkorokból eredő különbségeket (fiatal felnőtt esetében az életfogytig tartó szabadságvesztés azt jelenti, hogy élete nagyobb részét börtönben tölti). Ezért a továbbiakban annak tulajdonítunk jelentőséget, hogy mely fogvatartottak azok, akik elismerik bűnösségüket és azt, hogy az elkövetett cselekményért büntetést érdemelnek.

Következtetések

A vallási átkereteződés, azaz önértelmezés, az életesemények vallási nézőpontból történő értelmezése hét fogvatartott esetében jelent meg az interjúkban. Ez nem azt jelenti, hogy a többiek ne rendelkeznének vallási önértelmezéssel. Sokkal inkább azt fejezi ki, hogy esetükben eléggé a személyiség részévé vált a vallásosság ahhoz, hogy életeseményeiket, magukat, a világhoz való viszonyukat képesek legyenek vallásos módon értelmezni. Esetükben egyedül FT6 képez kivételt abból a szempontból, hogy egyedül ő az, aki nyilatkozott a büntetéséről, a cselekményét elismeri, de valójában semmiféle megbánást nem tanúsít. Ő saját magát alvilági figuraként határozza meg, aki embereket ölt ugyan, de ezzel valójában a társadalom javát szolgálta. Ez a felfogás a legközelebb talán ahhoz a vallásossághoz áll, ahogyan némely szerző jellemzi a Cosa Nostra néven ismert bűnszervezet vezetőinek vallásosságát (Merlino, 2012; Puccio-Den, 2011). FT7 nem szólt a büntetéséről. A többi fogvatartott, akikre az átkereteződés jellemző (FT8, FT13, FT14, FT15, FT16) valamilyen mértékben elismerik tettüket, azzal szemben megbánást tanúsítanak, és elfogadják, hogy tettük büntetést érdemel – még ha némelyük szerint nem is olyan súlyút, mint amit kaptak. Ez azt jelenti, hogy számukra a vallásos átkereteződés segíthet feldolgozni az elkövetett cselekmény és az érte járó büntetés életeseményeit.

A személyes hit sokféleképpen megélhető. E kutatás keretei között különbséget tettünk az elmélyült, a formális, a szkeptikus és a vallási útkeresés között. Ez utóbbi kategória nem azt fejezi ki, hogy a vallás mennyire képezi a személyiség integráns részét, hanem sokkal inkább azt, hogy mennyire kötődik egy

valláshoz, egyházhoz. Ezért az útkeresők halmaza nagy átfedést mutat az elmélyült hit halmazával. Akiről úgy ítéltük meg, hogy elmélyült a hite (FT2, FT3, FT4, FT5, FT7, FT13, FT14, FT15), azok közül két fő részben elismeri a cselekményét, további hat fő teljesen elismeri a cselekményért viselt felelősségét, pusztán egy olyan fogvatartott van, aki határozottan tagadja a cselekmény elkövetését. A hitüket mélyebben megélők jellemző módon vállalják a felelősséget, többségük még a büntetés mértékét sem vitatja. Ennek pedig különös hangsúlya van, tekintettel arra, hogy az interjúalanyok mindegyike hosszú börtönbüntetést kapott. Azok között, akik határozottan vállalják a cselekményükért való felelősséget, mindösszesen egy fogvatartottra igaz, hogy a hite leginkább az útkeresés kategóriába tartozik, anélkül, hogy személyiségének immanens részét képezné. Mindez arra enged következtetni, hogy a vallásos hit mély megélése elősegíti a felelősségvállalást. Ilyen módon a reintegráció elé kitűzött belső, erkölcsi változás irányába hathat (Domokos, 2022). A büntetési célok megvalósulása szempontjából is jelentősége van a hit milyenségének.

A vallásos hit minősége és a felelősségvállalás közötti pozitív és szorosabb összefüggésre utal, hogy az a két fogvatartott, akire a vallásossággal szembeni szkepticizmus jellemző, ők elismerik a cselekmény elkövetését, de semmilyen megbánást nem tanúsítanak. Ugyancsak erre a kapcsolatra enged következtetni, hogy akiket inkább a formális hit jellemez, azok vagy tagadták cselekményüket, vagy nem szóltak róla.

Az első hipotézisünk ezzel nagy valószínűségű igazolást nyert, vagyis a vallás mély, tartalmi megélése pozitívan képes befolyásolni a bűncselekmény elismerését, és az érte kapott büntetés elfogadását.

A megbocsátás viszonylag alacsony számban fordul elő a nyilatkozatokban (FT5, FT10, FT13, FT14, FT15). Ennek oka lehet, hogy erre irányuló direkt kérdés nem volt az interjúkban. Ugyanakkor sokatmondó adat lehet, hogy akik vallásosságában ennek ellenére megjelenik a megbocsátás, azok valamilyen mértékben elismerik a cselekményüket, és elfogadják az érte kiszabott büntetést. FT10 esetében ez csak részben igaz. Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy akik elismerik a cselekményüket, azok jelentős része vágyik a megbocsátásra.

A felelősségüket elismerők esetében megjelenik a megbánás motívuma is. Az interjúk alapján ez a megbánás nem szekularizált, hanem erősen vallási töltetű. Erre utal, hogy mindazoknál, akik elismerik a cselekményüket, és megbánást tanúsítanak határozottan megjelenik a megbocsátás motívuma. Megbocsátásra vágnak és ők maguk is készek megbocsátani. A megbocsátásban megjelenő engesztelődés pozitívan képes befolyásolni a büntetési célok elérését. Szakirodalmi adatok szerint ugyanis a megbocsátás és az engesztelődés jelentősen

csökkenti a bűnisméltés valószínűségét. Ez a megbocsátás szinte minden irányára igaz. A sértett megbocsátására épp úgy (Wallace et al., 2008; Wooten, 2009), mint az elkövető másokkal szembeni megbocsátására (Day et al., 2008). Ezért feltételezhető, hogy a vallásosságban megjelenő megbánás és megbocsátás motívumok a visszaesővé válás ellen hatnak.

Álláspontunk szerint a másodikként megfogalmazott hipotézisünk nagy valószínűségű igazolást nyert az eredmények által.

Az interjúalanyok közül kifejezetten nagy arányban számoltak be gyermekkori vallási nevelésről, vallásos családi környezetről (FT2, FT3, FT7, FT8, FT9, FT10, FT12, FT13, FT14, FT15). Meglepő volt, hogy a gyermekkori vallási háttér milyen kevés jelentőséggel bír a későbbi tettekre, még annak ellenére is, hogy létezik erre utaló szakirodalmi adat (Barabás, 2012). Valójában a gyermekkori vallási nevelésnek a börtönben folyó vallási hitéletre és a cselekmény beismerésére, valamint a büntetés elfogadására igen nagy valószínűség szerint semmilyen hatása nincs. A gyermekkori vallási nevelésről beszámolók ezekre a kérdésekre roppant változatos módon nyilatkoztak. Ezzel a harmadikként megfogalmazott hipotézisünk mindkét eleme erős cáfolatot kapott.

Az elkövetett cselekmény elismerése, megbánása az első lépés lehet a sikeres reintegráció felé. E nélkül valójában nehezen képzelhető el bármiféle reintegráció. A vallásos tartalommal rendelkező megbánás együtt jár a megbocsátás iránti vágygal, ami a megbékélés lényeges feltétele. Gyakran hangoztatott célkitűzés, hogy ne váljon visszaesővé az elkövető. Pusztán azzal a megtorlással, amit a büntetések mindig is magukon viselnek, ez a cél nehezen érhető el. A börtönökben folyó vallási gyakorlat messzemenőig túlmutat a megtorláson, olyan értékkel, tartalommal tölti meg a büntetést, amelynek révén az valóban elvezethet a sikeres reintegrációhoz.

Felhasznált irodalom

- Adshead, G. (2011). The Life Sentence: Using a Narrative Approach in Group Psychotherapy with Offenders. *Group Analysis*, 44(2), 175–195. <https://doi.org/10.1177/0533316411400969>
- Applegate, B. K., Cullen, F. T., Fisher, B. S. & Ven, T. V. (2000). Forgiveness and Fundamentalism: Reconsidering the Relationship Between Correctional Attitudes and Religion. *Criminology*, 38(3), 719–754. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2000.tb00904.x>
- Atkins, D., Maguire, N. & Cleere, G. (2023). Experiences of Sentencing and the Pains of Punishment: Prisoners' Perspectives. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 306624X221148127. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0306624X221148127>

- Babbie, E. (2001). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó.
- Baker, J. O. & Whitehead, A. L. (2020). God's penology: Belief in a masculine God predicts support for harsh criminal punishment and militarism. *Punishment & Society*, 22(2), 135–160. <https://doi.org/10.1177/1462474519850570>
- Barabás A. T. (2012). Megbékélés és helyreállítás a börtönben? In Barabás A. T., Fellegi B. & Windt Sz. (Szerk.), *Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás* (pp. 23–63). OKRI.
- Bennett, C. (2008). *The apology ritual*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511487477>
- Berger, P. L. (2011). *The sacred canopy: Elements, of a sociological theory of religion*. Open Road Media.
- Casanova, J. (2009). *Religion, politics and gender equality: Public religions revisited*. United Nations Research Institute for Social Development. <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/religion-politics-and-gender-equality-public-religions-revisited>
- Davidson, J. D. (1972). Religious Belief as a Dependent Variable. *Sociology of Religion*, 33(2), 81–94. <https://doi.org/10.2307/3710666>
- Day, A., Gerace, A., Wilson, C. & Howells, K. (2008). Promoting forgiveness in violent offenders: A more positive approach to offender rehabilitation? *Aggression and Violent Behavior*, 13(3), 195–200. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.03.004>
- Denzin, N. K. (1970). *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Aldine. <https://doi.org/10.4324/9781315134543>
- Denzin, N. K. (2018). *The Qualitative Manifesto: A Call to Arms*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429449987>
- Domokos A. (2022). Erkölcs, büntetőnorma, visszaút a társadalomba. In Fábíán Gy. & Nagy J. T. (Szerk.), *Sicut aequum est homini – iustum, aequum, bona fide*. Emlékkötet Nánási László tiszteletére (pp. 39–44). Forum Iuris Könyvkiadó.
- Duff, R. A. (2001). *Punishment communication and community*. Oxford University Press.
- Ellis, A. J. (2003). A deterrence theory of punishment. *Philosophical Quarterly*, 53(212), 337–351. <https://doi.org/10.1111/1467-9213.00316>
- Fiáth T. (2015). A „Terápiás Börtön”. *Terepmunka-tapasztalatok amerikai terápiás közösségekben*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44523/fiath_titanilla_judit_doktori_ertekezes.pdf
- Foucault, M. (1988). Technologies of the Self. In Martin, L. H., Gutman, H. & Hutton, P. H. (Eds.), *Technologies of the Self* (pp. 16–49). Tavistock.
- Gorard, S. (2004). *Combining Methods in Educational and Social Research*. Open University Press.
- Grasmick, H. G. & McGill, A. L. (1994). Religion, Attribution Style, and Punitiveness Toward Juvenile Offenders. *Criminology*, 32(1), 23–46. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1994.tb01145.x>

- Haerpfner, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen, B. (2022). World Values Survey Wave 7 (2017-2022). *Cross-National Data-Set. Version 4.0.0*. World Values Survey Association. <https://doi.org/10.14281/18241.20>
- Inglehart, R. & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/2657288>
- Jang, S. J. & Johnson, B. R. (2022). Religion and Rehabilitation as Moral Reform: Conceptualization and Preliminary Evidence. *American Journal of Criminal Justice*, 49, 47–73. <https://doi.org/10.1007/s12103-022-09707-3>
- Jang, S. J., Johnson, B. R. & Anderson, M. L. (2022). Religion and Rehabilitation in Colombian Prisons: New Insights For Desistance. *Advancing Corrections Journal*, 14, 29–43. https://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/2023/01/ACJ_Jang-et-al.-2022.pdf
- Jang, S. J., Johnson, B. R., Hays, J., Hallet, M. & Duwe, G. (2018). Existential and Virtuous Effects of Religiosity on Mental Health and Aggressiveness among Offenders. *Religions*, 9(6), 182. <https://doi.org/10.3390/rel9060182>
- Jenness, V. & Calavita, K. (2018). “It Depends on the Outcome”: Prisoners, Grievances, and Perceptions of Justice. *Law & Society Review*, 52(1), 41–72. <https://doi.org/10.1111/lasr.12312>
- Kreager, D. A. & Kruttschnitt, C. (2018). Inmate Society in the Era of Mass Incarceration. *Annual Review of Criminology*, 1, 261–283. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-032317-092513>
- Merlino, R. (2012). From a Man to a ‘Man of Honour’: The Role of Religion in the Initiation Ritual of the Sicilian Mafia. *The International Journal of the Humanities: Annual Review*, 9(11), 59–70.
- Tomka, M. (2010). *Expanding Religion*. De Gruyter Verlag.
- Molnár Cs. (2016). Szövegekódolás a gyakorlatban: kézi, géppel támogatott és gépi megoldások. In Sebők M. (Szerk.), *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban* (pp. 24–38). L’Harmattan.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2011). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511894862>
- Puccio-Den, D. (2011). » Dieu vous bénisse et vous protège! «. La correspondance secrète du chef de la mafia sicilienne Bernardo Provenzano (1993-2006). *Revue de l’histoire des religions*, 65(2), 307–326. <https://doi.org/10.4000/rhr.7778>
- Quina, K., Garis, A. V., Stevenson, J., Garrido, M., Brown, J., Richmann, R., Renzi, J., Fox, J. & Mitchell, K. (2008). Through the Bullet-Proof Glass: Conducting Research in Prison Settings. *Journal of Trauma & Dissociation*, 8(2), 123–139. https://doi.org/10.1300/J229v08n02_08
- Reiss, S. (2002). Why people turn to religion: A motivational analysis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39(1), 47–52. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00004>
- Seidman, I. (2002). *Az interjú, mint kvalitatív kutatási módszer*. Műszaki Könyvkiadó.
- Sifferd, K. L. (2021). How Is Criminal Punishment Forward-Looking? *Monist*, 104(4), 540–553. <https://doi.org/10.1093/monist/onab018>

- Sifferd, K. L. (2023). How does Structural Injustice Impact Criminal Responsibility? *Criminal Law and Philosophy*. <http://dx.doi.org/10.1007/s11572-023-09697-1>
- Simonelli, A. C. & Novalski, K. (2023). Rainbows of Comfort in Rising Seas: How Literalist Bible Interpretations Impact Climate Change Communication in the Marshall Islands. *Weather, Climate, and Society*, 15(3), 773–785. <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-22-01117.1>
- Traummüller, R. (2011). Moral Communities? Religion as a Source of Social Trust in a Multilevel Analysis of 97 German Regions. *European Sociological Review*, 27(3), 346–363. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq011>
- Unnever, J. D. & Cullen, F. T. (2006). Christian Fundamentalism and Support for Capital Punishment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(2), 169–197. <https://doi.org/10.1177/0022427805280067>
- Wallace, H. M., Exline, J. J. & Baumeister, R. F. (2008). Interpersonal consequences of forgiveness: Does forgiveness deter or encourage repeat offenses? *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(2), 453–460. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.02.012>
- Wooten, D. B. (2009). Say the right thing: Apologies, reputability, and punishment. *Journal of Consumer Psychology*, 19(2), 225–235. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2009.02.017>

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Guidelines on international protection. Religion-Based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (HCR/GIP/04/06)*. www.unhcr.org/publications/legal/40d8427a4/guidelines-international-protection-6-religionbased-refugee-claims-under.html

Alkalmazott jogszabályok

8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M., Sivadó M., Fekete M. & Miklósi M. (2024). Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? – kutatás hosszúidős fogvatartottak körében. *Belügyi Szemle*, 72(3), 461–490. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp461-490>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tihanyi Miklós, aki a tihanyi.miklos@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának, amiért engedélyezte és szakmailag támogatta kutatásunkat. Köszönetünket fejezzük ki valamennyi büntetés-végrehajtási intézet munkatársának, amiért önzetlen munkájukkal támogatták kutatásunkat. Tudjuk, hogy napi feladataik teljesítése önmagukban is embert próbáló. E mellett a mi kutatásunk jelentős többletterhet jelentett, hiszen gondoskodniuk kellett a fogvatartottak mozgatásáról és az intézeten belül a mi biztonságunkról is. Köszönjük, hogy a többletfeladatokból mi semmit nem vettünk észre, mert mindvégig kedvesek és segítőkészek voltak. Külön köszönetet mondunk a börtönlelkészeknek, akik a fogvatartottakkal napi rendszerességgel foglalkoznak, és e mellett a kutatásunkhoz szükséges szervező munkában jelentős segítséget nyújtottak. Az általunk bemutatott eredmények az ő elhivatottságukat is tükrözi.

A börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetülete – a jogdogmatikán innen és túl

The Fundamental Rights Aspect of the Prison Chaplain Ministry – inside and beyond the Legal Doctrine

Köbel Szilvia

Dr. PhD, egyetemi docens
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
kobel.szilvia@kre.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a börtönlelkészi szolgálat alapjogok rendszerében, és ezen belül a gondolat, a lelkiismeret és a vallásszabadság kontextusában való vizsgálatát célozza.

Módszertan: Az elemzés a jogtudomány vizsgálati módszertana szerint az alapjogi jogdogmatikai megközelítést alkalmazza elsődlegesen. Ezt egészíti ki a rendszerváltozásra visszatekintő közjogtörténeti kontextus, valamint a nemzetközi kitekintés, amelyek a jogtudomány komparatív módszertanának gyakori eszközei, az elemzésben viszonyítási pontokat adnak.

Megállapítások: A börtönlelkészi szolgálat a vallásszabadság egyéni és kollektív aspektusához is kapcsolódik, és ezen alapjogi jogviszonynak mind a jogosult, mind pedig a kötelezetti oldala fennáll. A tanulmány kitér a börtönlelkészi szolgálat, ezen belül a fogvatartottak egyéni és közösségi vallásgyakorlathoz való jogának a rendszerváltozástól eltelt időszak alapjogi szabályozására mint a lelkiismereti és vallásszabadság részjogosítványára. A tanulmány végül az Emberi Jogok Európai Bíróságának a fogvatartottak vallásgyakorlására vonatkozó esetjogára is reflektál röviden, amely az alapjog sokrétűségére mutat rá.

Érték: A tanulmány a vallás és reintegráció komplex témakörét az alapjogi elemzés révén keretbe helyezi.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 31. Átdolgozás: 2024. 02. 08.
Elfogadás: 2024. 02. 09.

Kulcsszavak: lelkiismereti és vallásszabadság, fogvatartott vallásgyakorlása, alapjogi jogviszony, EJE

Abstract

Aim: This study aims to examine the ministry of prison chaplains in the context of fundamental rights, in particular freedom of thought, conscience and religion.

Methodology: The analysis uses the legal doctrinal approach of fundamental rights as its primary method of research. This is complemented by a public law context going back to the regime change and an international perspective, which are common tools of comparative method of legal scholarship and provide reference points in the analysis.

Findings: Prison chaplaincy is linked to both the individual and collective aspects of religious freedom, and there is both a rights and obligations side to this fundamental rights relationship. The paper will discuss the fundamental rights of prison chaplaincy, including the right of prisoners to individual and collective religious practice, as a subset of freedom of conscience and religion in the period since the change of regime. Finally, the paper briefly reflects on the case law of the European Court of Human Rights on the exercise of religion by prisoners.

Value: The study contributes to the complex issue of religion and reintegration through an analysis of constitutional law.

Keywords: freedom of conscience and religion, exercise of religion by prisoners, fundamental rights, ECtHR

Bevezetés

Alkotmányjogászként és egyházjogászként a börtönlelkészi szolgálat kérdését általában a rendszeres alkotmánytani jogdogmatika és részint a közigazgatás történeti kontúrjai mentén vizsgálhatjuk. Ebben a megközelítésben a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán mind az alkotmányjog, mind pedig az egyházjog tantárgy tematikájának részét képezni a börtönlelkészi szolgálat témaköre. A jogászképzés mellett a jogtudomány több ágazatában is kutatási területként – alapjogi kontextusánál fogva – különösen kiemelt érdeklődésre tarthat számot ez a kérdés. Sőt, a jogtudomány szempontrendszerén túlmenően az interdiszciplináris elemzés is ígéretes dimenziót tartogat, a börtönlelkészi szolgálat témaköre ugyanis meglehetősen alulkutatott terület. Az alábbi tanulmány fókuszja ezen kutatási irányokhoz kíván hozzájárulni.

Alapjogi jogdogmatikai megközelítés

E tanulmány kiindulópontja az az egyetemes emberi jog (szabadságjog, alapjog), amelyből levezethető a börtönlelkészi szolgálat működésének lehetősége és annak alkotmányos keretei. Az alapjogoknak a második világháború utáni nemzetközi egyezmények szerinti, valamint számos állam – beleértve Magyarországot is – alkotmányának deklarációja értelmében a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának alapjogát tekinthetjük a kiindulópontnak. Fontosnak tartom kiemelni az alapjognak mindhárom fogalmi elemét, továbbá egyéni és kollektív aspektusát.

Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 18. cikk kimondja: „1. Mindenkinnek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy meggyőződését vallásos cselekmények és szertartások végzése útján akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, gyakorolhassa és taníthassa. 2. Senkit sem lehet olyan kényszernek alávetni, amely csorbítaná azt a szabadságát, hogy saját vallása vagy meggyőződése legyen, vagy hogy ilyent elfogadjon. 3. A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek. 4. Az Egyezségokmány részes államai kötelezik magukat a szülők és adott esetben a törvényes gyámok ama szabadságának tiszteletben tartására, hogy – gyermekeik vallásos és erkölcsi nevelését saját meggyőződésüknek megfelelően biztosítsák.” Az 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről: „9. cikk – Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság. 1. Mindenkinnek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát. 2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.”

A 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közöséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről 2. számú melléklete: Az Európai Unió Alapjogi Chartája (Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság által 2007. december 12-én az Európai Unió Alapjogi Chartájaként ünnepélyesen kihirdetett szöveg), 10. cikk: „*A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság (1) Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a válásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. (2) A katonai szolgálat lelkiismereti okból történő megtagadásához való jogot, az e jog gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, el kell ismerni.*” Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) VII. cikk (1) „*Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.*”

Meglátásom szerint az alapjognak ez a komplexitása, továbbá részben ebből a komplexitásból adódó integratív jellege révén széles körben képes megalapozni az alapjog gyakorlását, még olyan „különös”, nem szokványos esetekben is, mint a büntetésvégrehajtási intézetekben a fogvatartottak vallásgyakorlása (Tihanyi, 2018).

A lelkiismereti és vallásszabadság alapjogi jogviszony jogalanyi rendszerében ennek többes eredménye lehet. A fogvatartott személy oldaláról kettős jogosultság áll fenn: egyfelől mint egyéni alapjog gyakorlása (egyén, természetes személy lelkiismereti és vallásszabadsága, vallásgyakorláshoz való joga) alapjogi jogalanyisága; másfelől pedig az alapjog deklarációjából adódóan ahhoz való joga, hogy vallását (meggyőződését) „másokkal együttesen” gyakorolja, tehát mint az alapjog kollektív aspektusának a jogalanya is egyidejűleg. Vallási közösség (egyház) mint szervezet oldaláról a jogosultság egyfelől az alapjog kollektív összetevőjéből levezethetően a „másokkal együttesen” történő vallásgyakorlás szervezeti, intézményi fogalomkörébe tartozik, másfelől pedig a tanításhoz való jog részjogosítványában is realizálódik a börtönlelkészi szolgálat végzése.

A most felvázolt alapjogi megközelítésben mind az egyén, mind pedig a vallási közösség vertikális jogviszonyban áll az államhatalommal szemben: az államnak az objektív intézményvédelmi kötelezettségéből kifolyólag meg kell

teremtenie (kötelezetti oldal) a jogi garanciákat arra, hogy egyfelől a fogvatartott egyén gyakorolhassa a vallását a büntetés-végrehajtási intézményben, másfelől pedig az intézményesült vallási közösség (egyház) taníthasson és lelkipogondozhassa a híveit (egyéni és kollektív formában is) a büntetés-végrehajtási intézményben. A fogvatartott és az egyház pedig ezen a platformon egymással horizontális alapjogi jogviszonyban állnak (mindketten jogosultak).

Az alapjogi jogviszony körébe azonban egy harmadik elem is beléphet. Felvetődik a kérdés, hogy a vallási közösség (egyház) a börtönlelkészi szolgálat felálltával kötelezettként vertikális jogviszonyba is kerül-e a fogvatartott egyénnel.

Erre a kérdésre a választ meglátásom szerint abban kell keresnünk, hogy „*az egyház államtól elválasztott működésének a határvonalán állunk [...] Minden együttműködés, amely meghatározott közös cél elérésére szerveződik ilyen határterületnek tekinthető*” (Tihanyi, 2018). Tihanyi azt is írja: „*Ugyanezzel a problémával találjuk magunkat szembe az iskolai hittanórák és a Tábori Lelkészi Szolgálat esetében is: van az államnak egy kitűzött célja, legyen ez akár a gyermekek erkölcsi nevelése, a katonák tartásának, harci moráljának növelése, vagy – mint vizsgálatunk tárgyánál – a fogvatartottak reintegrációja, amihez segítségül hívja az egyházakat.*” (Tihanyi, 2018).

Az Alaptörvény VII. cikke (4) bekezdése értelmében „*[A]z állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek. Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek bevett egyházként működnek. A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az állam sajátos jogosultságokat biztosít.*” Abban az esetben tehát, ha az egyház a börtönlelkészi szolgálat révén részben egyházi (híveinek lelkipogondozása, tanítás), részben állami (reintegráció) feladatot végez az állam anyagi támogatásával, akkor az alapjogi jogviszony karaktere tekintetében is levezethető az, hogy a vertikális és a horizontális jogviszony határterületével állunk szemben. Ezzel kapcsolatban Horváth M. Tamás így fogalmaz: „*A közjog a közösségek joga. Hatókörében egy közösségi kormányzási forma és szint az állam. A társadalmi szerveződések működése, magántársaságok közcélú szerepekben, nonprofit szervek aktivitása, vallási közösségek és egyházak közszolgáltatási tevékenysége, a tradicionális közösségek működése más további e körbe tartozó megnyilvánulások. Ami a szinteket illeti a helyi és regionális intézmények »alulról«, a nemzetközi integrációk »fölről« egészítik ki a hagyományos államkép formáit.*” (Horváth, 2015).

A börtönlelkészi szolgálat mint a lelkiismereti és vallásszabadság részjogosítványa

A lelkiismereti és vallásszabadság alapjogi jogalanyisága tekintetében a jogviszony elemzésének mindig lehet/van aktualitása, illetve újabb szempont is szükségessé teheti a vizsgálatot, amit nem tekinthetünk öncélú jogdogmatikai eszmefuttatásnak.

A magyar Alkotmánybíróság 4/1993. (II. 12.) határozatában a következő megállapítást tette: *„A lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság külön is nevesített joga azt ismeri el, hogy a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül, adott esetben a vallás az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele.”* Továbbá: *„Maga az emberi személyiség a jog számára érinthetetlen (ezt fejezi ki az emberi élethez és méltósághoz való jog korlátozhatatlan volta), a jog csakis a külső feltételek biztosításával segítheti az autonómiát.”*

A rendszerváltozás után az Alkotmánybíróság az alapjogok jogállami dogmatikai értelmezését tartotta szem előtt, ami paradigmaváltást jelentett a korábbi szocialista alapjogi (az akkori jogpolitikai kontextusban állampolgári jogi) narratívához képest. A pártállami szocialista felfogás az állampolgári jogok érvényesülését összekapcsolta a köteleességek teljesítésével. Az akkori politikai és jogi értelmezés a kötelezettségek teljesítését mintegy feltételként állította ahhoz, hogy a jogokat egyáltalán gyakorolhassa az egyén (az ötvenes években megszorító módon a legtöbb jog a „dolgozókat” illette), egymástól elválaszthatatlan egységnek tekintve a jogokat és a köteleességeket. Rímelve ezzel a szovjet jogtudomány államhatalom egységének tételére (Tóth, 2018). Más megfogalmazásban: *„Az állampolgári jogok szocialista felfogása az embert a társadalom egészében, kollektivistá módon szemlélte, a jogok gyakorlása nem sérthette a társadalom (az állam) érdekeit. A jogok élen a gazdasági, szociális és kulturális jogok álltak, az állam funkcióiként megjelenítve.”* (Kukorelli, 2018).

A politikai szabadságjogoknak, köztük a lelkiismereti és vallásszabadságnak a jogi és gyakorlati garanciája hiányzott a pártállami rendszerben. Nemcsak az ötvenes években, hanem a késő hatvanas, hetvenes, de még a nyolcvanas években is voltak, akiket vallásuk, hitük – lelkiismeretük szerinti – megélése, gyakorlása miatt ítétek börtönbüntetésre: Dobos Károly református lelkész és társai ellen állam elleni összeesküvés miatt indult büntetőeljárás 1967-ben (valójában az ifjúsági kirándulások, volt KIE társak összejövetele volt a „bűntük”); Lénárd Ödön piarista szerzetes a hetvenes években még börtönben volt; Jehova Tanúi, valamint a Bokor Bázisközösség tagjai katonai szolgálatmegtagadásért még a nyolcvanas években is börtönbe kerültek (Köbel, 2005).

A pártállami megszorító, többszörös feltételekhez kötött állampolgári jogi dogmatikai felfogás gyökeresen megváltozott a jogállami rendszerváltozással, sőt – Tóth Károly szavaival élve – a 20. század végére ez a felfogás „kimúlt” (Tóth, 2018).

A politikai szabadságjogok szocializmusbeli „szabályozási demokráciadeficitjét” (Kukorelli, 2018) volt hivatott kiküszöbölni az utolsó pártállami parlament, amely – már a köztársaság kikiáltása után¹ – 1990. januárjában elfogadta a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényt (Kukorelli, 2010).

Az 1990. évi IV. törvénynek az eredeti, elfogadáskori szövege így szólt:

„6. § Az egyéni és közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben gondozott, a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott számára.

7. § (1) A katonai létesítményben a katonai szolgálatot teljesítő a vallását – a szervezet működési rendjével összhangban – egyénileg szabadon gyakorolhatja.

(2) A katonai létesítményen kívül a katonai szolgálatot teljesítő egyéni és közösségi vallásgyakorlása nem korlátozható.”

Fontos megismerni a törvényjavaslat e szakaszához fűzött indokolást is:

„A lelkiismereti és vallásszabadság jogának gyakorlása korlátokba ütközhet, ha a személy – többnyire nem saját akaratából – olyan intézménybe, szervezetbe kerül, amelynek szigorúan zárt rendje, fegyelme van (például börtön, kórház). Minthogy a lelkiismereti és vallásszabadság az ember legszemélyesebb joga, ennek gyakorlását még ilyen helyzetben sem lehet megvonni. A szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekben, a büntetés-végrehajtási intézetekben – rendeltetésüket figyelembe véve – olyan működési rendet kell kialakítani, hogy az ott gondozottak, illetőleg fogvatartottak vallásukat – akár egyénileg, akár közösen – gyakorolhassák.”²

A rendszerváltozáskor tehát a törvényhozás egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak számára mind az egyéni, mind pedig a közösségi vallásgyakorlást azonnal lehetővé kell tenni. Ezzel gyakorlatilag azonnal megnyílt az egyházak számára is – az alapjog kollektív érvényesüléseként – a börtönlelkészi szolgálat végzésére a lehetőség. Itt jegyezzük meg, hogy ehhez képest a katonai létesítményekben a közösségi vallásgyakorlás lehetőségére néhány évet várni kellett. Az 1990. évi IV. törvény első módosítása az „egyéni” szót kivette a törvény 7. §-ának (1) bekezdéséből, ami megnyitotta az utat a Tábori Lelkészi Szolgálat felállításához

1 1989. október 23.

2 1990. évi IV. törvény indokolása.

(Köbel, 2010), és ezt a szabályt vitte tovább a 2012. január 1-jén hatályba lépett új egyházügyi törvény (Ehtv.) is.³

Visszaulva az Alkotmánybíróság korai határozataira, valamint az alapjog komplexitására, konkrét értelmet nyer a „mindenkit” megillető lelkiismereti és vallásszabadság joga, amely az emberi minőség része. Abban az értelemben abszolút jogról van szó, hogy nem tagadható meg egyetlen fogvatartott személytől sem ennek a gyakorlása. A börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmisszióról szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet értelmében a joggyakorlás kiindulópontja az egyén:

„3. § (1) Az egyházi jogi személy a börtönlelkészi szolgálatot az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak igényei alapján végzi.

(2) A börtönlelkészi szolgálat igénybevétele az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott kizárólagos joga. A börtönlelkészi szolgálat igénybevétele vagy attól való tartózkodás miatt megkülönböztetés nem alkalmazható.”

A rendelet szerint továbbá minden vallási közösség és a vallási közösségek tagjai (azon fogvatartottak, akik az adott vallási közösség segítségét igénylik) is élhetnek az alapjoggal, nevezetesen a fogvatartott vallásgyakorláshoz való jogával:

„9. § (1) A bv. intézet parancsnoka biztosítja, hogy a börtönlelkészi szolgálatot nem végző vallási közösségek tekintetében is érvényesülhessen az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak vallásgyakorláshoz való joga. 10. § (1) A bv. szervezet elősegíti, hogy a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösségek a bv. intézetekben börtönmissziós tevékenységet végezzenek.”

Strasbourgi emberi jogi bíróság gyakorlata

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a gyakorlatában számtalan esetben vizsgálja az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 3. vagy 9. cikkének a megsértését. Az EJEB előtti ügyek mutatják azt, hogy az egyes esetekben differenciálni szükséges a fogvatartott által elkövetett bűncselekmények (például politikai elítéltek), a fogvatartott vallásának előírásai (például étkezés), a büntetés-végrehajtási intézetek fokozata, az egyes országok eltérő jogrendszere és gyakorlata alapján.

Az EJEB azonban általános érvennyel a következő álláspontot foglalja el a fogvatartottak vallásgyakorlását illetően:

---

3 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról. 3. § (1) bekezdés.

„A fogva tartásuk alatt a fogvatartottak továbbra is élvezik az összes alapvető jogot és szabadságjogot, kivéve a szabadsághoz való jogot. (Korostelev v. Russia, 2020, § 57). Következésképpen a nemzeti hatóságoknak tiszteletben kell tartaniuk a fogvatartottak vallásszabadságát azáltal, hogy tartózkodnak a 9. cikkben meghatározott jogok gyakorlásába való minden indokolatlan beavatkozástól [...], és szükség esetén pozitív intézkedéseket tesznek e jogok szabad gyakorlásának megkönnyítése érdekében, a börtönkörnyezet sajátos követelményeinek figyelembevételével. Ezen túlmenően az a kérdés, hogy egy adott vallás gyakorlásának módjára vonatkozó részletes szabályokat kell-e elfogadni vagy sem a börtönben, ennek szabályozása elvileg az állami hatóságok mérlegelési jogkörébe tartozik, amelyek a legmegfelelőbbben a helyi szükségletek és helyzetek alapján tudnak dönteni. (Erlich and Kastro v. Romania, 2020, § 34).” (ECHR, 2022).

Összegzés

A tanulmányban a börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetületét vettük górcső alá. Az alcím, nevezetesen az, hogy „jogdogmatikán innen és túl”, a jogalkotói és jogalkalmazói felelősségre szándékozott rámutatni: minden alapjogi deklaráció annyit ér, amennyire a gyakorlatban a garanciák teljeskörűen biztosítják az érvényesülésüket. A közjogtörténeti és a nemzetközi kitekintés az alapjog sérülékenységre és összetett mivoltára hívja fel a figyelmet.

Felhasznált irodalom

-
- Horváth M. T. (2015). Kié a közjog? *KÖZJAVAK*, 1(1), 7–12. <http://doi.org/10.21867/KjK/2015.1.1>
- Köbel S. (2010). A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosítására irányuló törekvések 1990 és 2010 között. *JURA*, 16(2), 140–149. https://jura.ajk.pte.hu/JURA_2010_2.pdf#page=140
- Köbel Sz. (2005). „Oszd meg és uralkodj!” *A pártállam és az egyházak*. Rejtjel Kiadó.
- Kukorelli I. (2018). Alapjogi rendszerváltozás (1989); az „első fecskék”, az egyesülési és a gyűlekezési jogról szóló törvények. In Kukorelli I. & Tóth K., *Az alapjogi jogalkotás az alkotmányos rendszerváltozás éveiben* (pp. 163–182). Antológia Kiadó. https://library.hungaricana.hu/hu/view/RetorkiKonyvek_030/?pg=168&layout=s&query=emberi%20jogok%20jog%C3%A1llami
- Kukorelli I. (2010). A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény születése és sajátosságai. In Köbel Sz. (Szerk.), *A vallási diszkrimináció ellen – az esélyegyenlőség megteremtéséért: tudományos konferencia a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény húszéves évfordulója alkalmából* (pp. 69–73). Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium.

- Sz. N. (2022). *Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights*. Council of Europe/European Court of Human Rights. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_9_eng
- Tihanyi M. (2018). A börtönlelkészi szolgálat működése. A vallásszabadság jogának szervezeti keretei a büntetés-végrehajtási intézetekben. *Iustum Aequum Salutare*, 14(3), 217–232. https://ias.jak.ppke.hu/20183sz/12_Tihanyi_IAS_2018_3.pdf
- Tóth K. (2018). Az alapvető jogok általános kérdései és az 1989. évi sztrájk törvény. In Kukorelli I. & Tóth K., *Az alapjogi jogalkotás az alkotmányos rendszerváltozás éveiben* (pp. 101–162). Antológia Kiadó. https://library.hungaricana.hu/hu/view/RetorkiKonyvek_030/?pg=127&layout=s&query=kim%C3%BAlt

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Köbel Sz. (2024). A börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetülete – a jogdogmatikán innen és túl. *Belügyi Szemle*, 72(3), 491–500. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp491-500>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Köbel Szilvia, aki a kobel.szilvia@kre.hu e-mail címen érhető el.

The role of religious education in tertiary crime preventions

Leila Melinda Hezam

Dr, assistant professor, PhD student
Eötvös Loránd University,
Faculty of Law
Eötvös Loránd University,
Doctoral School of Law
hezam.leila@ajk.elte.hu

Abstract

Aim: Since man is a being in search of meaning, religion can be defined as a way of ‘sacral search for meaning’ related to certain events in life. While sacrality is central to some people’s systems of meaning-seeking, it is marginal or not sacral at all in the systems of others. It is clear that religion can be an important guide for the individual, as it can influence one’s understanding of the world and make individual challenges and social conflicts understandable and bearable. As faith, in its mature developmental form, underpins the way religious people live their lives, the sacral search for meaning can also play a crucial role in one’s coping processes. However, the extent to which religion is involved in coping with a particular life event depends to a large extent on the extent to which it is part of an individual’s orientation system. The protective effect of religion in coping is a thesis already recognised by scientific psychology and therefore has an undisputed place in the scientific professional discourse on reintegration. The aim of this paper is to provide scientific evidence for the place and legitimacy of religion in reintegration.

Methodology: The research is based on two sub-samples, one religious and one control group. Inclusion in the religious group was based on self-reporting, regardless of whether the subjects of the study had a religious experience in the life period prior to serving their sentence. The data were analysed using SPSS statistical software package.

English-language republication. The Hungarian version of this article was published in *Belügyi Szemle* 2024, issue 3. DOI link: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp393-413>

Findings: Juveniles in juvenile detention who self-reported being religious showed a different attitude towards conflict management compared to the control group. This suggests that a framework of cooperation between civil churches, the academic community and decision-makers in custodial institutions could be used to develop a diversified, faith-based reintegration model to increase the effectiveness of efforts to reduce crime.

Value: The publication is a gap in the empirical study of religion-based reintegration. The topic is a practical one, but its full exploration requires further research.

Keywords: religious practice, reintegration, coping, conflict resolution

Theses

It is beyond dispute nowadays that religion is part of the great social theories, and even more so that it occupies a prominent place in the social sciences, even if the phenomenon of religion, from the point of view of criminal sciences, is more often dealt with in the peripheral fields of sociology and criminology, where it does not have a rich literature. In the present study, I examine the attitudinal effects of reintegration programmes based on the Christian religion among juvenile boys in domestic correctional institutions. The historical traditions and religious homogeneity of Hungary justify the Christian religious orientation of the effectiveness study, while the target group of the study is justified by the disproportion of male and female children. The study investigates the effectiveness of religion as a reintegration tool and the effectiveness and probability of social reintegration through a differentiated dimension of religious practice (conflict management as a coping method). The research hypothesis proposed in this study is that religious adults have different conflict management attitudes than the control group (non-religious adults). In my analysis, I will attempt to provide evidence that religious practice may lead to a shift in attitudes related to conflict management, which may facilitate successful social reintegration.

The purpose of this paper is to highlight the potential of religious practice to support social reintegration (in this case through conflict resolution), while at the same time drawing the attention of reintegration scholars to the fact that this is a reintegration tool with significant reintegration potential.

Introduction

There are many connections between human behaviour and religiosity that are already known. It can influence an individuals' behaviour patterns, affect their goals and guide their choices. The main outcome of the process of religious faith development, in terms of behaviour, is when the individual reaches a stage of religious maturity where their decision-making mechanisms are no longer guided by external expectations but by their own beliefs (Martos & Kézdy, 2007).

Prison policy in Hungary, including correctional institutions – especially after the emergence of co-disciplines involved from the 1960s – has made a long journey through the territory of tertiary crime prevention, from re-education to the letting-go of educational optimism, to the function of supporting the prisoners' livelihood after release. Despite a whole range of scientific ideas, legal theories of tertiary crime prevention have now abandoned their illusory notions and seek to add to the scientific theses of prevention ideas mainly by their positions on ideal prison conditions and alternative sentences. Thus, while the scientific expectations of modern penal policy are largely oriented towards alternative punishment: reducing the burden on the judiciary, avoiding overcrowding in prisons and the negative effects of prisons and correctional institutions, and prioritising human liberties. Until then, the reintegration goals of correctional enforcement and its implementation in practice have been the focus of both legal and academic circles, which aim to bring conditions of detention closer to a free social existence, while social expectations favour repressive enforcement (Lőrincz, 2009).

These opposing expectations also distract attention from possible reintegration instruments whose existence does not depend on the implementation environment, budgetary resources or the possibilities to implement corrective interventions. One such reintegration tool is the practice of religion, the (re)integration potential of which has been demonstrated by a wide range of free social research. Religion and offending are conceptually distinct research topics, but this conceptual distance is only apparent, and the main proof of this is the granting of the right to practise religion in the enforcement context. However, the exercise of religion within the walls of the penitentiary institution has become more of a fundamental right, which penitentiary institutions are obliged to guarantee. The professional discourse on the nature of the connection between religious practice and offending is rather poor, in other words, it is outside the professional dialogue on reintegration in our time, at least as far as general European practice is concerned. This does not consist in a denial or severe restriction of the right to practise religion, but rather in a lack of professional reflection on this issue (Johnson & Schroeder, 2014).

The resources of religious practice, whether in prison inmates, inmates of penitentiaries, or members of free society, are illustrated by Pascal's thought: *'The knowledge of God without that of man's misery causes pride. The knowledge of man's misery without that of God causes despair. The knowledge of Jesus Christ is the middle course, because in Him we find both God and our misery'* (Pascal, 1978).

Scientifically verified effects of religious practice

The legitimacy of the practice of religion in the field of tertiary crime prevention can be justified by two main factors: the complex nature of the clerical profession and the positive effects of religious practice on life skills, as demonstrated by scientific research, i.e. the protective effects of religious practice.

A dynamically changing age places countless demands on the pastoral profession. For the believers, it is important that the pastor be an excellent speaker, a good teacher, an accessible spiritual counsellor, a shaper of opinion and community, and a good psychologist or psychotherapist, all of this, of course, at the cornerstone of faith. And neither the church nor the prison or correctional services expect anything less. The theoretical background of Christian psychology is the science of pastoral psychology, which is situated at the interface of psychology and theology (Tiringer, 2013).

Psychotherapy is a helping process that seeks to achieve behavioural change through human interaction (i.e. communication and relationship) (Tiringer, 2013).

These tasks are not easy, especially when the pastor carries out these activities within the walls of prisons or correctional institutions. In this particular environment, his tasks are complemented by the assessment of prisoners' requests, the organisation of the church service and, not infrequently, the service to the staff. In addition to his role as a teacher, the chaplain therefore also carries out mental health, pastoral care and psychotherapeutic tasks. Of course, these tasks are not sharply separated, they can interact at many points and are in fact complementary. All three areas are characterised by a belief in correctable behaviour, a relationship with the person in need, the maintenance of a professional framework for assistance, and the formulation of an individualised goal based on the needs of the person in need (Tiringer, 2013). The work of the pastor therefore goes beyond the formal exercise of religious practice.

The 'inner rearrangement' and new type of life guidance that takes place in the individual can of course be achieved with the help of a psychologist, mental health professional, pastoral care worker, without religious content, but the

value content conveyed by the pastor can be just as suitable tool for the transformation of the inner order, as the research outlined in this chapter tries to show. Furthermore, *'we should take it as evidence that religious belief, practice and relationship with God are associated with positive health, well-being and healing, and have an impact on personality functioning and the quality of human relationships and moral behaviour. [...], we must see religiosity as a resource for coping with adversity'*¹ (Tiringier, 2013; Horváth-Szabó, 2007). Alongside the pastor, the religious community can also play a role in shaping attitudes, helping to develop faith and what is known as 'mature religiosity'. The characteristics of this are summarised by Szentmártoni (2003). In his view, a person with 'mature religiosity':

- has a rich and differentiated spiritual life, able to distinguish the essential from the non-essential;
- autonomous, carrying its own particular dynamics, i.e. faith becomes the individual's way of life;
- is a coherent unit within the personality, i.e. it affects moral conviction;
- comprehensive, mature religiosity is transformed into a worldview and frames the individual's system of meaning (Szentmártoni, 2003; Tiringier, 2013).

With regard to the protective factors of religious practice, it is important to emphasise that offending does not necessarily mean the proliferation of criminal attitudes, but is often explained by a constellation of unfavourable circumstances (Szabó, 2015). Therefore, the protective effect of religion is a relevant reintegration tool primarily for repeat offenders who show personality traits of criminal attitudes.

The observation of the relationship between religious practice and offending is not new, but its examination as a reintegration tool in prison or correctional settings has not been a feature of the domestic research and literature until recently. The aim of faith-based reintegration programmes is twofold: theologically, to win the heart of the person, whether free or convicted, and to help them to come to faith (conversion); and in terms of enforcement, to reduce recidivism and facilitate the treatment of convicted persons. Thus, the purpose of prisons and correctional institutions is not to facilitate conversion, but to deny the connection between these two aspects is a complete misunderstanding of faith-based reintegration (Hallett et al., 2019). In order to demonstrate the reintegration potential of religious practice and its potential as a resource for the prison service, a systematic review of research on the effects of religious practice is essential.

---

1 Translation by the author.

Contemporary research into the connection between religious practice and criminality can be traced back to Hirschi and Stark's highly controversial 1969 publication *Hellfire and Crime*. Their study has become a real catalyst for research into the connection between religion and crime. The work has significantly shaped the 'intellectual climate' on offending, and it is no coincidence that the literature on religion and offending refers to the study as the 'Hirschi effect' (Jang & Johnson, 2020). The catalyst effect was due to the fact that Hirschi and Stark found no significant inverse correlation between measures of delinquency and religious commitment among the juveniles included in the study. This implies that their research findings suggest that increasing religious commitment among juveniles is not associated with a decrease in the likelihood of delinquency. The original findings of Hirschi and Stark have been confirmed by subsequent research and refuted by others, but it is undisputed that their work has stimulated research on religious practice (Burkett & White, 1974; Albrecht et al., 1977; Higgins & Albrecht, 1977). The results of the research therefore proved to be rather contradictory, which was later explained by Stark as a result of the different moral composition of the communities of the young people studied; he found that in areas with high church membership and attendance, a so-called 'moral community' is also established, as opposed to areas with lower church membership, where the community is more formal. Stark's finding thus identified a statistically detectable correlation between religiosity and offending in moral communities (Johnson & Schroeder, 2014; Stark et al., 1982; Hirschi & Stark, 1969). This important theoretical perspective has provided the framework for further exploration of the relationship between religion and offending.

A range of empirical research suggests that religious practice is also protective against criminal acts in communities characterised by poverty. Johnson and colleagues (2000) found that for US youth at risk of poverty (in the Boston, Chicago and Philadelphia areas), religiosity has a real deterrent effect against drug use; they also showed that among disadvantaged youth, frequency of church attendance has an inversely proportional effect on criminal offending, particularly drug use and drug sales (Johnson & Schroeder, 2014). Indeed, empirical evidence also suggests that the positive effects of religious practice on young people persist even when the immediate environment is unfavourable, so that young people with 'bad backgrounds' can still become 'good children' if their faith is important to them (Johnson & Schroeder, 2014). But there is also growing empirical evidence that religious commitment can reduce the risk of criminal behaviour, including minor and more serious forms of crime (Evans et al., 1996).

Examining the theses of research on the practice of religion, we can conclude that religion reduces the occurrence of stressful life events, also reduces the

pressure to control an individual's life, provides a cognitive framework of meaning with a related worldview, can be a tool for improving socio-economic status, increases adaptive capacity, independent of self-evaluation. Religion is thus essentially a system that offers its followers both a moral order and a law-abiding way of life. The practice of religion deserves special attention in the reintegration policies of prisons and correctional institutions, because of the protective effects described above. This is supported by a 2012 study showing that nearly 80% of studies on religious practice found a positive association with psychological well-being (Makridis et al., 2020).

Christian reintegration in general

The interdisciplinary nature of the topic is clearly illustrated by the research above. As Pulszky and Tauffer put it before the turn of the century: *'Science, like life, like nature, like all world orders, is essentially unified. But the human mind can only attain to the comprehension of this supreme unity by analysis; after the first incomplete and confused impression, it must enter into the dissection of the details, and understand their interrelationship and relationship, before it can rise to the second survey, in which it gains a clear picture of the universal whole, which in itself is harmonious and complete. In examining the individual parts, however, we must never forget that they are not independent, that they are not autonomous, that they are only dry, decaying dross when broken off the living tree of science.'* (Pulszky & Tauffer, 1867).

The fact of imprisonment and the factors inherent in the enforcement environment (such as forced community, fixed agenda, house rules) are a tough test for reintegration professionals and prisoners alike. However, religiously based reintegration can counteract these factors, help to establish moral judgement, restore moral behaviour and rehabilitate relationships, both horizontal, i.e. human-human, and vertical, i.e. human-God. It is the scientific utility of the latter that this study seeks to demonstrate.

The enforcement of custodial sentences is primarily a state task, which serves both to ensure public safety, to protect society and to enforce the state's criminal powers, while at the same time pursuing the objective of social reintegration. The Church plays a decisive role in achieving these objectives. The role of the Churches goes beyond the right to worship in the penal and correctional environment, as it does in the free social environment, and extends to many areas of social life. On the one hand, it provides community religious services (worship), and on the other, it seeks to maintain personal contact with the prisoners, which

is a common way of practising religion. Contact with a chaplain (pastoral care) can have a number of positive benefits for prisoners, such as:

- the chaplain can help prisoners to face their own past and help them to accept and deal with the trauma of the crime;
- support prisoners in coping with the harmful consequences of imprisonment;
- can help prepare for life after release;
- can assist with social reintegration through the transmission of moral values; and
- can help to develop a positive vision of the future (Tihanyi, 2019).

The basic theology and attitude to man and sin of the theology within the walls of prisons and correctional institutions is the same as that of the free social Christian churches. It is based on the principle that all people are equal, and that there is no difference between 'slightly sinful' and 'very sinful' people, even if the latter are put behind bars. The practical utility of this for the convict is connected to self-esteem, because if the convict believes that there is no difference between him and the people 'on the outside', then he can see a way out of the criminal life, he can believe that there is another way than the one that leads back within these prison walls (Tihanyi, 2019). It is also important to mention the two obvious challenges that pastors working within the 'prison walls' inevitably face:

- 1) On the one hand, the specific situations of life within the walls of execution (the life of the criminal) encourage the representatives of the churches to dare to break with the comfort Christianity that otherwise characterises Europeanism, and to dare to try new forms of communication and group activities without changing the theological message, either by changing the social activities in the outside world or by means of religious activities specifically designed for the prison.
- 2) The attitude of the chaplain and the religious practitioner towards the culture of the prison is key. If the attachment of the person mediating religion to the local prison subculture is insufficient, the church becomes a sub-cultural ghetto, but if it is too much adapted to it, the values it mediates become weightless (Tihanyi, 2019).

Here, it is also important to refer to the role of secular and sacral power partnerships that can potentially facilitate reintegration work, as they can mediate hope for prisoners (Jang & Johnson, 2020). This cooperation implies complex institutional cooperation, which raises a number of additional organisational issues. What is certain, however, from an empirical perspective of the impact of religion, is that the prison service, the academic profession and secular sectors of society

must recognise that providing religion-based reintegration programmes and creating the possibility for continuous programme renewal in the implementation of these programmes is not an unacceptable method of reintegration for the right to practise religion, but a desirable one. In view of the limited capacities of the state and the churches, it is advisable to create opportunities for the involvement of civil churches and volunteers. As regards volunteers, it is important to stress that the effectiveness of their involvement in reintegration has been empirically proven (Duwe & Johnson, 2016). In addition, volunteers providing faith-based programmes in prisons would also save the prison budget (Hallett et al., 2019).

However, as security considerations cannot be neglected in any reintegration programme, the familiarisation of the members of the civil church community who are willing to participate, with the rules of law and order may be a necessary precondition for the authorisation of cooperation. However, the renewed involvement of churches in reintegration cannot end at the moment of release. At this point, civil churches can play a decisive role, as they must be ready to welcome and support the reintegration of the ex-prisoner into the religious community of the place of residence of the prisoner or the place of the municipality of their choice. Aftercare in a church community can provide a strong social network that can replace otherwise poor family or other social contacts, and the involvement of volunteers from civil church communities in prisoner reintegration can be an almost inexhaustible human resource. If the efforts of the Church are taken seriously by the domestic scientific community, an objective assessment of the effectiveness of religious programmes cannot be neglected. This will open up a scientific avenue for domestic researchers that has remained largely unexplored until now. This empirical accountability could ultimately improve the relationship between the prison system and between correctional and religious institutions.

The protective effects of religious practice: how personal conflict coping is experienced by juveniles

The Christian religion can place a positive emphasis on coping resources such as health, education, social relationships. This is confirmed by Park's (2005) research among university students, which showed that religious people's coping not only focuses on sacred coping, but also helps them to cope with difficulties (Park, 2005). According to his thesis, religiosity gives a new colour to the individual, a kind of cognitive reframing of coping. Coping strategies can be an excellent indicator of individual experience of conflict, in which the

16-item Conflict Resolution Questionnaire provides methodological support (Rózsa et al., 2008).

The *Conflict Resolution Questionnaire* focuses on the analysis of people's coping strategies. Coping is basically a process, that describes and summarises a person's mental and behavioural efforts to respond and deal with an event that has happened to them. At the theoretical level, the literature articulates two broad categories of coping strategies: problem-focused and emotion-focused coping. The problem-focused strategy is characterised by an attempt to influence or change a situation. Thus, in problem-focused conflict management, the individual makes an active effort to change or eliminate the event that directly causes the stress. Emotion-focused strategies, on the other hand, do not attempt to change the situation, but to change the emotional processes involved. In reality, of course, a mixture of these is used, and none of them is right or wrong in itself, as the effectiveness of their application is often situational. The practice of religion, prayer and trust in spiritual authority can basically be categorised as emotion-focused coping, as religious practice can be seen as a support-seeking rather than an active problem-solving strategy (N. Kollár & Szabó, 2004; Park, 2005). The *Ways of Coping Questionnaire* was originally developed by Lazarus and Folkman in the 1980s. The questionnaire, initially consisting of 66 items, was shortened (16 items) and validated in Hungary by Rózsa and co-authors (2008), who made it available to Hungarian researchers. The work of Rózsa and his colleagues was preceded by several domestic validations (following the work of Mária Kopp and Árpád Skrabski), but these were adaptations of several questions (22 items) and thus several factors (7-8 dimensions of analysis). These longer adaptations were used to produce the 16-item version, which was needed to make the questionnaire quicker and easier to retrieve (Rózsa et al., 2008).

The questionnaire uses a four-point Likert scale (1 = not typical; 2 = hardly typical; 3 = typical; 4 = very typical). However, with regard to the measurement of conflict resolution, it should be noted that dividing the types of strategies into factor groups and characterising individuals along these lines is a very difficult task, as coping is a complex, multidimensional process; and due to its process nature, different strategies may characterise a conflict management period (Rózsa et al., 2008).

The research sample

The modality of conflict management for religious juveniles was examined in four domestic correctional institutions in the country. The correctional institutions included in the study were Budapest, Aszód, Nagykanizsa and Debrecen.

The survey was carried out between June and August 2023. 138 juveniles completed the questionnaire, an average of 32 per institution, of which 16 were religious and 16 were non-religious (control group). The latter group was selected in order to make the questionnaire data comparable with those of the religiously practising juveniles who were used as a control group. The subjects of the control group are therefore a group of subsample subjects who do not receive the experimental stimulus, in this case religious practice.

In order to verify the positive effects of religious practice on conflict management and social reintegration, quantitative research was chosen, which is justified by the fact that it provides a comprehensive picture of the attitude of the inmates of the reformatory towards religious practice through the analysis of the relationship between the criteria examined in the questionnaire, and also by the fact that it allows for objective comparison of the subsamples, by using statistical methods.

The sub-samples are:

- a group of juveniles who call themselves religious,
- self-identified non-religious juvenile group.

In research on religious practice, the differentiation is typically based on attendance at worship, and empirical results have consistently supported an inversely proportional relationship between worship attendance and deviance. However, given that worship occasions occur with a different regularity from adults and are replaced by religious group sessions with different frequencies, religiosity was defined on the basis of self-report to ensure comparability between correctional institutions. Thus, the religious sample included minors who self-reported to be religious, while the control group also included self-reported sample members. In both cases, only male juveniles were included in the study, which is justified by the gender bias in favour of the male sex. The average age of the sample at the time of data collection is 17 years. Juveniles who agreed to complete the questionnaire – completion of the questionnaire was voluntary – completed the questionnaire in small groups (10-15). The questionnaire took on average 30-35 minutes to complete.

In order to evaluate the data from the questionnaire, a database was created and the data was analysed in detail using the SPSS software package.

The instructions of the questionnaire asked respondents to recall and re-experience a recent difficult situation, and then, based on the re-experienced state of mind, to choose the reactions listed in the questionnaire, depending on which of these reactions occurred in the weeks following the recalled event and to what extent.

Those elements of the questionnaire (so-called items) were selected in which the self-identified religious children excel and which at the same time counter-balance the negative effects of imprisonment, thus helping their reintegration.

Table 1
Areas investigated

Areas investigated	Statement of the questionnaire
1. Optimism	'I thought, there's good in every bad thing, I tried to be cheerful about it.'
2. Humour	'I tried to be humorous about the situation.'
3. Development of character	'I was emerging from the situation as a different person, in a good way.'
4. Solution focus	'I found several different solutions to the problem.'
5. Problem analysis	'I tried to analyse the problem to understand it better.'

Note. Table provided by the author.

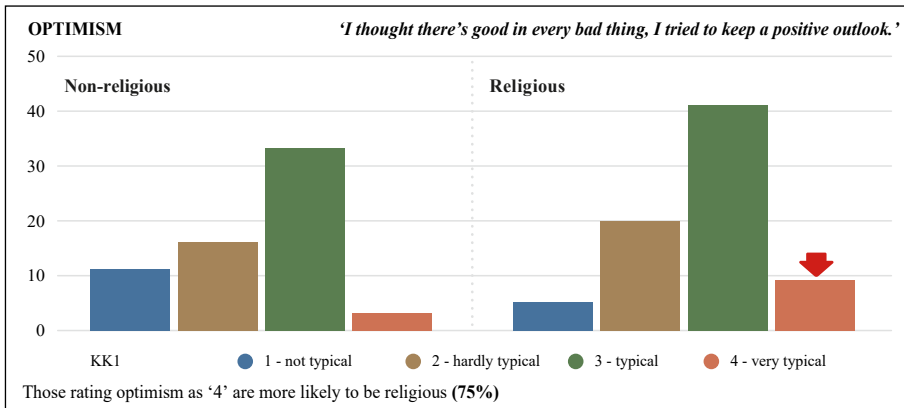
The study was conducted in the spirit of ecumenism and therefore does not distinguish between Christian denominations in the factor analysis. No differentiation is therefore made between Christian denominations.

Empirical picture of the areas covered

The data showed a partly significant and partly trend-like correlation between religiosity and adaptive forms of conflict management.

The first area in which religious youth have shown remarkable results is optimism. In terms of optimism, a form of framing appears that gives place to a positive outlook on life in the religious group, a coping mode that is therefore used significantly more by the religious group. Those who rated optimism at 4, i.e. those who said that they were very optimistic during the conflict they had experienced, were more likely to be in the religious group. In terms of proportion, it can be observed that 75% of the religious group were very optimistic during the conflict recalled. In contrast, the non-religious group had a higher proportion of those who rated optimism as 1 (68%). An optimistic outlook in a conflict situation can be an important coping tool, as it can imply awareness of the possibility of change, the ability to influence a situation that seems hopeless into a positive direction, which can mean escape from recidivism for a juvenile on the verge of delinquency.

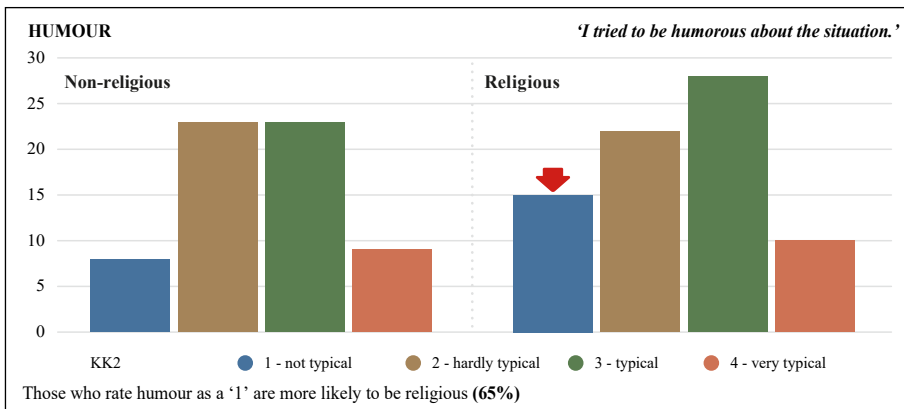
Figure 1
Optimism among juveniles in correctional institutions

Note. Table provided by the author.

Humour seems to be used significantly more by the non-religious group, with 65% of respondents with a religious base marking humour as 1 (i.e. not typical) and around 35% of respondents marking humour as uncharacteristic. The latter are the control group. This may indicate a weaker coping of the religious group. However, humour, which in theory is a positive way of reframing, can also act as a trivialisation in the group studied, and can also be seen as a way of deflecting responsibility, so that the fact that humour is in the background cannot necessarily be assessed as a weakness of the conflict management method.

Figure 2
Humour in juveniles in correctional institutions

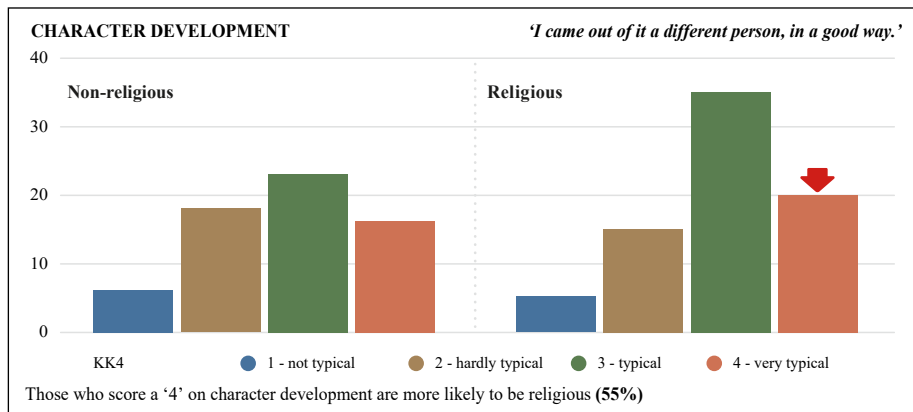

Note. Table provided by the author.

There is a tendency-like correlation between personal development, i.e. character development, and religiosity. Respondents who rated their character development as 4 (very typical) were typically from the religious group, with 55% of respondents indicating a positive change in their personal development as a relevant factor.

Figure 3

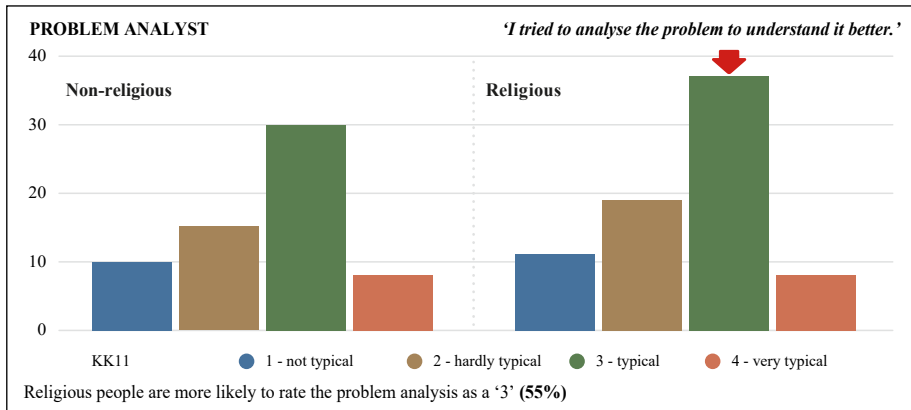
Character development in juveniles in correctional institutions

Note. Table provided by the author.

There is also a trend-like correlation in the area of problem analysis ability. The empirical results indicated that in the religious group, following the recalled conflict, the analysis of it as a 3 (i.e., a typical trait) is more likely to occur in the religious group. In fact, 55% of the self-identified religious respondents described the weeks following the conflict as being typically accompanied by the phenomenon of analysis.

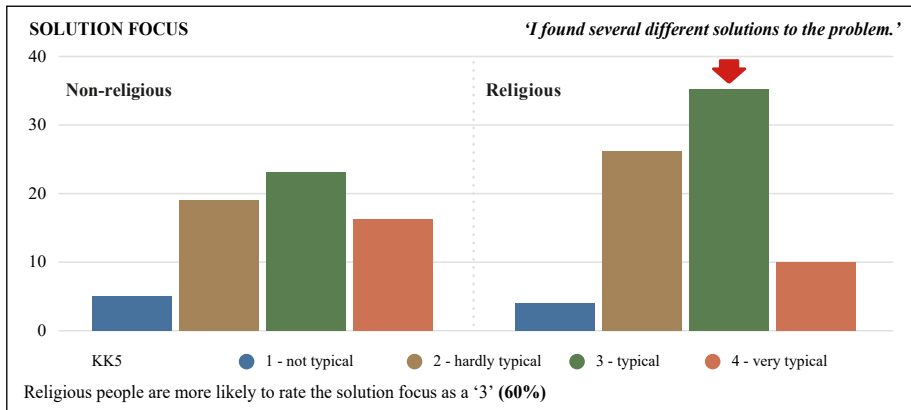
Figure 4
Problem analysis of juveniles in correctional institutions

Note. Table provided by the author.

Finally, the solution-focus item showed notable results in the religious group, according to which the solution-focused approach is the 3rd (i.e., typical trait) in the religious group. 60% of the self-identified religious respondents described the weeks following the conflict as typically characterised by a solution-focused approach.

Figure 5
Solution focus for juveniles in correctional institutions

Note. Table provided by the author.

Summary

Based on empirical research in positive psychology, religiosity can be a structure that helps in the search for meaning, commitment to goals, conflict management, forgiveness, and generally helps in the integration and development of the personality. The protective effects of religion among the civilian population are well documented by social science, and the results of the research above suggest that similar effects of religious practice can be observed among juvenile boys in correctional institutions. Undoubtedly, the results of religiosity are observed primarily as a result of virtue effects and existential influences, the imprint of which is manifested through conflict resolution. Therefore, it is recommended to diversify both the theory and the practice of reintegration with the diversity of religious programmes.

A worthy means of this can be the provision of various forms of religious practice and faith-based occupational groups, as well as the (pro)active involvement of religious institutions in the criminal justice system. Otherwise, my preliminary assumption is that the domestic public is more in favour of religious-based prisoners' reintegration initiatives than of progressive improvement of prisoners' conditions, and therefore the demand for social involvement in such reintegration initiatives could also be the beginning of a fruitful cooperation between the state and civil society. Helping prisoners to grow in faith and engaging them in a faith-based community within the prison that can develop pro-social behaviour also has the potential to reduce the risk of reoffending. Of course, the development of faith-based programmes must also address stubborn realities, namely those social deficits (for example, in the area of cognitive conflict management) that can be developed to help promote law-abiding behaviour after release (Cullen, 2010).

The research above, like all research on religious practice, has a dual priority in the area of utility, as it has benefits for both scientific theory and practice, as follows.

The usefulness of religious studies research(s) for scientific theory

- 1) Engaging interdisciplinary research in atypical environments. As discussed in Pulszky & Tauffer (1867) above, research in the field of prisons and correctional institutions is typically interdisciplinary and therefore necessarily requires the involvement of several social science disciplines. This necessarily implies collaboration between researchers with expertise in different social science fields, which allows comprehensive and complex

findings to be made, so that the research results can be interpreted in multiple scientific dimensions.

- 2) Promoting effectiveness studies and psychodiagnostic tests. Research in the implementation environment can help to refine individual reintegration programmes, if necessary, and improve them on the basis of scientifically proven results. Likewise, it can provide methodological assistance in assessing the psychodiagnostic status of prisoners and inmates in correctional institutions.
- 3) Diversifying religious reintegration policies. By demonstrating the scientific relevance of religious practice, religion-based reintegration can be made variable.

The practical expedience of religious studies research

- 4) Tertiary crime prevention – religion can contribute to reducing the risk of recidivism through faith-based programmes and diversification of religious practice.
- 5) Relief, cooperation schemes – religious practice has the potential to relieve the burden on prisons and correctional institutions in both the short and longer term, the former through its impact on behaviour and the latter by reducing recidivism.
- 6) Developing and increasing motivation – perhaps the greatest benefit of practising religion is that the prisoner or inmate can become a law-abiding person through their internal motivational system, rather than behaving correctly to conform to external expectations.

Finally, it is important to stress that the results of research on religious practice can also form the basis for the development of prison pastoral and reintegration programmes in the long term. However, the present research findings are initial results in the area explored, and this slice of implementation clearly requires further research and experimentation with new faith-based programmes. However, further research is needed to explore more precisely the preventive and healing, reintegrative effects of religiosity and spirituality. These should include a more nuanced measurement of religiosity or spirituality and an examination of the relationship of these forms of religiosity to mental well-being. An attempt should therefore be made to place religion-based reintegration on the scientific horizon. The right to practise religion and the related faith-based reintegration ideas re-emerged in our country at the end of the 20th century and will hopefully remain with us.

References

- Albrecht, S. L., Chadwick, B. A. & Alcorn, D. S. (1977). Religiosity and Deviance: Application of an Attitude-Behavior Contingent Consistency Model. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 16(3), 263–274. <https://doi.org/10.2307/1385697>
- Burkett, S. & White, M. (1974). Hellfire and Delinquency: Another Look. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(4), 455–462. <https://doi.org/10.2307/1384608>
- Cullen, F. T. (2010). Toward a criminology of religion: comment on Johnson and Jang. In Rosenfeld, R., Quinet, K. & Garcia, C. (Eds.), *Contemporary Issues in Criminological Theory and Research the Role of Social Institutions* (pp. 151–161). Wadsworth.
- Duwe, G. & Johnson, B. R. (2016). The Effects of Prison Visits From Community Volunteers on Offender Recidivism. *The Prison Journal*, 96(2), 279–303. <https://doi.org/10.1177/0032885515618468>
- Evans, T. D., Cullen, F. T., Velmer, S. B. Jr., Dunaway, R.G., Payne, G. L. & Kethineni, S. R. (1996). Religion, Social Bonds, and Delinquency. *Deviant Behavior*, 17(1), 43–70. <https://doi.org/10.1080/01639625.1996.9968014>
- Hallett, M., Hays, J., Byron, B. R., Duwe, G. & Joon, J. S. (2019). U.S. Prison Seminars: Structural Charity, Religious Establishment, and Neoliberal Corrections. *The Prison Journal*, 99(2), 150–171. <https://doi.org/10.1177/0032885519825490>
- Higgins, P. & Albrecht, G. (1977). Hellfire and Delinquency Revisited. *Social Forces*, 55(4), 952–958. <https://doi.org/10.2307/2577564>
- Hirschi, T. & Stark, R. (1969). Hellfire and Delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202–213. <https://doi.org/10.1525/sp.1969.17.2.03a00050>
- Horváth-Szabó, K. (2007). *Vallás és emberi magatartás* [Religion and human behaviour]. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Jang, S. J. & Johnson, B. R. (2020). *Connecting In-Prison Programs to Prisoner Reentry and Aftercare. A Case Study of Restoration Outreach of Dallas Ministries*. Baylor University.
- Johnson, B. R., Larso, D. B., Joon, J. S. & Spencer, D. L. (2000). The ‘Invisible Institution’ and Black Youth Crime: The Church as an Agency of Local Social Control. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(4), 479–498. <https://doi.org/10.1023/A:1005114610839>
- Johnson, B. R. & Schroeder, C. S. (2014). Religion, Crime and Criminal Justice. In N. A., *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (online edn) (pp. 1–14). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.005>
- Lőrincz, J. (2009). *Büntetőpolitika és börtönügy* [Penal and prison policy]. Rejtjel Kiadó.
- Makridis, C., Byron, J. R. & Koenig, H. G. (2020). Does Religious Affiliation Protect People’s Well-Being? Evidence from the Great Recession After Correcting for Selection Effects. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 60(7), 1–34. <https://doi.org/10.1111/jssr.12700>
- Martos, T. & Kézdy, A. (2007). A vallásosság szerepe a személyes célok rendszerében [The role of religiosity in the system of personal goals]. In Horváth-Szabó, K. (Szerk.), *Vallásosság és személyiség* (pp. 134–156). Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

- N. Kollár, K. & Szabó, É. (2004). *Pszichológia pedagógusoknak* [Psychology for pedagogues]. Osiris Kiadó.
- Park, C. L. (2005). Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress. *Journal of Social Issues*, 61(4), 707–729. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x>
- Pascal, B. (1978). *Gondolatok* [Reflections]. Gondolat Kiadó.
- Pulszky, Á. & Tauffer, E. (1867). *A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása különös tekintettel Magyarországra* [The past, theory and present status of prisons, with special reference to Hungary]. Emich Gusztáv Kiadványa.
- Rózsa, S., Purebl, Gy., Susánszky, É., Kő, N., Szádóczky, E., Réthelyi, J., Danis, I., Skrabski, Á. & Kopp, M. (2008). A megküzdés dimenziói: a Konfliktusmegoldó kérdőív hazai adaptációja [Dimensions of coping: a domestic adaptation of the Conflict Resolution Questionnaire]. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 9(3), 217–241. <https://doi.org/10.1556/Mental.9.2008.3.3>
- Stark, R., Kent, L. & Doyle, D. P. (1982). Religion and Delinquency: The Ecology of a 'Lost' Relationship. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 19(1), 4–24. <https://doi.org/10.1177/002242788201900102>
- Szabó, J. (2015). *Speciális prevenció és dezisztencia* [Specific prevention and desistance]. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- Szentmártoni, M. (2003). A felnőttkor vallásossága [The religiosity of adulthood]. In Horváth-Szabó K. (Szerk.), *Valláspszichológia* (pp. 74–81). Akadémiai Kiadó.
- Tihanyi, M. (2019). *Bűn – hit – szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban* [Crime – Faith – Release. The role of religion in the penitentiary system]. Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- Tiringer, A. (2013). A lelkészek mentálhigiénes tevékenysége [Mental health activities of pastors]. In Kiss, E. Cs. & Sz. Makó, H. (Szerk.), *Mentálhigiéne segítő hivatás. Fejezetek az elmélet és a gyakorlat területeiről* (pp. 171–184). Pro Pannonia Kiadó.

Reference of the article according to APA regulation

- Hazam, L. M. (2024). The role of religious education in tertiary crime prevention. *Belügyi Szemle*, 72(3), 501–520. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp501-520>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

Data will be made available on request.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Leila Melinda Hezam, who can be contacted at hezam.leila@ajk.elte.hu.

The role of Christian faith in the reintegration of female prisoners

Barbara Di Blasio

Dr. PhD, associate professor
Apor Vilmos Catholic College,
Department of Pedagogy
diblasio.barbara@avkf.hu

Abstract

Aim: This study delves into the correlation between religious faith and the process of reintegration among women in incarceration. In Hungary, this subject is relatively understudied; however, international insights underscore the prominent role of religious convictions in shaping an individual's predisposition towards criminality and their influence on prosocial conduct. Yet, the extent and contentious nature of its role in reintegration persist due to a lack of emphasis by societal institutions associated with detainees, disregarding the intricate sociological prospects embedded within religion and faith. These prospects, meticulously scrutinised by sociologists, encompass the maintenance and fortification of social order, the regulation of human activities, and more. An additional challenge arises post-release, where organisations and religious institutions involved in the spiritual rehabilitation of detainees lose contact with these individuals, impeding subsequent investigative efforts.

Methodology: The data for our pilot study were gathered among residents of Kalocsa Prison in 2024. Employing the Shortened Aspiration Index, augmented by interviews, our research methodology sought to enrich descriptive statistical analyses through the nuanced exploration of interview content. Sample selection followed a randomised and voluntary basis (N: 46 individuals). Importantly, the outcomes derived from our study are not intended for generalisation but rather apply specifically to our sampled cohort.

Findings: Our discernments indicate that, for the female detainees under scrutiny, faith and religious practices wield a positive influence on delineating life

English-language republication. The Hungarian version of this article was published in *Belügyi Szemle* 2024, issue 3. DOI link: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp365-391>

objectives. They also play a pivotal role in sustaining mental equilibrium, with noteworthy psychoeducational ramifications. During catechesis, knowledge enrichment extends beyond cultural dimensions to encompass moral teachings, fostering an understanding of the ethical values and frameworks essential for normative living.

Value: Determining the criteria for the success of post-release reintegration proves elusive, given the nuanced and idiosyncratic nature of success for everyone. Factors influencing an individual's psychological dynamics and behavioural patterns intricately interweave within a complex socioeconomic system. Thus, it is reasonable to assert that the precepts of Christian teachings, faith, and the spiritual and organisational scaffolding of religious practices can form integral components of a supportive framework. Acknowledging the reinforcing role of Christian faith, particularly among women, aligns with the 2022 census data from the Hungarian Central Statistical Office (KSH), which underscores a prevailing proclivity towards religiosity among women in contemporary Hungary.

Keywords: Female Inmates, Reintegration, Faith and Religion, Mental Health Support

Introduction

In a globalised and secular world, individuals are exposed to a multi-factorial, economic-social-psychological security risk in their daily lives. It is particularly difficult to examine the context of reintegration, because even the definition of the terms used is not a simple task. In this context, the situation of women in general can be described as precarious, as they are significantly affected by the difficulties of organising family life, the modern challenges of parenting, psychological vulnerability, economic and social vulnerability, the possibility and extent of criminalisation, and the cultural transmission of a toxic family model (Di Blasio & Kiss, 2022). It is therefore an important question to what extent the prison system contributes to their successful reintegration into society after release. For this reason, the theological, psychological, mental health and quality-of-life effects of Christian faith and their relation to reintegration were examined in this theoretical review. In our pilot research, we used a questionnaire and structured interview technique with female prisoners to investigate the above-mentioned problem of faith and reintegration in a basic way and to design future research.

The choice of the topic is also justified by the fact that 43.4% of the population in the 2022 Hungarian census of the KSH identified themselves as Christians. Within Christianity, Catholics are in the majority. In terms of gender, 28.3% of men and 31.7% of women identified themselves as Catholic, 9.2% and 10.4% as Reformed. There was a higher proportion of non-respondents among men (men: 41%, women: 39.3%) and a higher proportion of non-religious (men: 17.8%, women: 14.6%). Examining the male-female proportions within a given religion, there were more significant differences in favour of women than the male-female ratio for the total Hungarian population (48–52%) among those who identify as Catholic (women: 54.7%, men: 45.3%) and Reformed (women: 55%, men: 45%), which are the two most widespread religions in Hungary. However, the proportion of men was higher in the non-religious category (53%). This suggests that women are more religious than men in Hungary ([URL1](#)). Therefore, it seems legitimate to consider the impact of Christianity in the re-integration success criteria.

The diversity of religious experiences

Research on the diversity of religious experience is based primarily on the pragmatic and humanistic American tradition, with the beginnings of European research going back to Wundtian and Freudian essentialist interpretations of religion. The pragmatist psychologist William James, in his 1902 work *The Varieties of Religious Experience*, defined religion as ‘*the feelings, acts and experiences of individual men in their solitude, so far as they apprehend themselves to stand in relation to what-ever they may consider divine.*’ (James, 2002; Benkő, 2003). William James distinguished between two types of religiosity: that of the so-called ‘once-born’ or healthy-minded and that of the ‘twice-born’ or sick-minded (James, 2002; Kézdy, Urbán & Martos, 2018). The ‘once-born’ were characterised by a relatively trauma-free personality development and emotional stability and balance as adults. The ‘twice-born’ often reported traumatic experiences in childhood and adolescence, and were emotionally unstable, anxious, and neurotic. These are the people who, according to James, have been psychologically reborn because of religious conversion, have entered a healthier developmental path with their God, and many of them report that their psychological disorders have ceased (James, 2002).

Gordon Allport, in his book *The Individual and His Religion* published in 1950, emphasises – like James –, that just as no two personalities are the same, no two religions are the same. He considers religiosity as a sentiment that can

be regarded as a specific affective-cognitive system; it is neither rational nor irrational and is influenced by the physiological characteristics of the personality, its mental abilities, its interests and values, its search for meaning and purpose, and its responses to the world around it (Allport, 1950; Kézdy, Urbán & Martos, 2018). While Allport's conception of religiosity is explicitly broad, he underlines that religious feeling can only truly manifest itself in its mature form. Mature religiosity is characterised by a more warmly saturated faith, as opposed to the beliefs of immature religiosity. At the core of a mature religiosity is a will and commitment to the good as an end, and an activity using the means to achieve it. Immature religiosity is linked to a person's sense of security and physical and mental well-being. Allport then distinguishes between religiousness with an extrinsic and intrinsic motivational base. The instrumental religious sentiment is extrinsic. As Allport writes, '*extrinsically motivated person uses his religion, whereas the intrinsically motivated lives his religion*'. (Allport & Ross, 1967; Kézdy, Urbán & Martos, 2018, Vergote, 2003).

Reintegration

Defining successful reintegration is a difficult issue, as each case is different and success depends on both external circumstances and internal psychological resources. Conceptually, reintegration presupposes that women who have served their prison sentence and then been released have successfully participated in society during their previous life stage. Conversely, a large proportion of them were members of marginalised groups, who had already faced a number of economic and cultural disadvantages, which will be further compounded by the stigma of imprisonment (Tóth, Krizsán & Zentai, 2005; Csáki, Kovács, Mészáros & Sponga, 2006; Miklósi & Tihanyi, 2023). It can be observed that in the international literature, the concept of re-entry is gaining ground alongside that of reintegration (Burke, 2008; Myers & Olson, 2013). The reintegration process includes the housing, earning an income and building a network of social connections. In Maruna and colleagues' definition, reintegration is both a process and a one-off event, which in any case presupposes some level of community acceptance of the released prisoner (Maruna, Immerigeon & LeBel, 2004). Reintegration may take longer time after release (Albert & Biró, 2015). Judit Szabó's (2012) study draws attention to the conceptual confusion in Hungary, which also points out that the use of psychological tools of tertiary prevention is not common practice in the Hungarian prison system. Tertiary prevention aims exactly at preventing re-offending. However, the repressive nature

of criminal policy and the scarcity of opportunities in the potential supportive environment also override the goals of re-socialisation, and public opinion also influences the acceptance of re-socialisation efforts. In particular, psychological approaches to reintegration are poorly supported, as prison psychologists are also mainly interested in reducing prison harm.

Particularly in the case of women prisoners, there is little data on the effectiveness of programmes specifically designed for them, and this is also true for international practice. In Hungary, this may be due to the perception that there is no multidimensional differentiation in the prison system and that the prison population is not sizeable.

Given the paucity of data on women in the literature and the lack of effectiveness studies specifically on women prisoners, I am referring to programmes in the prison sector in general.

Since the 1970s, research into the effectiveness of rehabilitation programmes and schemes has evolved methodologically, with more sophisticated analyses (Borbíró, 2010). Research is constantly looking for answers to the question of which methods and programmes are effective in terms of recidivism, under which circumstances and for which groups of criminals (Szabó, 2012). Since the 1990s, based on comparative analyses, some programmes have gained prominence for their effectiveness, for example the Risk-Need-Responsivity (RNR) Anglo-Saxon model (Borbíró, 2010; Szabó, 2012). As the name suggests, the risk principle determines who should be treated, the needs principle emphasises what, and the responsiveness principle emphasises how. The programme is pragmatic and is based on sound theoretical foundations. It considers methods based on a cognitive behavioural approach to behaviour change to be the most appropriate. It uses psychological measures to assess risk and needs, and then a professional develops a treatment plan based on the principles of the model (White & Graham, 2010; Szabó, 2012). The effectiveness of the programme lies in its focus on answering structured, complex questions, developing skills, and using cognitive behavioural techniques (MacKenzie, 2000). It is also characterised by its voluntary nature, its focus on the offender's criminality-related capacity to influence, and its implementation based on the integrity of the process and the activities of the participants. Judit Szabó (2012), based on Hollin (1999), describes the treatment effectiveness criteria found in the international literature:

For medium and high-risk offenders, structured and multimodal programmes are more effective, attitudinal, and cognitive components should be focused on, high levels of responsiveness should be achieved in prisoners, programmes in community settings are more effective, and professionals running the programme have a high level of integrity.

Cognitive behavioural methods are the most effective in preventing re-offending. Based on developed theories, cognition, communication, and model learning are used to explain behaviour and modify behaviour. These methods assume that behaviour is determined by cognitive functions, i.e., by acting on cognition, we can induce significant behavioural change (Perczel-Forintos & Mórotz, 2019). There is a strong correlation between criminal behaviour and the level of perceptions, values, reasoning, and problem-solving skills (Cann, Falshaw & Friendship, 2005). Methods are used to develop pro-social attitudes, social skills, interpersonal problem solving, cognitive skills development, anger management, and recidivism prevention (Robinson & Crow, 2009). Programmes developed from methods are successful when focused on high and medium risk offenders over long periods of time and incorporate cooperative prescriptions (Gideon & Sung, 2011; Szabó, 2012).

Adrienn Ács-Bíró (2022) provides a gap-filling and comprehensive presentation of the training needs of women prisoners in the context of reintegration of female prisoners in Hungary, describing their cognitive profile. With regard to reintegration, targeted employment tailored to needs and wants is of paramount importance, taking into account, for example, the cognitive profile (Di Blasio & Ács-Bíró, 2022).

Faith and human dimensions

Faith is the acceptance of God's revelation, which also raises questions about the content and intent of faith. Conscious faith is thinking about oneself and one's relationship to the present, one's future life, history, the world, society, and culture. This critical, methodological, and systematic reflection on faith evaluates the following problems: 1) The meaning and value of faith (hermeneutical question); 2) Its relation to the human condition and the world (ethical and orthopraxis question). The theology of faith examines the foundations of faith, human conditions, and rational approaches within the framework of philosophy and other scientific disciplines. In thinking about the human condition, a person experiences the finite nature of himself and his actions, which causes existential anxiety, and so asks himself the constant question. What should I do? What can I hope for? What fate awaits me?

These essential questions relate to origin, purpose, the passage of time in the life of the individual, humanity, and the whole universe, that is, the problem of the meaning of existence is a continuous ontological structure present in existence itself, and cannot be ignored. Human beings use nature, humanise

it, and as human beings they also increase and develop themselves. In the process, therefore, they come to know themselves, not just the world. The individual, as the subject, represents the enduring essence of their existence, molded by their actions while consistently retaining its core identity (Kránitz, 2019). Transcendent reality offers the individual the experience of freedom, responsibility, and community. The biblical reality of faith takes place in the inseparable unity of knowledge and choice, by which one relies on God. In this covenant, human beings also assume the demands of love. The Christian faith is justified by the unity of authentic doctrine (orthodoxy) and authentic practice (orthopraxy) (Kránitz, 2019). From a moral theological perspective, the Christian faith offers the individual a framework that prepares them to live a successful social life.

Sociologists have identified various social functions in religion, such as maintaining and reinforcing social order, regulating activities, preserving cultural traditions, and organising networks of social relations. Interpretations of religion vary considerably from discipline to discipline, with sociologists, anthropologists, theologians, and psychologists having different meanings of the term.

After the literature review, we can conclude that the relationship between faith and crime is a barely researched topic. However, a small body of research suggests that religious practice and belief reduce the likelihood of deviant behaviour, particularly in adolescent populations. Research among adults has found that religion had a positive impact on prisoners' prison lives, but this did not necessarily require a prior religious background (Tihanyi, 2019). Stansfield and colleagues (2017) suggest that in religion, the notion of 'present reward' that an individual derives from a religious or spiritual interpretation of their life may be important. Some prior experience of religion or spirituality may facilitate the lives of individuals who were previously practitioners of religion, then moved away from it, and later rediscovered religion as a way of interpreting existence during or after imprisonment (Várkonyi, Rutkai & Szabó, 2021; Tihanyi, 2021).

Religiosity and quality of life

'Religion can also be seen as a socio-psychological system which is a culture that ensures the satisfaction of religious needs, the acquisition of religious experiences, and the promotion of development in this [...] and which also seeks to establish and maintain a moral order that organises the conception of life in accordance with its principles and the resulting way of life and the relations

between people.'¹ (Süle, 1997). From a psychological perspective, religious life has an intrapersonal and an external, interpersonal dimension. The one is spiritual-mental work, the other is expressed in communal activity. The components of the religious life are religious experience, religious spirituality, religious cult, religious practice, religious worldview, and religious community life (Süle, 1997). In general, it can be said that the psychological essence of religion is the essence of human beings' real-world view and value system (Süle, 1997), a universal human phenomenon. From a cultural anthropological and Christian point of view, homo religiosus is a basic endowment, i.e. humans are inherently open, seeking, and receptive beings. Religion is a specific cultural activity, a specific use of language and at the same time a behaviour directed towards the supernatural (Di Blasio, 2022). It is also a system of symbols that makes the supernatural tangible through signs. In the Judeo-Christian religious context, the revelation of the Bible takes place in the historical time of a people, and God comes close to man. The Judeo-Christian religion is based on faith, it requires faith and a corresponding attitude. Adult faith presupposes a free choice and resolution, which is also an attitude based on discernment (Benkő & Szentmártoni, 2002).

In terms of quality of life, the WHO definition of quality of life emphasises that a person should be seen in their cultural and spiritual wholeness (Kopp & Pikó, 2006). The spiritual dimension, belonging to a religious community, is also an important health protective factor (Tózsér, 2019). Psychological or mental health is closely related to socio-economic factors, educational attainment, ethnicity, religion, cultural, gender, and occupational identity (Kopp & Pikó, 2006). Faith and positive forms of religious community affiliation based on personal commitment are also important health protective factors. Religious-cultural resources that are essential for strengthening coping skills of individuals and communities can also be highlighted. Mária Kopp and her colleagues investigated the level of religious attitudes and spirituality in Hungarian society between 1988 and 2002 in the *Hungarostudy* longitudinal survey (Rózsa et al., 2003). The results of the study showed that religious practice was a health protective factor for all variables measuring the health and mental health of the population. Among the general health indicators, the religious population showed a much smaller reduction in work capacity, but also a lower number of working days lost due to illness. The results of the study show that there is an inverse relationship between the importance of religious practice and religion and the prevalence of self-harm behaviours (alcohol consumption, smoking,

---

1 Translation by the author.

etc.). In contrast to the global consumer culture, faith in God, religion, community and individual existence offer opportunities for positive goals (Kopp & Martos, 2011), and regular religious practitioners are also protected from a health perspective (Székely & Lázár, 2013).

The relationship between religiosity and crime

Religiousness helps to connect to prosocial networks, participation in group life offers structured activities, provides a framework for everyday life, which also acts as a deterrent to crime, protecting the individual from possible recidivism. Religion can also be seen as an institutional support network that helps individuals to rebuild relationships, find employment and reintegrate into society after release. The practice of religion can reshape an individual's goals and aspirations, which is an important factor for rehabilitation (Adamczyk, Freilich & Kim, 2017; Jang, 2007; Jang & Franzen, 2013; Jang, Johnson, Hays, Hallett & Duw, 2017; Johnson, 2011; O'Connor, 2006; Stansfield, Mowen, O'Connor & Boman, 2017). In the international literature, the family is emphasised as a crucial factor in the context of recidivism.

Unfortunately, based on international experience and research, there are no well-developed techniques to show the correlation between religious beliefs and post-release social behaviour. Research is fraught with methodological problems and the results are not generalisable. All these difficulties hamper the understanding of the process and the phenomena. We do not know what role religion may play in the post-release period (Mowen, Stansfield & Boman, 2018). Observations suggest that religious life in prison, the manifestations of faith, remain dominant as long as the individual needs the supportive aspects of religion during the difficult, stressful period after release. What is not known, however, is the extent to which individuals find meaning in their lives through their faith, and the extent to which they are able to maintain a disciplined lifestyle, set goals and persevere in achieving them.

Mowen and colleagues (2018) summarised the results of previous research, finding that the interaction between pre-prison, prison and post-release religious practice has not been examined in combination or in effect. Thus, we also do not know how early religious beliefs are transformed in prison, where faith also has a mental health retaining effect, or how they impact on successful psychological rehabilitation and subsequent social reintegration after release. Many posit that prisoners are drawn to humanizing, spiritual, and religious services as they seek to discover meaning in their existence amidst challenging

circumstances (O'Connor & Duncan, 2011). Extrinsic motivation is also often a feature, which is not linked to cognitive and later social transformation. Most researchers consider religious education and practice to be effective mainly in counteracting the dehumanising effects of imprisonment (Maruna et al., 2004; O'Connor & Duncan, 2011).

Most prison chaplains and voluntary helpers believe that faith and religion make a significant contribution to the spiritual rehabilitation of prisoners, but that this support should continue for a long time after release. However, studies in this area have focused on community programmes and catechesis. They are convinced that the development of faith supports durable reintegration, and that extrinsic motivation leads to only temporary results. There is a paucity of research on conversion, faith formation, the methodological culture of prison chaplains, or the impact of community life after release (Jang et al., 2017; Johnson, 2004; O'Connor, Duncan & Quillard, 2006; Young, Gartner, O'Connor, Larson & Wright, 1995). National and international research has shown that the risk of recidivism is higher for people who live in disadvantaged areas or environments after release. The social structures to which they return are crucial for access to employment opportunities, opportunities to manage addictions or other supports (Kubrin & Stewart, 2006; Tillyer & Vose, 2011; Ács-Bíró, 2022). Demand for support services was higher among lower income groups (Hipp, Petersilia & Turner, 2010).

Among the critical transitions in human existence is the period of release from prison, which can lead to a transformation of prison religiosity. Tension theories (Agnew, 2001) suggest that the geo-economic-social conditions of housing influence the change in religiosity and the likelihood of recidivism. The lack of resources, the effectiveness of collective support, and the availability of services also affect an individual's choices, even religious beliefs (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). On the one hand, trust in religion can be reduced, leading to poor problem-solving, and on the other hand, the limited availability of opportunities can make religion and faith play an even greater role in the life of the individual (Duwe & Clark, 2013; O'Connor & Duncan, 2011). Prison pastoral care uses its own methods to awaken hope and improve the self-esteem of the individual, thus increasing the chances that after release the psychologically supported person will not choose the previous ways of coping with stress but will be able to resist the temptation of drugs and alcohol.

In the light of the above, religion can be seen as coping, but it is not just a way of coping, but a framework to help us cope with everyday life (Geertz, 1994; Szenes, 2008). Religious coping can provide solace, stimulate personal development, facilitate cooperation with others, develop intimacy with the

transcendent sphere or give meaning to life (Pargament & Brant, 1998; Szenes, 2008). Religious coping can be passive, active, personal, interpersonal, problem- and emotion-focused. Use of religion in coping is more frequently found among the elderly, the poor, the low-educated, widows and women (Pargament, 1997). What these groups have in common is that they have less access to secular resources (Szenes, 2008). Pargament (1997) sees the importance of religious coping in the way religion re-evaluates critical events to reduce internal tension. The behaviours that come to the fore during religious coping (avoidance, appeasement, obedience, reconciliation) can be classified into three typical coping models according to the locus of responsibility and control. The self-controlling person relies on himself rather than God during coping, the procrastinator passively places the responsibility on God. The cooperative coping strategy, on the other hand, assumes an active relationship between God and man in which both parties do their best.

However, a negative correlation between religious practices and health can exist. For instance, if the tenets of a religious denomination are incongruent with social health principles, such as rejecting blood transfusions, it may pose challenges (Pikó, 2002).

More emotionally vulnerable people are more likely to feel the importance of religion in their lives. Research has shown that religiosity acts as a protective factor against mental illness and depression, especially by building social support and relational capital. Religious practitioners have lower rates of anomie and impairment (Kopp, Székely & Skrabski, 2001).

Religion seems to offer an answer to human, often for hopeless problems, showing that we are finite and limited in the world, our vulnerability is obvious. The solution can come in spiritual form when other sources of support are lacking, in the form of explanations through the church, in the form of a sense of control when life seems out of our control, or in the form of new objects of meaning when the old ones are no longer adequate. Religion complements non-religious forms of coping by enhancing our personal power (Szenes, 2008). Spiritual support is also reflected in physical health and well-being.

Description of the survey

The aim of the study is to investigate the relationship between faith, religion, and reintegration among female prisoners. We employ primarily qualitative methods, including descriptive statistical analysis, to explore the protective function of religion in women's reentry preparation and recidivism rates. Voluntary female

prisoners are serving a higher proportion of their sentence in prison. Time and place of the research: January 2024, Kalocsa Prison and Penitentiary. We collaborated with a randomly selected sample of women who volunteered to participate, constituting a total sample size of 46 (N: 46). The average age was 42 years, the youngest person was 23 and the oldest 77.

Our selection process did not exclusively target individuals engaged in prison pastoral care. We included participants who live their faith but may choose not to be part of the community for various reasons. The individuals interviewed encompassed a diverse range of religious affiliations, including members of historic churches and modern sects. One of the measures employed in our study was the Shortened Aspiration Index. Six participants participated in the focus group interview, all engaged in denominational faith formation, with ages ranging from 29 to 58 years. Among them, two were incarcerated, four had experienced some degree of imprisonment, and four were currently enrolled in a drug prevention unit. Our research questions encompassed the following inquiries: 1) What form of support do women in detention derive in religious practice? 2) To what extent does prison catechesis contribute to the achievement of quality-of-life goals? 3) How does religion and faith function as a tool for aiding reintegration?

Characterisation of the measuring instrument

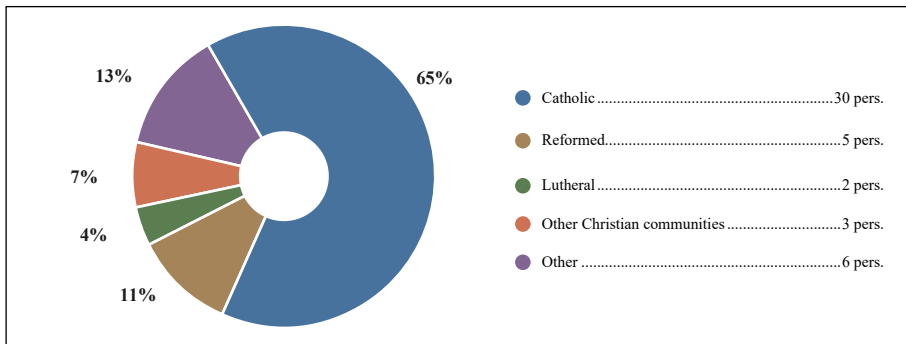
The Shortened Aspiration Index categorises life goals based on internal and external motivational needs. Extrinsic motivation (E) focuses on external rewards such as fame, material possessions, good appearance, etc. For those who focus on external rewards, meaningful human relationships, community cooperation and personal growth can be problematic. Intrinsic motivation (I) enables a more fulfilled and meaningful life. The formulation of the questionnaire consists of easy-to-understand statements and the completion time is not burdensome (14 statements). It also indicates the degree of religiosity of the respondent on a Likert scale of 1–7. The difference between the means of the intrinsic and extrinsic subscales is the so-called aspirational index (AI), which provides information on the relative preference for extrinsic goals in the person's goal system (Martos, Szabó & Rózsa, 2006). The results of the survey are expected to provide insights into the motivational needs of female prisoners and to identify their motivation for personal growth. The practice of religion and conversion (faith) is certainly supportive if we think only of the development of literacy and its impact on the community, as it targets the individual's cognitive behavioural competences. Referring to Allport's conception of religion, whether we speak of extrinsic or intrinsic religiosity, it exerts a form of psychoeducational positive

impact on personal functioning and mental balance of the individual. Considerable research with the Aspiration Index indicates that a relative preference for extrinsic goals is negatively related to several indicators of mental health (e.g., depression, anxiety), whereas a relative preference for intrinsic goals is positively correlated with measures of well-being (happiness, satisfaction) and mental health (Kasser & Ryan, 2001). In a German sample, Schmuck (2001) found that the correlation of extrinsic and intrinsic goals with indicators of well-being was pronounced in older age groups and weak in younger age groups.

Results

Figure 1

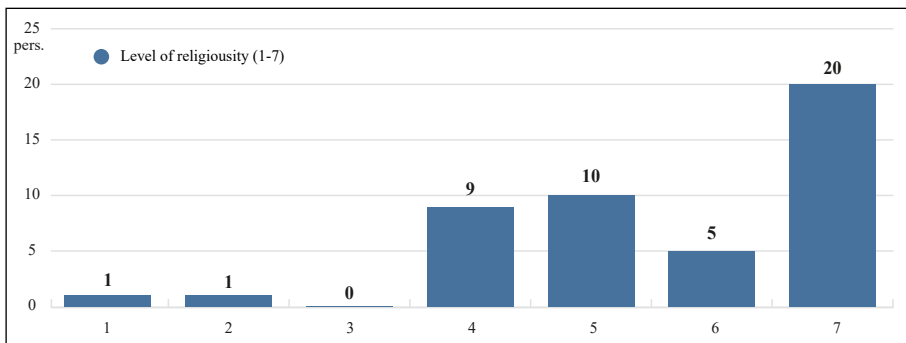
Distribution by religion (persons/%)

Note. Figure created by the author.

Figure 2

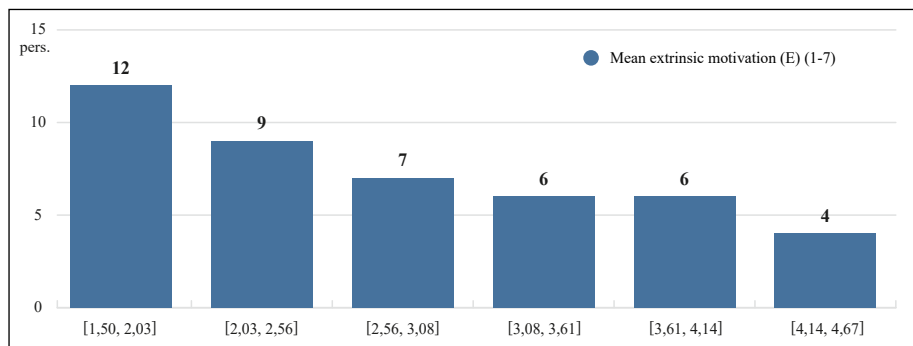
Level of religiosity

Note. Figure created by the author.

Figure 1 shows the religious distribution of respondents, revealing a notably high number of Catholics. The proportion of Protestants is 11% and the proportion of respondents from other Christian denominations is comparable. It is well known that in Kalocsa Penitentiary and Prison, the prison pastoral activities are continuous and of a relatively differentiated nature. However, the spread of other religious groups and sects is also noteworthy. In Figure 2 we see that only two of the respondents opted for no or minimal religiosity, suggesting a prevailing positive attitude towards religion as a motivating factor for the voluntary nature of the activity..

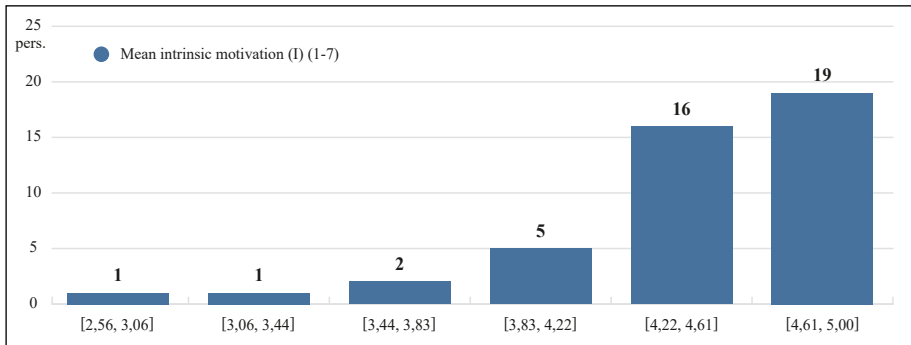
Figure 3
Extrinsic motivation

Note. Figure created by the author.

In Figure 3, the pattern in respondents' extrinsic motivation indicated that nearly half of them exhibit low extrinsic motivational characteristics, possibly representing individuals still uncertain about embracing constructive life goals. For the remaining fraction, occupations that equip them for meaningful life choices and alleviate psychological and emotional decline appear to be particularly beneficial.

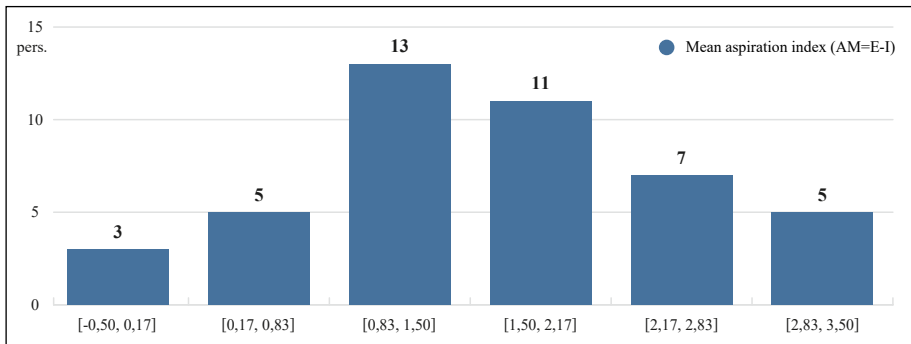
Figure 4
Intrinsic motivation

Note. Figure created by the author.

In Figure 4, it is evident that intrinsic motivational goals are significant and characteristic for 35 of the respondents, indicating their openness to personal and relational development as well as the pursuit of social goals.

Figure 5
Aspiration index

Note. Figure created by the author.

Extrinsic and intrinsic motivation are independent in our sample ($r = 0,038$), consistent with findings in the literature (Martos, Szabó, Rózsa, 2006).

Table 1
Correlations between age, religiosity, and motivation

	Age	Religiosity
Extrinsic motivation	0,188	0,211
Intrinsic motivation	0,331	0,302
Aspiration index	-0,002	-0,037

Note. Table created by the author.

There is a positive, medium strength relationship between age and intrinsic motivation ($r = 0,331$), and between religiosity and intrinsic motivation ($r = 0,302$). There is also a positive but weak relationship between age and extrinsic motivation ($r = 0,188$), and between religiosity and extrinsic motivation ($r = 0,211$). In our sample, the aspiration index is independent of both age and religiosity (Table 1).

The trend in our sample appears to indicate that women may not be notably motivated concerning life goals and mental health objectives. Only 12 out of the 46 respondents exhibit an aspiration index above the average. Hence, a limited number of individuals seem capable of developing effective life skills and establishing prosocial relationships, which are essential building blocks for successful reintegration.

Limitations of research

Given the overall cognitive profile of the prisoners, characterized by significant challenges in reading and reading comprehension, we can only hope that completing the test did not pose undue difficulties for them. In the realm of honest responses, we can only be hopeful, too; there were no consequences associated with voluntary participation in the measurement. Another significant limitation lies in the fact that a majority of respondents endure lengthy prison sentences, leading to a loss of life aspirations. Moreover, prisonization exerts a severe toll on their mental health. Since our results are in several points in line with studies in other populations, we can hope that the completions are based on their own convictions.

Overview of interview content

Questions of topic 1

Who introduced the audience to the world of faith and religion? Who started them on the path of faith, where did they see an example?

Questions of topic 2

How do they think about their own release? How can religion and belief be related to successful reintegration?

Respondent 1 (29 years old, dropped out of university, unmarried, no children, maximum security prison sentence).

'Me my ex. His whole family goes to church, he still does to this day. I'm Catholic, he was an example to me. My family baptised me when I was little, my mother and my father. My mum and dad are believers, but they were never churchgoers, they don't practice their religion. I went to religious education at school. Religion has always been a part of my life, but I didn't bother with it. After I got into prison, I started to practice religion intensively, we just went to a Cursillo, it was a three-day intensive session, otherwise I am constantly attending prison pastoral sessions, holy mass.

I learned stealing from my mother, I liked that life, the quick money. I had this example before me, I had everything, I can't complain. My partner's now gone, it's better this way. I was also a drug addict; the temptation is still there.

The priest can help me a lot, faith strengthens me and gives me a handhold. The problem is that we always want to please someone, we don't dare to be ourselves, and then the problems come.'

Respondent 2 (49 years old, with one adult child, little mention of her private life, maximum security prison sentence).

'I am Catholic, I was baptised when I was very young. Religion was always in my life, but I didn't always follow the normal path, so I thought it was better to put religion aside. I used to be a heroin addict, then I moved on to cocaine and synthetic drugs, I lived in Germany for a while. When I stopped doing what I was doing, bad things, I would go back to issues of faith. I thought, if I'm going to steal, then it wouldn't be right to go to church and go to mass. I felt that I had gone down the wrong path, so I moved away from religion instead. In Germany I turned to my faith on my own, maybe it was God's will. And here I also attended the Cursillo. It was very illuminating, very, very good and showed me that this is the direction to go. I also had problems with confession, I confessed to the priest that I didn't feel true repentance for my actions many times,

I explained to myself that I didn't steal from a person, but from the state, it's not such a sin. Whatever is not related to my crime I repent of, and then I might go to confession regularly. My mother has always worked, 2-3 jobs at a time, my brother is an athlete, I am really the one who went wrong. My mum and I used to go to mass sometimes when I was little, but my mum is not a very believer.

I was working as a waiter in Germany, from where I came to prison. Here in Hungary, it is very difficult to start again after my release because I have a criminal record. We would have to work in a place where the salary would not be enough for anything, even though my family is by my side. I have five years left to do in prison, but I will not stay here, I will move back to Germany.

And our Christian faith has to be taken care of, because there are places in Europe where there is already Christian persecution. I am tolerant of religions, but there are certainly places where I would be retaliated against because of my religion.

Love is what we lack most in the world, and it is the source of many troubles.'

Respondent 3 (37 years old, dropped out of university, mother of one child, 7 years in maximum security prison sentence).

'80% of Gypsy families are believers in some way. Our family has been believers for generations, it's quite strong in the Gypsy culture. When I was a little child, we used to go to Szentkút (Petőfiszállás) on pilgrimages, lighting candles and so on. I was baptised when I was a little girl, but as an adult I managed to get mixed up with a bad crowd and ended up in jail from university, dragging my parents into trouble. I was a junior in law school at the time. When I was alone in the cell, that's when I realised that this was how God had saved me, because I was a very drug addict, I wasn't going to live long. It happened to a lot of us here in prison that we heard the call, much worse things would have happened to us on the outside. I can thank God, it's okay that I went to prison, but I didn't die. I was even re-baptised on the outside in a charismatic church similar to Faith Church. There is a Faith Church in here too, I go there every Saturday. They also have a praise record at the preaching that we can listen to if we need it, the House supports that. The opportunities we have at the prison make us stronger. It has given me a new lease on life. We have a pastor, and I will be an active church member after my release. I am thinking of studying theology when I am released, possibly at St. Paul's Academy in Budapest. I might even come back here to the prison to witness. My conversion to »the Faith Community« was influenced by my mother.

For me, faith is also hope. We often feel that what we have is given to us by the Lord. But the devil also comes to accuse or discourage us. I think of my child sadly, I have the material things, but I don't have the motherly love for her. This

hurts me very much. Prison life has taught me how to spend quality time with my family. Money is not the most important thing in life, love and support of other people is more important. In the cell this year, we had a very good Christmas gift-giving, we made presents for the others from almost nothing.

Faith helps us to avoid sins and gives us a good framework for life. God sent his son for everyone; we must embrace that.'

Respondent 4 (58 years old, educated, family woman, 9 years maximum security prison sentence).

I learned to pray from my family, from my grandmother, I am Catholic. There was a duality in our family. My great-grandmother and grandmother were very religious, but my parents were party members. There was a crucifix in one room and a red star in the other. I grew up in that. I was baptised, but my age group of all people didn't go to religious school anymore, we were more like pioneers. I am from Fejér County. My grandparents and I always went to church, and my parents rarely went to church, for example on Christmas Eve. I didn't really go to church when I was growing up, I didn't like going to church. I always felt the tension around religion, I didn't like it. I used to travel a lot in the country, so I used to go to Szentkút (Mátraverebély), not for a farewell, of course, just by myself. I would spend an hour there, visit the statue of St. Mary or go up to the Hermit's Cave (Remete barlang). From there, from that place, I always came away in peace. there are places like that, where you can recharge, where it is possible to live faith. I went to church in a foreign place. My children are baptised, my grandson goes to a religious school.

In Hungary, reintegration is very difficult because the social perception is also backward in this respect. In my own environment, I have also experienced people's perceptions of convicts. My situation is very difficult because when I am released, I will be of retirement age. If you look at the history, after the regime change, this whole country went through a lot. Many people were in crisis, everything was liquidated in the country. We were always learning something, trying to fit in with the constant change, drifting along. There are no stable and predictable jobs anymore, the world of work is constantly changing. The whole country is sliding backwards towards the Balkans. The human perception makes it difficult to start again. If I can find the true faith I am looking for, I will have the peace of mind to shut out the malicious comments. If we get out of here, we will be confronted that we are prison inmates. It doesn't matter why we got here, but we must face public opinion. Faith must help some because our perceptions change as we go deeper. I loved listening to the priest, I wanted to exclude myself from the prison atmosphere. Now I don't go to chapel for that anymore, I

look for a handhold to take with me. Following Albert Wass' book, »Give Me Back My Mountains«, which is something you must think about in here, when you go out, you have to forget everything, because God forgives everything, you have to stand up for yourself, you have to stand up for yourself.'

Respondent 5 (54-years old, mother of four adults and one young child, 4 years in maximum security prison).

'I am from Baranya County, I lived in a religious environment, I was baptised two months ago, I am Catholic. My mother was very religious. I was a regular churchgoer also outside. I immediately joined the religious education here inside, but I attend prayer meetings of all the denominations inside, it can't hurt. Before I got in, I was working all the time.

I have no plans for reintegration, a job will be the most important thing. I have asked the prison staff to help me with this.

Faith gives you confidence and strength. Faith gives you many good things, like love, friends, not falling apart in times of trouble, having a handhold in starting over.'

Respondent 6 (11-year maximum security prison sentence, already served 5 years).

'I am of Gypsy origin from Borsod, I lived in Miskolc. My family is very religious, but not converted. In our tradition, children are baptised shortly after birth. We are Catholics. I studied religion at school, but we didn't study it in the upper school. I was married early, I was 15. My marriage was a nightmare, but I didn't know what life was. We were only divorced after my grandmother died. It was an obligation in our culture. I have two children, I lived with my husband for six years, with whom I was married by family, not a priest. I am the only black sheep in the family, my brothers and sisters were not in prison. I was a drug addict, but despite prevention I can't give up drugs for the time being. My kids go to Catholic school in Austria, and my mum educates them.

It is faith that I will need most in the outside world. I am striving to forgive myself, but I have not yet succeeded. However, every day I apologise in my mind to my children, to my family, that I came here, that I caused this to them. I'm waiting for my faith to develop; I'm looking for the opportunity. I have been in 3 prisons in 6 years, I have also been to Faith Church. That's where I learned in prison what Christmas means. On the outside, I was always running around, rushing around. Realising that the paper is free, what we colour for each other, sitting down at the table together, living on what we get from our families. I'm talking about me. I wonder why I don't need many of the things I used to have at home.

We have cakes without baking, there is inventiveness, there is devotion. Slowing down, learning to appreciate the little, because it's enough to live on. »Blessed are the poor in spirit: for theirs is the kingdom of heaven«. It means I've thought back to when I was a failure. I wasn't happy, I didn't know what peace of mind was in my family circle. Christmas with my children was always a rush, my will prevail. But it could have been different. I rebuilt myself from that sentence after the fall. I could not give my children my motherly love, and I regret that very much. I am waiting for a strengthening of my faith to which I can turn after my release. Every minute in life counts and is important, especially with my family.'

Summary

The outcomes of the pilot study lack generalizability and are specifically relevant to our sample. Nevertheless, they can serve as a valuable reference point for subsequent discussions. While there is a dearth of internationally applicable research findings, it is undeniable that a deliberate and well-planned enhancement of the affective and cognitive systems among prisoners is highly desirable. Catechesis and religious practice align seamlessly within this framework. Indeed, beyond literacy, reading, catechesis, and personal relationships, prayers and supplications contribute to the inner development of a person, broaden their emotional range, and foster self-awareness through reflection. Simultaneously, transcendence can elevate the quality of one's life aspirations, instilling moral standards in the individual. The experience of communal love, the sense of individual worth, and the positive experience of belonging to a group also serve as remedies for psychological difficulties and stigmas. Faith empowers to the convert, consistent religious practice deepens the personal connection with God, and Christian teachings convey moral norms to the seeker. Drawing from my personal experiences, I firmly believe that a fundamental element of prison pastoral care involves guiding and empowering individuals to listen to themselves, to understand and accept who they are. This, indeed, marks the initial stride toward transformative change. Then comes the symbolic construction, which also works against prisonization, and then paves the path back to society. These are the foundational principles embedded in the teachings of the Bible.

The Gospel According to Saint Mark:

'Which is easier, to tell the paralytic, 'Your sins are forgiven;' or to say, 'Arise, and take up your bed, and walk?' [...] So he said to the man, »I tell you, get up, take your mat and go home!« He got up, took his mat and walked out in full view of them all. This amazed everyone [...].' (Mk 2,1–12)

References

- Ács-Bíró, A. (2022). Biztonságban a falakon belül és kívül – a reintegráció társadalmi jelentőségének vizsgálata női fogvatartottak esetében [Being safe within and without the walls – Social significance of reintegration]. *Scientia et Securitas*, 3(1), 31–37. <https://doi.org/10.1556/112.2022.00088>
- Adamczyk, A., Freilich, J. & Kim, C. (2017). Religion and crime: a systematic review and assessment of next steps. *Sociology of Religion*, 78(2), 192–232. <https://doi.org/10.1093/socrel/srx012>
- Agnew, R. (2001). Building on the foundation of general strain theory: specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(4), 319–361. <https://doi.org/10.1177/0022427801038004001>
- Albert, F. & Bíró, E. (2015). A sikeres reintegráció [A successful reintegration]. In Albert F. (Szerk), *Életeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek* (pp. 143–167). MTATK. http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/albert_borton.pdf 143–165
- Allport, G. W. (1950). *The Individual and His Religion*. The Macmillan Company.
- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Benkő, A. (2003). A valláspszichológiától a vallásosság pszichológiájáig [From the psychology of religion to the psychology of religiosity]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1), 19–49. <https://doi.org/10.1556/MPSzle.58.2003.1.3>
- Benkő, A. & Szentmártoni, M. (2002). *Testvéreink szolgálatában* [In service to our brothers and sisters]. Új Ember Kiadó.
- Borbíró, A. (2010). *A preventív célú kezelési programok továbbfejlesztésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. I. Kutatási beszámoló* [Possibilities for further development of preventive treatment programmes in prisons. I. Research report]. OKRI. http://www.okri.hu/images/stories/pdf_files/2010_intbeszamolo.pdf
- Burke, P. G. (2008). *TPC reentry handbook: Implementing the NIC transition from prison to the community model*. National Institute of Corrections.
- Cann, J., Falshaw, J. & Friendship, C. (2005). Understanding ‘what works’: Accredited cognitive skills programs for young offenders. *Youth Justice*, 5(3), 165–179. <https://doi.org/10.1177/147322540500500303>
- Csáki, A., Kovács, K., Mészáros, M. & Sponga, I. (2006). *Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. Kutatási összefoglaló* [Social (re)integration of young adults released from detention. Research summary]. Váltó-sáv Alapítvány. <https://www.valtosav.hu/kiadvanyok/vltsvalaptvnykiadvny.pdf>
- Di Blasio, B. & Kiss, V. (2022). Családi minták a függőségek kialakulásában [Family patterns in the development of addictions]. *Börtönügyi Szemle*, 41(3), 5–17. <https://epa.oszk.hu/02700/02705/00130/pdf/>

- Di Blasio, B. (2022). A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében [Paths of conversion – adult catechesis among female prisoners]. *Belügyi Szemle*, 70(4. ksz), 8–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.1>
- Di Blasio, B. & Ács-Bíró, A. (2022). A börtönoktatás hatékonyságának vizsgálata női fogvatartottak körében [Evaluation of the effectiveness of prison education among female prisoners]. *Iskolakultúra*, 32(10), 45–61. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/44257>
- Duwe, G. & Clark, V. (2013). Blessed be the social tie that binds: the effects of prison visitation on offender recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, 24(3), 271–296. <https://doi.org/10.1177/0887403411429724>
- Geertz, C. (1994). *Az értelmezés hatalma* [The Interpretation of Cultures]. Századvég Kiadó.
- Gideon, L. & Sung, H. E. (2011). *Rethinking corrections: Rehabilitation, reentry, reintegration*. SAGE Publications.
- Hipp, J., Petersilia, J. & Turner, S. (2010). Parolee recidivism in California: the effect of neighborhood context and social service agency characteristics. *Criminology* 48(4), 947–979. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00209.x>
- Hollin, C. R. (1999). Treatment programs for offenders. Meta-analysis, ‘what works,’ and beyond. *International Journal of Law and Psychiatry*, 22(3-4), 361–372. https://www.researchgate.net/journal/International-Journal-of-Law-and-Psychiatry-0160-2527?_tr=eyJjb250ZX-h0ljp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
- James, W. (2002). *The Varieties of Religious Experience*. The Modern Library.
- Jang, S. J. (2007). Gender differences in strain, negative emotions, and coping behaviors: a general strain theory approach. *Justice Quarterly*, 24(3), 523–553. http://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/jang_gender_jq.pdf
- Jang, S. J. & Franzen, A. B. (2013). Is being ‘spiritual’ enough without being religious? A study of violent and property crimes among emerging adults. *Criminology*, 51(3), 595–627. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12013>
- Jang, S. J., Johnson, B. R., Hays, J., Hallett, M. & Duwe, G. (2017). Religion and misconduct in ‘Angola’ prison: conversion, congregational participation, religiosity, and self-identities. *Justice Quarterly*, 35(3), 412–442. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1309057>
- Johnson, B. (2004). Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long-term follow-up study. *Justice Quarterly*, 21(2), 329–354. <https://doi.org/10.1080/07418820400095831>
- Johnson, B. (2011). *More god, less crime: why faith matters and how it could matter more*. Templeton Foundation Press.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (2001). Be careful what you wish for: optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. In Schmuck, P. & Sheldon, K. (Eds.), *Life-goals and Well-being. Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 116–131). Hogrefe and Huber.

- Kézdy, A., Urbán, Sz. & Martos, T. (2018). A vallásos orientációk mérésére kidolgozott 12 tétel-es Életkorfüggetlen I-E Skála (Age-Universal I-E Scale) magyar változata [The Hungarian version of the 12-item Age-Universal I-E Scale for measuring religious orientations]. In Torgyik J. (Szerk.), *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció* (pp. 239–249). IRI. <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0111>
- Kopp, M., Székely, A. & Skrabski, Á. (2001). *Vallásosság és életminőség az átalakuló társadalomban* [Religiousness and quality of life in a changing society]. Végeken Alapítvány.
- Kopp, M. & Pikó, B. (2006). Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói [Psychological, sociological and cultural dimensions of health-related quality of life]. In Kopp M. & Kovács M. E. (Szerk.), *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón* (pp. 10–19). Semmelweis Kiadó.
- Kránitz, M. (2019). *Alapvető hittan* [Fundamentals of the faith]. Szent István Társulat.
- Kopp, M. & Martos, T. (2011). A társadalmi összjólét jelentősége és vizsgálatának lehetőségei a mai magyar társadalomban I. [The significance of social well-being and the possibilities of its analysis in contemporary Hungarian society I.]. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 12(3), 241–259. <http://real.mtak.hu/58139/1/mental.12.2011.3.3.pdf>
- Kubrin, C. & Stewart, E. (2006). Predicting who reoffends: the neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, 44(1), 165–197. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2006.00046.x>
- MacKenzie, D. L. (2000). Evidence-based corrections: Identifying what works. *Crime and Delinquency*, 46(4), 457–471. <https://doi.org/10.1177/0011128700046004003>
- Martos, T., Szabó, G. & Rózsa, S. (2006). Az Aspirációs Index Rövidített Változatának pszichometriai jellemzői hazai mintán [Psychometric characteristics of the Shortened Version of the Aspiration Index in a national sample]. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 7(3), 171–191. <https://doi.org/10.1556/Mentál.7.2006.3.2>
- Maruna, S., Immarigeon, R. & LeBel, T. P. (2004). Ex-offender reintegration: theory and practice. In Maruna, S. & Immarigeon, R. (Eds.), *After Crime and Punishment: pathways to offender reintegration* (pp. 3–26). Willan.
- Miklósi, M. & Tihanyi, M. (2023). A börtönökben folyó vallási nevelés lehetséges hatásai [Possible Effects of Religious Education in Prisons]. *Belügyi Szemle*, 71(9), 1621–1633. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.9.6>
- Mowen, T. J., Boman, J. H. & Stansfield, R. (2018). Uniting needs, responses, and theory during reentry. *Journal of Offender Rehabilitation*, 57(3-4), 222–240. <https://doi.org/10.1080/10509674.2017.1400488>
- Myers, L. D. & Olson, J. (2013). Offender Reentry and Reintegration: Policy and Research. *Criminal Justice Policy Review*, 24(1), 3–8. <https://doi.org/10.1177/0887403412452426>
- O'Connor, T. & Duncan, J. (2011). The sociology of humanist, spiritual and religious practice in prison: supporting responsivity and desistance from crime. *Religions*, 2(4), 590–610. <https://doi.org/10.3390/rel2040590>

- O'Connor, T., Duncan, J. & Quillard, F. (2006). Criminology and religion: the shape of an authentic dialogue. *Criminology and Public Policy*, 5(3), 559–570. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2006.00390.x>
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping. Theory, research and practice*. Guilford Press.
- Pargament, K. I. & Brant, C. R. (1998). Religion and coping. In Koenig, H. (Ed.), *Handbook of religion and mental health* (pp. 111–128). Academic Press.
- Perczel-Forintos, D. & Mórotz, K. (Szerk.) (2019). *Kognitív viselkedésterápia* [Cognitive behavioural therapy]. Medicina Kiadó.
- Pikó, B. (Szerk.) (2002). *Egészségszociológia* [Sociology of Health]. Új Mandátum Kiadó.
- Rózsa, S., Réthelyi, J., Stauder, A., Susánszky, É., Mészáros, E., Skrabski, Á. & Kopp, M. (2003). A középkorú magyar népesség egészségi állapota: a Hungarostudy 2002 országos reprezentatív felmérés módszertana és a minta leíró jellemzői [Methodological description of the Hungarian Epidemiological Panel (HEP) survey]. *Psychiatria Hungarica*, 18(2), 83–94.
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Schmuck, P. (2001). Intrinsic and extrinsic life-goals preferences as measured via inventories and via priming methodologies: mean differences and relations to well-being. In Schmuck, P. & Sheldon, K. (Eds.), *Life-goals and Well-being. Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 132–147). Hogrefe and Huber.
- Stansfield, R., Mowen, T. J., O'Connor, T. & Boman, J. H. (2017). The role of religious support in reentry: evidence from the SVORI data. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 54(1), 111–145. <https://doi.org/10.1177/0022427816657578>
- Süle, F. (1997). *Valláspatológia* [Pathology of religion]. GyuRó Art – Press.
- Szabó, J. (2012). A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében [The main trends in offender rehabilitation in the international literature]. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(2), 73–88. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2013/07/AP_2012_2_Szabo.pdf
- Székely, A. & Lázár, I. (2013). Vallásosság és kötődés [Religiosity and attachment]. In Susánszky, É. & Szántó, Zs. (Szerk), *Magyar lelkiállapot 2013* (pp. 63–76). Semmelweis Kiadó.
- Szenes, M. (2008). *Odú és kelepce: Új vallási közösségekbe megtért fiatalok életütemzése az identitáskeresés tükrében* [The life experience of young converts to new religious communities in the light of the search for identity]. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Doktori Iskola. <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/15268>
- Tihanyi, M. (2019). *Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben* [Religious practice in special circumstances]. Dialóg Campus Kiadó. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14771/723_Vallásgyakorlas_kulonleges_elethelyzetekben_e_PDF.pdf?sequence=1

- Tihanyi, M. (2021). A Börtönlelkésközi Szolgálat jellemzői és eredményei [Results and characteristics of Prison Chaplaincy]. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 37–55.
- Tillyer, M. S. & Vose, B. (2011). Social ecology, individual risk, and recidivism: a multilevel examination of main and moderating influences. *Journal of Criminal Justice*, 39(5), 452–459. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2011.08.003>
- Tóth, H., Krizsán, A. & Zentai, V. (2005). *MIP National Report. Hungarian Country Report*. CEU. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php
- Tózsér, A. (2019). A magyar társadalom mentális egészségi állapotának bemutatása [Mental Health in the Hungarian Society]. *Polgári Szemle*, 15(4-6), 370–382. <https://doi.org/10.24307/psz.2019.1224>
- Várkonyi, Zs. K., Rutkai, K. & Szabó, M. (2021). „Hitével szolgál, tettével nevel” – Gondolatok a 20 éves Börtönlelkésközi Szolgálatról [‘Serving by faith, educating by deed’ – Reflections on 20 years of Prison Chaplaincy]. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 27–37.
- Vergote, A. (2003). Mi és mi nem a vallás pszichológiája? [What the Psychology of Religion Is and What it Is Not]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1), 5–18. <https://doi.org/10.1556/mpszle.58.2003.1.2>
- White, R. & Graham, H. (2010). *Working with offenders. A guide to concepts and practices*. Willan Publishing.
- Young, M. C., Gartner, J., O’Connor, T., Larson, D. & Wright, K. N. (1995). Long-term recidivism among federal inmates trained as volunteer prison ministers. *Journal of Offender Rehabilitation*, 22(1-2), 97–118. https://doi.org/10.1300/J076v22n01_07

Online link in the article

URL1: A KSH 2022-es népszámlálás adatai. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu>

Reference of the article according to APA regulation

Di Blasio, B. (2024). The Role of Christian Faith in the Reintegration of Female Prisoners. *Belügyi Szemle*, 72(3), 521–547. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp521-547>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

Data will be made available on request.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Dr Barbara Di Blasio, who can be contacted at di-blasio.barbara@avkf.hu.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő, lektorált, magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat.

A Belügyi Szemle a <https://belugyiszemlejournal.org/> folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

Részletes szerzői útmutató az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/2>

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA) kiadványban megjelent cikkek nem tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli.

Az etikai nyilatkozat, valamint a közzétételi visszaélésekre vonatkozó nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/10>

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A nyílt hozzáférésről szóló nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/7>

Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: <https://belugyiszemlejournal.org/>

A borítóképet tervezte és szerkesztette: Dr. Szabó Csaba

